

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

BIJELA KNJIGA

Investiciona klima u Crnoj Gori 2019

BIJELA KNJIGA

Investiciona klima u Crnoj Gori 2019

Mart 2020.

SADRŽAJ:

1. Predgovor	
Christoph Schoen, predsjednik Savjeta stranih investitora	6
2. Rezime	9
3. Uvod	13
Savjet stranih investitora u Crnoj Gori	13
Organi savjeta	13
Komunikacija sa Vladom i javnim sektorom	15
Događaji i aktivnosti tokom proteklih godinu dana	17
4. Indeksi Savjeta o poslovnom okruženju za 2019. godinu	23
Deveta godina indeksa Savjeta	23
Ocjenjivanje privrednih sektora	24
Pojedinačne kategorije od značaja	26
Dodatne pojedinačne kategorije/oblasti za ocjenjivanje	28
5. Crna Gora - pregled	31
Pokretač ekonomskog razvoja Crne Gore – Turizam	32
Uspješan proces evropskih integracija	33
Evropska komisija: Izvještaj o napretku za Crnu Goru 2019	33
Izvještaj o tranziciji 2019-2020 (EBRD)	34
Svjetska banka: redovni ekonomski izvještaj za Zapadni Balkan	34
Doing Business Report (Svjetska banka) – Izvještaj o lakoći poslovanja	36
Indeks globalne konkurentnosti (Svjetski ekonomski forum)	39
Indeks percepcije korupcije (Transparency international)	40
Indeks ekonomskih sloboda – Fraser institut	40
Izvještaj o ekonomskim slobodama Heritidž fondacije	41
Važni događaji u 2019. godini	43
Zaključna razmatranja	46

6.	Evaluacija regulatornog okruženja u Crnoj Gori	49
	Poslovni ambijent	50
	Proces usvajanja i sprovođenja zakona	50
	Javna uprava	51
	Siva ekonomija	53
	Oporezivanje	54
	Različiti iznosi fiskalитета na opštinskom nivou	55
	Regulatorni okvir i komiteti Savjeta	57
	Informaciono-komunikacione tehnologije (ICT)	57
	Telekomunikacije	57
	Parafiskalni nameti na usluge pristupa internetu	58
	E-račun	58
	Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata – sprovođenje	58
	Zakon o putevima	59
	Bankarski sektor	59
	Generalna zapažanja	60
	Spriječavanje prevara	60
	Razvoj tržišta novca (MM)	61
	Zakon o potrošačkim kreditima	61
	Implementacija zakona o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga	62
	FATCA	62
	Pružanje usluga plaćanja sa povraćajem gotovine	63
	Sektor osiguranja	63
	Ključna regulativa po mišljenju članova Savjeta:	64
	Zakon o ličnoj karti	64
	Zakon o unutrašnjoj trgovini	64
	Zakon o zdravstvenom osiguranju – zloupotreba bolovanja	65
	Regulativa od posebnog značaja za savjet stranih investitora tokom 2019. godine	66
	Predlog Zakona o privrednim društvima	66
	Zakon o kreditnim institucijama	66
	Predlog Zakona o izmjenama i dopunama zakona o unutrašnjoj trgovini	67
	Predlog Zakona o javnim nabavkama	67
	Predlog Zakona o putevima	67
	Predlog Zakona o radu	68
	Predlog Zakona o elektronskoj upravi	68
	Zakon o zaštiti podataka o ličnosti	68
	Ostale barijere	69
	Status implementacije prihvaćenih preporuka iz Bijele knjige 2018	71
7.	Prioriteti Vlade Crne Gore za 2020. godinu	83
8.	Aneks	
	Članovi Savjeta	86

1. PREDGOVOR

Christoph Schoen
PREDSJEDNIK MFIC

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori sa zadovoljstvom objavljuje deseto izdanje Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori za 2019. godinu, koja predstavlja pregled poslovnog okruženja kroz opažanja naših članova i nalaze priznatih međunarodnih izvještaja.

U ovom izdanju Bijele knjige sažeto je prikazano iskustvo članova Savjeta u 2019. godini, i dato je poređenje sa prethodnim periodom kako bi se pratio trend i poboljšanja. Zato Bijela knjiga predstavlja dodatnu osnovu za dalje donošenje odluka što će investitorima omogućiti da razumiju trenutno stanje i poslovno okruženje. Dalje, Bijela knjiga pruža smjernice donosiocima odluka da smanje prepoznate barijere u poslovanju i podrže implementaciju reformi koje su prepoznali strani investitori. Godina 2019 bila je aktivna godina za Savjet stranih investitora u Crnoj Gori jer je Savjet učestvovao u brojnim važnim procesima koji su se ticali poslovnog okruženja u Crnoj Gori. Uz dva radna komiteta (ICT i bankarski), u 2019. osnovana su još dva komiteta – Komitet za osiguranje i Komitet za regulatornu politiku. Cilj osnivanja ovih komiteta jeste da se identifikuju poslovne barijere sa kojima se suočavaju naši članovi i da se nađu moguća rješenja uz podršku Vladi da osmisli i pruži djelotvoran, efikasan regulatorni okvir koji će odgovarati poslovnom ambijentu.

Prošlu godinu obilježila je proslava desetogodišnjice od osnivanja Savjeta. Za ovih deset godina, Savjet je os-

tvario značajan napredak u dvijema bitnim oblastima – zajedno sa ostalim poslovnim udruženjima i Vladom, uspio je da stvori ambijent povjerenja i želju da se zajednički djeluje kako bi se unaprijedila pozicija Crne Gore kao destinacije za ulaganja. Interno gledano, stvoreno je udruženje kojem članovi vjeruju i koje podržavaju.

Kada govorimo o najznačajnijim preduslovima za razvoj poslovanja, možemo da kažemo da su svi naši članovi prepoznali vladavinu prava kao najizazovniji preduslov da se razvija poslovanje. Vjerujemo da je neophodno predvidivo poslovno okruženje koje bi ukazivalo na transparentnost aktivnosti uprave.

Kada smo analizirali rezultate iz upitnika o lakoći poslovanja u Crnoj Gori, na osnovu iskustva naših članova, izračunali smo Indeks za 2019. koji iznosi 6.9 (na skali od 1 do 10). Rezultat za 2019. godinu pokazuje značajan porast u odnosu na 2018. i 2017. godinu kada je indeks iznosio 6.5 i najveći je od kako je ova vrsta mjerenja uvedena 2011. godine.

Indeks 2019 daje jasan signal da naši članovi vjeruju da je 2019. godinu označilo konkretnije unapređenje sveukupnog poslovnog okruženja u odnosu na prethodne godine. Nakon tri godine skoro zanemarljivog rasta Indeksa (od 6.4 do 6.5), godina 2019. donijela je rast koji potvrđuje napredak, sa velikim očekivanjima i optimizmom članova Savjeta. Taj rast se takođe može tumačiti

i kao povratna informacija na reforme koje su počele u prethodnom periodu i koje su dale određene rezultate. Bliska i stalna komunikacija sa Vladom i javnom upravom ostaje važan zadatak Savjeta kako bi pomogao svojim članovima da razvijaju i unapređuju poslovanje u Crnoj Gori. U tom kontekstu, blagovremeni dijalog svih strana je neophodan kako bi se povećala efikasnost poslovnih procesa i izbjegle negativne i štetne posljedice po čitavu poslovnu zajednicu. Treba pomenuti da razumijevanje dijele sve strane i da će se ono nastaviti kako bi se postigla odgovarajuća implementacija i pozitivni rezultati uvedenih reformi u raznim sektorima. Zbog osjetljivosti investicija na česte izmjene pravnog i zakonodavnog sektora obostrana posvećenost je ključna za napredak Crne Gore u narednom periodu.

Crna Gora ostvaruje napredak na putu ka članstvu u EU, a to je posebno važno za dalje usklađivanje sa propisima Evropske unije. U februaru 2020. godine, jedno poglavlje treba da se otvori, trideset dva poglavlja su otvorena, a tri poglavlja su privremeno zatvorena. S obzirom na značaj integracija za privredu i za sveukupno društvo, praćenje ovog procesa i uspostavljanje redovne komunikacije između Savjeta i delegacije Evropske unije u Crnoj Gori jedan je od ključnih ciljeva. S druge strane, članstvo u NATO-u objezbjeđuje dugoročnu stabilnost i sigurnost i pozitivno će uticati na poslovnu klimu.

Uz dalju implementaciju uspostavljenih mjera fiskalne

politike, podršku jačanju privredne aktivnosti i podsticanje konkurentnosti, Vlada Crne Gore će se postarati da je Crna Gora na dobrom putu ka postizanju dugoročnog i inkluzivnog rasta.

Naši budući prioriteti biće promovisanje investicionog potencijala Crne Gore kao i promovisanje interesa međunarodne poslovne zajednice u Crnoj Gori. Savjet stranih investitora u Crnoj Gori nastaviće da u potpunosti podržava proces reformi u zemlji i njeno pridruživanje Evropskoj uniji.

Na kraju, u ime Upravnog odbora Savjeta, želio bih da zahvalim svima koji su doprinijeli izradi ovog izdanja Bijele knjige, najprije svim našim članovima koji su dostavili podatke i inpute, a zatim i javnoj upravi koja nam je dostavila ažurirani status naših preporuka.

2. REZIME

Ovogodišnje izdanje **Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori 2019** sumira rezultate upitnika o lakoći poslovanja u Crnoj Gori. U skladu sa ustaljenom procedurom, odgovore na upitnik su dali strani investitori u Crnoj Gori, članovi Savjeta stranih investitora, na osnovu ličnog iskustva i opažanja. Bijela knjiga prepoznaje i izdvaja najvažnije propise za razvoj poslovanja tokom predmetne godine i ističe izazove koji su pred donosiocima odluka u vezi sa podsticanjem daljeg ekonomskog razvoja.

Zahvaljujući visokom odzivu članova Savjeta prilikom popunjavanja upitnika, više od 85 posto, izračunali smo **MFIC indeks za 2019. godinu** koji iznosi 6.9 (na skali od 1 do 10, pri čemu 1 predstavlja najlošiju ocjenu, a 10 najbolju). Rezultat za 2019. godinu pokazuje značajan rast u odnosu na 2017. i 2018. godinu kada je indeks iznosio 6.5 i bio najviši od kada se radi ova vrsta istraživanja. Ovako značajan rast indeksa, za +0.4, imali smo još 2013. godine u odnosu na 2012. godinu (6.3 u odnosu na 5.9).

► Nakon tri godine kada je rast indeksa bio vrlo mali, od 6.4 do 6.5, 2019. godina je donijela rast koji govori o napretku, uz velika očekivanja i optimizam članova Savjeta. Može se tumačiti i kao povratna informacija o

reformama koje su pokrenute u prethodnom periodu i koje počinju da daju rezultate.

► Upoređujući indekse za svih devet godina, prvi put se indeks primakao broju 7, imajući u vidu da se prosječna ocjena za prethodnih osam godina, kretala od 5.8 do 6.5 (maksimalna ocjena iznosi 10). Višegodišnja poruka Savjeta da se u kontinuitetu moraju sprovesti ozbiljni reformski procesi u okviru analiziranih sektora, a u cilju daljeg unapređenja poslovnog ambijenta, privlačenja stranih investicija i povećanja ekonomskog standarda svih građana Crne Gore, ostaje i dalje ključna.

Kada govorimo o **ocjeni ključnih sektora u 2019. godini**, ukupno najveći indeks ima sektor telekomunikacija i ICT. Sektori turizma, bankarstva/finansija i transporta/logistike zabilježili su rast u odnosu na 2018. godinu, dok je sektor proizvodnje/energetike ostao na nivou prethodne godine. Najveći rast u odnosu na 2018. godinu bilježe sektori telekomunikacija i ICT (+ 0.8) i bankarstva i finansija (+0.6). I pored rasta 5 od 6 sektora, jedino sektor bankarstva i finansija bilježi najveći indeks za 2019. godinu u odnosu na sve prethodne godine.

Da bi ocijenili pojedinačne značajne kategorije, članovi su analizirali u kojoj mjeri sljedeće kategorije utiču pozitivno ili negativno na njihovo poslovanje: tržište rada i

zapošljavanje, razvoj nekretnina, oporezivanje/doprinosi, korporativno upravljanje, vladavina prava. Navedene kategorije članovi ocjenjuju od 2011. godine i stoga se može pratiti kako se percepcija mijenjala i koji je trend prisutan. Uopšteno, sve pojedinačne ocjene za 2019. godinu bilježe rast i objašnjavaju i ukupni rast MFIC indeksa. Posebno se izdvaja +0.6 rast za razvoj nekretnina i +0.4 za tržište rada i zapošljavanje. I dalje ove ocjene se kreću do 6.4 od 10 i dovode do zaključka da su ove kategorije iz godine u godinu prepoznate kao prioritete od strane privatnog sektora, jer zahtijevaju sistematski pristup i reformsku agendu. Rezultati za 2019. godinu pokazuju da bilježimo umjereni napredak u većini ocjenjivanih oblasti.

▶ Kao i svake godine do sada, po mišljenju stranih investitora posebno treba izdvojiti vladavinu prava, kao oblast od ključnog značaja za ocjenu i dalje unapređenje poslovnog ambijenta. Analizirajući dosadašnje ocjene, nakon tri godine stabilne ocjene 5.6, bilježimo blagi porast na 5.7. Imajući u vidu da je ova ocjena iznosila svega 4.8 u 2011 godini, evidentan je značajan napredak. Vladavina prava će ostati u vrhu prioriteta rada Savjeta i u narednom periodu.

▶ Tržište rada i zapošljavanje je tokom 2018. i 2019. godine bila posebno aktuelna tema, a ocjena pokazuje da strani investitori vjeruju da je u ovoj oblasti potrebna sistematska reforma u smislu usklađivanja propisa sa standardima Evropske unije. Ocjena 5.7 za 2019. godinu (5.3 za 2018. godinu) pokazuje rast u odnosu na prethodni period, ali ujedno govori o potrebi za daljim unapređenjem stanja i implementacijom reformskih procesa. Usvajanje Zakona o radu, kao jednog od ključnih sistemskih zakona, obilježilo je 2019. godinu. Novi Zakon o radu predstavlja korak naprijed u odnosu na rješenja utvrđena postojećim zakonom u dijelu suzbijanja sive ekonomije i zaštite prava zaposlenih. Sa druge strane, kada je u pitanju fleksibilnost na tržištu rada, predlozi Savjeta stranih investitora za unapređenjem određenih normi u cilju pojednostavljenja uslova poslovanja i eliminisanja biznis barijera, koji su zajednički pripremljeni sa ostalim udruženjima poslodavaca u Crnoj Gori, nijesu naišli na razumijevanje kod predlagača zakona. Zakon o

radu treba da obezbijedi pravičnost i zaštitu zaposlenih, ali uz istovremenu promociju zdrave konkurencije kroz povećanje fleksibilnosti i mobilnosti radne snage u cilju daljeg razvoja, povećanja produktivnosti i privlačenja investicija. Njegova implementacija će se ocjenjivati u narednoj Bijeloj knizi.

Uzimajući u obzir prioritete članova Savjeta, a u cilju što detaljnije analize poslovnog okruženja, **od 2016. godine uvedeno je šest novih kategorija** koje su članovi Savjeta u prethodnom periodu prepoznali kao područja na koja resorne institucije treba da obrate pažnju, jer predstavljaju postojeće ili potencijalne barijere u poslovanju. To su: ljudski kapital, sivo tržište i inspekcije, propisi o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizacija javnih usluga, propisi o zaštiti ličnih podataka.

▶ Od šest analiziranih oblasti, u po tri bilježimo rast, odnosno pad ocjene za 2019. godinu u odnosu na 2018. godinu. Minimalan rast je zabilježen za oblast koja se odnosi na javne nabavke i sivo tržište i inspekcije, dok je rast od +0.2 zabilježen za ljudski kapital. Pad je zabilježen za oblast koja se odnosi na javno-privatno partnerstvo, digitalizaciju javnih usluga i propise o zaštiti ličnih podataka.

Da bismo bolje predstavili ukupno poslovno okruženje u Crnoj Gori i sagledali ga sa više strana, u dijelu „Crna Gora – pregled“ predstavljamo zaključke iz važnih međunarodnih izvještaja. Generalno posmatrano, u međunarodnim okvirima Crna Gora je po ekonomskim ocjenama zabilježila pad u 4 od ukupno 5 najznačajnijih međunarodnih izvještaja. Stoga, Crna Gora bi morala uložiti nove napore u unapređenju postojećih pozicija na međunarodnoj sceni. S tim u vezi, date su sljedeće preporuke:

▶ efikasnija implementacija reformi u dijelu registracije preduzeća (veliki broj procedura za započinjanje biznisa; relativno visoki troškovi započinjanja biznisa; nemogućnost elektronske registracije preduzeća i neuvezanost softvera i nemogućnost razmjene podataka između svih nadležnih organa za registraciju preduzeća);

- ▶ efikasnija implementacija reformi i dalji koraci na unapređenju poreskih procedura (plaćanje prireza porezu na dohodak je posebna procedura koja se sprovodi 12 puta godišnje; nedostatak uvezanosti i razmjene podataka između Poreske uprave, lokalnih samouprava i fondova; komplikovan sistem poreskih prijava i zahtjeva za obaveznim knjigama što dovodi do toga da se značajno vrijeme utroši na prikupljanje podataka i informacija za popunjavanje prijava; relativno visoke stope doprinosa, koje utiču na ukupno poresko opterećenje; duge i nedovoljno automatizovane procedure povraćaja PDV-a);
- ▶ značajna modernizacija rada katastarskih i notarskih službi, posebno u dijelu poštovanja rokova u postupcima, smanjenja troškova, ali i uvođenja savremenih elektronskih sistema koji bi u mnogome skratili postupke registracije (uspostavljanje softverske povezanosti notara sa katastrom nepokretnosti u cilju povećanja pravne sigurnosti što bi doprinijelo i pojednostavljenju procedure registracije nepokretnosti za krajnje korisnike; nemogućnost predaje dokumentacije elektronskim putem; nemogućnost plaćanja taksi elektronskim putem; neophodnost poštovanja rokova utvrđenih Zakonom o državnom premjeru i katastru);
- ▶ kreiranje osnova za dalja infrastrukturna ulaganja, kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, tako i komunalne, ali i primjena politike intenzivnih mjera za dalja ulaganja u ključnim sektorima turizma i poljoprivredne proizvodnje;
- ▶ nastaviti sa mjerama rasta slobode i fleksibilnosti na tržištu rada, unapređenja politike obrazovanja i zdravstva sa kreiranjem osnova za investiciona ulaganja;
- ▶ nastaviti sa politikom unapređenja rada administracije i podizanja efikasnosti na svim nivoima, posebno u dijelu veće konzistentnosti u implementaciji politika na lokalnom i državnom nivou;
- ▶ kreirati osnove za dalju politiku javnih finansija sa posebnim osvrtom na nove investicione aktivnosti koje mogu doprinijeti stabilizaciji javnih finansija sa smanjenjem deficita i održavanjem javnog duga.

„Ocjena regulatornog okruženja u Crnoj Gori“ predstavlja važan dio aktivnosti Savjeta, pa je time i ovaj dio neizostavan u svakom izdanju Bijele knjige. Pored efikasnog zakonodavstva koje je usklađeno sa modernom praksom i koje je usvojeno uz konstruktivno učešće bitnih aktera, „regulatorni okvir“ predstavlja implementaciju, izvršenje i sudsku praksu kao najvažnije elemente i preduslove povoljnog okruženja za strane investitore u Crnoj Gori. Na početku, predstavljene su šire teme koje su prepoznate kao važna osnova za unapređenje regulatornog ambijenta: poslovno okruženje, proces usvajanja i sprovođenja propisa, javna uprava, siva ekonomija, oporezivanje, različiti iznosi fiskalитета na opštinskom nivou.

U dijelu „Regulatorni okvir i komiteti Savjeta“ predstavljen je rad aktivnih komiteta Savjeta: ICT komiteta, Bankarskog komiteta i Komiteta za osiguranje, sa nizom tema koje su analizirane u proteklom periodu. Prema mišljenjem članova Savjeta, posebno je analizirano ključno zakonodavstvo koje je bilo, a i dalje jeste, veoma važno za poslovno okruženje: Zakon o elektronskim komunikacijama, Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, Zakon o putevima, Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga, Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Sjedinjenih Američkih Država na unapređenju ispunjavanja međunarodnih poreskih obaveza i sprovođenju FATCA, Zakon o ličnoj karti, Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o zdravstvenom osiguranju, kao i primjena računovodstvenih standarda u oblasti osiguranja.

Ove godine u dijelu „Status implementacije prihvaćenih preporuka iz Bijele knjige 2018“ nalaze se odgovori resornih institucija na preporuke članova Savjeta u dijelu izmjene odgovarajuće regulative iz Bijele knjige 2018. Od 15 preporuka za izmjenu regulative, implementacija 7 preporuka je u toku (47%), 5 je realizovano (33%), dok se za 3 preporuke (20%) smatra da u ovom trenutku ipak ne mogu biti implementirane.

ČLANOVI SAVJETA:

3. UVOD

SAVJET STRANIH INVESTITORA U CRNOJ GORI

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori osnovan je kao nevladina i neprofitna organizacija 2009. godine sa ciljem da:

- ▶ unaprijedi investicionu klimu i pomogne razvoj biznisa u Crnoj Gori;
- ▶ zastupa i izražava stavove svojih članova radi promocije zajedničkih interesa i stimulisanja direktnih stranih investicija;
- ▶ promovira komunikaciju, saradnju i tekući dijalog između Savjeta i zvaničnih organa u Crnoj Gori;
- ▶ saraduje sa zvaničnim organima u Crnoj Gori u cilju prevazilaženja mogućih problema i prepreka sa kojima se strani investitori mogu sresti, kao i eventualnih problema u ekonomskim odnosima sa drugim zemljama;
- ▶ promovira interese međunarodne poslovne zajednice u Crnoj Gori i informira svoje članove i druge zainteresovane strane o mogućnostima u pogledu investicione klime u Crnoj Gori;
- ▶ se poveže sa drugim stranim organizacijama investitora u regionu Jugoistočne Evrope u cilju:
 - ▶ dijeljenja dobiti i iskustava najbolje svjetske prakse;
 - ▶ proučavanja konkretnih alata u cilju olakšavanja regionalnog poslovanja.

Sa pet članova osnivača (Crnogorski Telekom A.D., NLB Montenegro Banka A.D., Montenegro Stars Hotel Group d.o.o., KAP A.D. i Daido Metal A.D.), baza članova Savjeta se stalno širila i danas Savjet ima 40 čla-

nova koji predstavljaju okvirno 25% državnog BDP-a. Savjet okuplja predstavnike različitih privrednih grana – bankarstvo i finansijske usluge, telekomunikacije, metalurgija i rudarstvo, energetika, turizam i ugostiteljstvo, sektor potrošačke robe, proizvodnje, informaciono-komunikacionih tehnologija, prevoza i revizije i drugih.

ORGANI SAVJETA

Organi Savjeta su Skupština, Odbor direktora i predsjednik. Kako bi Savjet bio proaktivniji i produktivniji i kako bi se unaprijedila organizaciona struktura, u decembru 2016. godine imenovan je izvršni direktor, sa punim radnom vremenom. Skupština Savjeta zasijeda jednom do dva puta godišnje, a sastanci Odbora direktora održavaju se kontinuirano tokom cijele godine.

Predsjednik i članovi Odbora direktora biraju se na godinu dana i to na godišnjoj Skupštini gdje glasaju svi prisutni članovi:

▶ **novembar 2018 – novembar 2019: g. Christoph Schoen (Addiko banka) predsjednik**, g. Pal Kovacs (Crnogorska komercijalna banka), gđa Nela Vitić (Ocean Montenegro), g. Antonis Semelides (Jugopetrol) i g. Ivan Bojanović (SAGA Montenegro).

▶ **novembar 2019 – novembar 2020: g. Christoph Schoen (Addiko banka) predsjednik**, g. Pal Kovacs (Crnogorska komercijalna banka), gđa Nela Vitić (Ocean Montenegro), g. Antonis Semelides (Jugopetrol) i g. Ivan Bojanović (SAGA Montenegro).

U skladu sa Statutom, Odbor direktora je osnovao specijalizovane komitete u sklopu Savjeta:

- ▶ Komitet za telekomunikacije (osnovan 2014. god)
- ▶ Komitet za bankarstvo (osnovan 2017. god)
- ▶ Komitet za osiguranje (osnovan 2019. god)
- ▶ Komitet za regulatornu politiku (osnovan 2019. god)

Ova vrsta mehanizma je prepoznata kao odgovarajuća da se izlože sve barijere sa kojima se investitori suočavaju u poslovanju u pomenutim sektorima i da se predlože moguća rješenja relevantnim organima. G. Ivan

Bojanović u ime Sage CG predsjedava Komitetom za telekomunikacije, a g. Christoph Schoen u ime Addiko banke predsjedava Komitetom za bankarstvo. Komitetom za osiguranje predsjedava gđa Nela Belević u ime Uniqa osiguranja, dok Komitetom za regulatornu politiku predsjedava gđa Ljudmila Popović-Kavaja u ime Telenora.

Otvorena je mogućnost osnivanja novih komiteta prema privrednim granama, a ona zavisi isključivo od interesovanja članova.

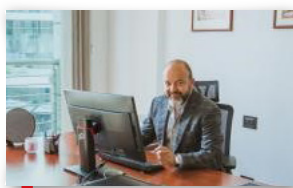
ČLANOVI ODBORA 2019-2020

Christoph Schoen
Predsjednik Savjeta i Predsjednik Odbora direktora, glavni izvršni direktor Addiko banke

Nela Vitić
glavna izvršna direktorka OCEAN MONTENEGRO

Ivan Bojanović
izvršni direktor SAGA CG

Antonis Selemides
glavni izvršni direktor JUGOPETROL AD

Pál Kovács
glavni izvršni direktor i član Odbora direktora Crnogorske komercijalne banke AD Podgorica, članice OTP grupe

Nela Belević
glavna izvršna direktorka UNIQA osiguranja, predsjednica Komiteta za osiguranje

Ljudmila Popović-Kavaja, (Telenor), predsjednica Komiteta za regulatornu politiku

Ivan Radulović
izvršni direktor Savjeta stranih investitora

KOMUNIKACIJA SA VLADOM I JAVNIM SEKTOROM

Od osnivanja Savjeta, komunikacija sa Vladom i javnim sektorom ostaje jedan od ključnih zadataka i zato je neophodno pronaći prave mehanizme, kanale komunikacije i učestvovati u dijalogu na raznim nivoima, što je, po mišljenju Savjeta, korisno za obje strane. Jedna od glavnih misija Savjeta jeste da bude konstruktivan i pouzdan partner javnoj administraciji, da pokuša da razumije složenost i trajanje nekih procesa koje država obavlja.

Jedan od najvažnijih kanala komunikacije jeste Savjet za konkurentnost, kojim predsjedava predsjednik Vlade, osnovan uredbom Vlade u junu 2017. godine, a čiji je član Savjet stranih investitora od osnivanja. Savjet okuplja predstavnike privatnog i javnog sektora najmanje jednom kvartalno kako bi analizirali i dogovorili ekonomske i strukturne prioritetne reforme koje su važne i donosiocima politika i javnom sektoru. Važno je istaći da je ova platforma prepoznata od raznih zainteresovanih strana, kako iz privatnog tako i iz javnog sektora, kao ključna za dalji razvoj javno-privatnog dijaloga, pa je krajem 2018. godine u saradnji sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj osnovan ekspertski Sekretarijat Savjeta za konkurentnost koji je postao važna karika u unapređenju dijaloga, između ostalog, i Savjeta stranih investitora i javnog sektora.

Kako je jedna od uloga Sekretarijata Savjeta i da unaprijedi efikasnost Savjeta za konkurentnost u smislu obezbjeđivanja snažne analitičke podrške radu Savjeta i praćenja realizacije preporuka i zaključaka Savjeta, u toku 2019. godine održano je 5 sjednica Savjeta za konkurentnost. U martu 2019. godine, na sjednici Savjeta za konkurentnost, usvojen je Plan rada Savjeta za 2019. go-

dinu, sa fokusom na četiri teme i to: prvi kvartal: Zakon o privrednim društvima (sa fokusom na registraciju preduzeća i funkcionisanje CRPS-a); drugi kvartal: fiskalna politika, siva ekonomija i Zakon o javnim nabavkama; treći kvartal: Zakon o radu i Zakon o fondu rada i četvrti kvartal: digitalizacija i digitalna ekonomija.

Imajući u vidu značaj tema o kojima se diskutuje na Savjetu, a u cilju što bolje pripreme i dostavljanja kvalitetnijih materijala koji će biti prezentovani na sjednicama, Savjet stranih investitora je u toku 2019. godine, zajedno sa predstavnicima ostala četiri privredna udruženja koji su članovi Savjeta za konkurentnost, prisustvovao brojnim sastancima i okruglim stolovima, organizovanim od strane Sekretarijata Savjeta za konkurentnost.

Inicijative koje je Savjet stranih investitora dostavio Savjetu za konkurentnost na razmatranje tokom 2019. godine, odnosile su se na:

- ▶ Prezentaciju rezultata Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori 2018;
- ▶ Izjašnjenje resornih institucija na dokument Savjeta stranih investitora o izazovima u poslovanju u oblasti vladavine prava;
- ▶ Izjašnjenje resornih institucija na preporuke iz Bijele knjige 2018;
- ▶ Komentare na Prijedlog zakona o putevima (u vezi sa članom 20 kojim se utvrđuju naknade za korišćenje javnog puta);
- ▶ Inicijativu Crnogorskog Telekomu za preispitivanje člana 36 Zakona o kinematografiji koji se odnosi na finansiranje Filmskog fonda;
- ▶ Komentare na Prijedlog zakona o radu; i

► Inicijativu privrednih udruženja za formiranje koordinacionog i savjetodavnog tijela za digitalnu transformaciju.

Na posljednjoj sjednici Savjeta za konkurentnost, koja je održana u decembru 2019. godine, usvojen je Plan rada Savjeta za 2020. godinu. Tako se za prvi kvartal ključne teme odnose na povećanje stope aktivnosti na tržištu rada, drugi kvartal biće posvećen poslovnom ambijentu, treći kvartal borbi protiv sive ekonomije, a u četvrtom kvartalu fokus će biti na inovacijama. U okviru ovih tema, zadatak Savjeta za konkurentnost je da predoči status, prepozna otvorena pitanja i dogovori naredne korake u cilju realizacije planiranih aktivnosti. Plan rada Savjeta za konkurentnost pored ovih tema obuhvata i niz drugih tema koje dolaze od privatnog sektora, a prepoznate su kao značajne za pospješivanje konkurentnosti, unapređenje javno-privatnog dijaloga, a samim tim i pozicioniranje Crne Gore kao povoljnog poslovnog okruženja.

Kako je suzbijanje sive ekonomije jedna od prioritenih oblasti, Vlada je u aprilu 2019. godine proširila Komisiju za borbu protiv sive ekonomije između ostalog i sa predstavnicima udruženja poslodavaca u Crnoj Gori, uključujući i Savjet stranih investitora. Komisija, u novom sastavu koji pokriva cio spektar relevantnih društvenih subjekata, šalje snažan signal zajedničkog stava, interesa i sinergije u savladavanju izazova sive ekonomije kroz partnersko djelovanje, u interesu zaposlenih, poslovne zajednice i dodatnih prihoda za fondove za

zdravstvo i obrazovanje, a samim tim u interesu svih građana Crne Gore.

Dodatno, Savjet stranih investitora je član raznih radnih tijela tj. stalnih ili „ad hoc“ radnih grupa koje se bave temama od značaja za Savjet. Neki od primjera su priprema Nacionalne strategije održivog razvoja, Strategije za razvoj malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori za 2018. – 2022, razvoj preduslova za osnivanje i poslovanje „start up“ preduzeća, članstvo u radnoj grupi za implementaciju Regionalne Reformske Investicione Agende, u okviru projekta „Investiciona politika i promocija za ekonomije Zapadnog Balkana“, članstvo u radnim grupama za pripremu zakona, itd. Najčešće su ova tijela sačinjena od predstavnika i privatnog i javnog sektora i takođe predstavljaju važan kanal gdje se čuje glas stranih investitora.

Sa druge strane, Savjet je prepoznat kao jedan od važnih predstavnika privatnog sektora u Crnoj Gori i zato menadžment Savjeta, zajedno sa zainteresovanim članovima, redovno održava sastanke vezane za investiciono okruženje sa predstavnicima EBRD-a, delegacijom EU, Evropskom komisijom, Svjetskom bankom, Međunarodnim monetarnim fondom, OECD/Sigm-om, Savjetom za regionalnu saradnju. Redovni sastanci sa predstavnicima diplomatskog kora su takođe ustaljena praksa i mjesto razmjene mišljenja o stanju i mogućnostima razvoja investicione klime.

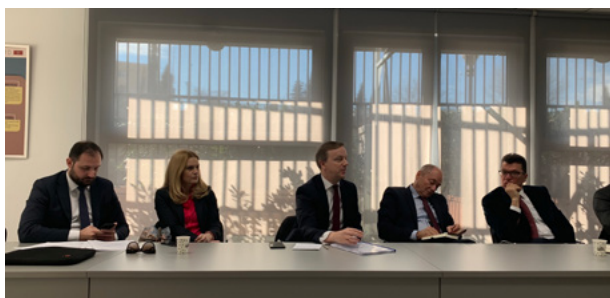
DOGAĐAJI I AKTIVNOSTI TOKOM PROTEKLIH GODINU DANA

Da bi se bolje razumjelo funkcionisanje i rad Savjeta, u nastavku je dat pregled nekih značajnih aktivnosti tokom 2019. godine, a koje uglavnom spadaju pod redovnu godišnju agendu:

► **JANUAR 2019. GODINE:** Članovi Savjeta sastali su se sa predstavnicima TAIEX-a tokom njihove misije u Crnoj Gori na kojem su razgovarali sa predstavnicima Evropske komisije u vezi sa sprovođenjem sudskih odluka u građanskim i privrednim predmetima i funkcionisanjem sistema izvršenja u Crnoj Gori.

► **FEBRUAR 2019. GODINE:** Članovi Savjeta sastali su se sa predstavnicima Evropske komisije tokom njihove misije o ocjeni Programa ekonomskih reformi 2019-2021 gdje su razgovarali o javno-privatnom dijalogu, regulatornom okviru i poslovnom ambijentu u Crnoj Gori.

► **MART 2019. GODINE:** Savjet je objavio deveto izdanje Bijele knjige (sa pregledom poslovnog ambijenta za 2018. godinu), najznačajnijeg dokumenta Savjeta koji daje pregled investicione i poslovne klime u Crnoj Gori, viđene očima najvećih stranih investitora, članova Savjeta. Indeks o poslovanju pokazuje ocjenu lakoće poslovanja u Crnoj Gori na osnovu utiska i

percepcije članova. Pored predstavnika menadžmenta i članova Savjeta, konferenciji su prisustvovali predstavnici najvažnijih partnerskih institucija iz privatnog i javnog sektora, predstavnici međunarodnih organizacija i diplomatskog kora.

► **MAJ 2019 GODINE:** Savjet na FREI festivalu (festival investicija i nekretnina): Izvršni direktor Savjeta otvorio je deseti jubilarni FREI festival zajedno sa ministarkom ekonomije i ministrom održivog razvoja i turizma. U organizaciji Savjeta održan je panel pod nazivom: "Poslovni ambijent – prilike, izazovi i put naprijed" na kojem su učešće uzeli predstavnici Azmont Investments-a, Luštica, Sage i Sekretarijata Savjeta za konkurentnost i tom prilikom ukazali na neophodnost daljeg unapređenja javno-privatnog dijaloga, digitalizacije javnih usluga i unapređenja poslovnog ambijenta u sektoru turizma.

► **JUN 2019. GODINE:** Vodič za Savjet stranih investitora 2019 objavljen je na engleskom jeziku. U ovoj publikaciji, članovi Savjeta kao i predstavnici Vlade govorili su o poslovnom okruženju i investicionoj klimi u zemlji i istakli kojim se oblastima treba posvetiti poseb-

DOGAĐAJI I AKTIVNOSTI TOKOM PROTEKLIH GODINU DANA

na pažnja (intervjui: CHRISTOPH SCHOEN, predsjednik Savjeta i predsjedavajući Odborom direktora Savjeta, MILUTIN SIMOVIĆ, potpredsjednik Vlade Crne Gore i ministar poljoprivrede i ruralnog razvoja, SUZANA PRIBILOVIĆ, ministarka javne uprave, DARKO RADUNOVIĆ, ministar finansija, PAVLE RADULOVIĆ, ministar održivog razvoja i turizma, RADOJE ŽUGIĆ, guverner Centralne banke Crne Gore, EMANUEL SALINAS, predstavnik Svjetske banke za Crnu Goru, PAL KOVACS, izvršni direktor Crnogorske komercijalne banke, ANTONIS SEMELIDES, izvršni direktor Jugopetrol-a, NELA VITIĆ, izvršna direktorka Ocean Montenegro, IVAN BOJANOVIĆ, izvršni direktor Sage, IVAN RADULOVIĆ, izvršni direktor Savjeta stranih investitora, PREDRAG LEŠIĆ, izvršni direktor Domen-a, MARTIN LEBERLE, izvršni direktor NLB banke, VESELIN MIJAČ, izvršni direktor Savane, NEBOJŠA ŠČEKIĆ, izvršni direktor Sava osiguranja, RASHAD RASULLU, izvršni direktor Portonovog i NELA BELEVIĆ, izvršna direktorka Uniqa osiguranja. Vodič je podijeljen u 2.000 primjeraka u štampanoj verziji i objavljen je na sajtu Savjeta.

► **JUL 2019. GODINE:** Predsjednik Savjeta članovi Odbora direktora i izvršni direktor Savjeta sastali su se sa ambasadoricom Turske u Crnoj Gori i tom prilikom razgovarali o budućim planovima Savjeta, poslovnom ambijentu i investicionim mogućnostima u Crnoj Gori.

► **SEPTEMBAR 2019. GODINE:** U okviru ICT događaja u organizaciji ICT Komiteta organizovano je predavanje dr Nikolaos-a Dimitriadis-a pod nazivom:

“Digitalna revolucija i kako je pobijediti”. Događaju su prisustvovali članovi Savjeta, partneri, predstavnici Vlade i predstavnici diplomatskog kora i međunarodnih organizacija u Crnoj Gori.

► **OKTOBAR 2019. GODINE:** Izvršni direktor Savjeta učestvovao je na konferenciji “Ulaganje u rane godine – Konferencija o fiskalnim i administrativnim imperativima za rani razvoj djece” u okviru panela “Uloga privatnog sektora u promociji ranog razvoja djeteta” u organizaciji UNICEF-a i Univerziteta Donja Gorica. Tom prilikom izvršni direktor Savjeta je napomenuo da će Savjet nastaviti da pruža podršku partnerima u Vladi Crne Gore s ciljem unapređenja brige o djetetu, što znači konstantna ulaganja u politike podrške porodicama da bismo omogućili svima jednake uslove i šanse za obrazovanje i razvoj u ranom uzrastu.

► **NOVEMBAR 2019. GODINE:** Godišnja skupština Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori održana je u prisustvu većine članova. Prema uobičajenoj proceduri, u prvom dijelu sjednice g. Christoph Schoen, predsjednik Savjeta, i g. Ivan Radulović, izvršni direktor Savjeta, predstavili su aktivnosti u prethodnom periodu, finansijski izvještaj, status članstva i planirane aktivnosti u narednom periodu. Na sjednici je potvrđeno osnivanje Komiteta za osiguranje i Komiteta za regulatornu politiku. Komunikacija sa Vladom i javnim sektorom osta-

je jedan od ključnih zadataka. Jedna od glavnih misija Savjeta jeste da bude konstruktivan i pouzdan partner javnoj upravi kako bi se prevazišli problemi i prepreke sa kojima se strani investitori suočavaju u cilju povećanja atraktivnosti i konkurentnosti crnogorske privrede. U okviru komiteta Savjeta (bankarstvo, ICT, osiguranje i regulatorna politika) pratiće se promjene regulative po sektorima i predlagaće se inicijative za unapređenje u oblastima koje su bitne za poslovanje članova. Savjet će nastaviti da bude aktivan član Vladinog Savjeta za konkurentnost kojim predsjedava predsjednik Vlade i koji je glavno Vladino tijelo odgovorno za unapređenje poslovnog ambijenta. Takođe, nastaviće se bliska saradnja sa EBRD Sekretarijatom Savjeta za konkurentnost kako bismo ostvarili zajedničke ciljeve i unaprijedili zajedničke interese.

Predsjednik Savjeta je informisao predsjednika i predstavnike Vlade o planiranim ulaganjima članova Savjeta

u Crnoj Gori u narednom periodu koja će iznositi oko 500 miliona eura na godišnjem nivou za period 2020-2022. Gospodin Schoen je zaključio da će Savjet nastaviti da pruža podršku Vladi u stvaranju efikasnog i djelotvornog poslovnog okruženja.

Predsjednik Vlade, g. Marković naglasio je da je Crna Gora prestižna investiciona i turistička destinacija koja je ojačala javne finansije i koja nastavlja strukturne reforme. Naveo je i da punopravno članstvo u NATO-u promovise Crnu Goru kao sigurnu i povoljnu investicionu destinaciju.

Predsjednik Vlade je naglasio da zajedno sa Vladom i ministarstvima, Savjet igra značajnu ulogu u kreiranju i sprovođenju politika, što je dalo impresivne rezultate u proteklom periodu. G. Marković je rekao da je rast direktnih stranih investicija procijenjen na preko 60% u posljednje dvije godine.

10
YEARS

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori organizovao je 29. maja 2019. godine koktel povodom deset godina od osnivanja Savjeta kom su prisustvovali poslovni partneri i partneri iz Vlade.

Obraćajući se gostima, Christoph Schoen, predsjednik Savjeta, istakao je da je Crna Gora prethodnih godina sprovela mnoge reforme koje su rezultirale povećanjem konkurentnosti i transparentnosti i poboljšanjem uslova poslovanja, čime je postala sve privlačnija stranim investitorima.

Istakao je da je Savjet 2009. godine osnovalo pet kompanija, sa zadatkom da poboljšaju investicionu klimu i promovišu komunikaciju između zajednice stranih investitora i Vlade u Crnoj Gori.

“U prethodnih deset godina postali smo zajednica vodećih stranih investitora u Crnoj Gori, koja broji 40 kompanija iz različitih industrija. Uz priliv kapitala, prenos znanja i novih tehnologija predstavlja pokretačku snagu i pruža podršku Crnoj Gori kako bi smanjila jaz do razvijenijih tržišta. Tokom ovih godina, Crna Gora je postala privlačnija stranim investitorima. Sa naše tačke gledišta, Crna Gora je značajno napredovala u povećanju transparentnosti, konkurentnosti i unapređenju uslova poslovanja. Zato mogu s ponosom da kažem da Savjet ispunjava svoj osnovni cilj i zadovoljstvo mi je što vidim da se Savjet razvija i doprinosi uspješnoj priči o Crnoj Gori”, rekao je Schoen.

On je podsjetio na statističke podatke koji pokazuju da je doprinos članica Savjeta bruto domaćem proizvodu (BDP) Crne Gore na kraju prošle godine iznosio više od 25 odsto.

Na koktelu, kojem su prisustvovali članovi Savjeta i

predstavnicima Vlade i diplomatskog kora, Schoen je ocijenio i da je crnogorsko zakonodavstvo u velikoj mjeri usklađeno sa propisima Evropske unije (EU) ili je na putu da to bude.

“Uspostavljen je atraktivan režim poreza i slobodne trgovine i sprovedene su mnoge reforme koje su rezultirale povećanjem konkurentnosti i poboljšanjem uslova poslovanja”, saopštio je Schoen.

On je podsjetio da Savjet prati razvoj biznis okruženja u Crnoj Gori preko Indeksa o poslovnom okruženju, koji je sastavni dio Bijele knjige, dodajući da je indeks u posljednjoj Bijeloj knjizi bio najviši od 2011. godine.

Obraćajući se gostima, gđa Dragica Sekulić, ministarka ekonomije, navela je da Ministarstvo ekonomije, zajedno sa Vladom Crne Gore, ima veoma usku i uspješnu saradnju sa Savjetom stranih investitora u Crnoj Gori, posebno kroz Savjet za konkurentnost, kojim predsjedava premijer Duško Marković.

“Uvijek cijenimo kada Savjet objavi Bijelu knjigu, što nam, iz perspektive investitora, daje jasan uvid u to kakve su slabosti i mane našeg sistema i biznis barijere, a opet nam daje i mogućnost da se poboljšamo. Bijela knjiga Vladi omogućava da bude bolja, kako bi država postala što je moguće konkurentnija destinacija”, rekla je Sekulić.

Kao udruženje odgovornih kompanija, Savjet je posvećen stvaranju okruženja u kom će odrastati srećne i zdrave generacije. Uručenjem donacije Institutu za bolesti djece, Savjet je želio da pokaže da mu je najranjivija populacija posebno važna i značajna.

4. INDEKS SAVJETA O POSLOVNOM OKRUŽENJU ZA 2019. GODINU

DEVETA GODINA INDEKSA SAVJETA

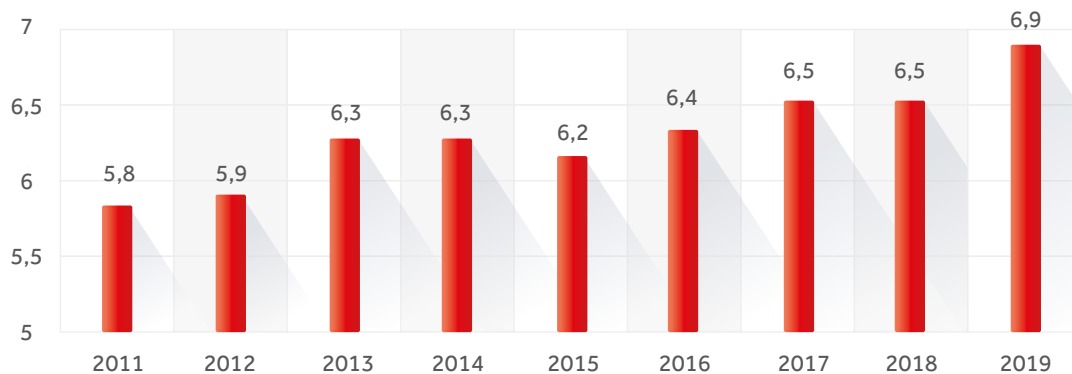
U skladu sa višegodišnjom praksom, izdanje Bijele knjige za 2019. godinu prati ocjenjivanje lakoće poslovanja u Crnoj Gori putem računanja tzv. „MFIC indeksa“ od strane članova Savjeta. Indeks je zasnovan na percepciji članova Savjeta koji odgovarajući na upitnik daju ocjenu poslovnom ambijentu u Crnoj Gori. Prvi put indeks je objavljen za 2011. godinu i od tada se na godišnjem nivou prati - članovi Savjeta daju ocjene za privredne grane, odnosno sektore, koje je Savjet prepoznao kao prioritete. Indeks ima za cilj da zainteresovanim stranama, počev od prisutnih do potencijalnih novih stranih investitora, a posebno donosiocima odluka u Crnoj Gori, pruži kvantitativan pregled kako investitori koji posluju u zemlji vide poslovno okruženje. Od posebnog značaja je mogućnost praćenja trenda povećanja, odnosno smanjenja indeksa, sada već devetu godinu zaredom.

Zahvaljujući visokom odzivu članova Savjeta prilikom popunjavanja upitnika, izračunali smo **MFIC indeks za 2019. godinu** koji iznosi **6.9** (na skali od 1 do 10, pri čemu 1 predstavlja najlošiju ocjenu, a 10 najbolju). Rezultat za 2019. godinu pokazuje značajan rast u odnosu na 2017. i 2018. godinu kada je indeks iznosio 6.5 i bio najviši od kada se radi ova vrsta istraživanja. Ovako značajan rast

indeksa, za 0.4, imali smo još 2013. godine u odnosu na 2012. godinu (6.3 u odnosu na 5.9).

Od 2017. godine, indeks pokazuje da je ukupan poslovni ambijent stabilan i da se unapređuje, dok indeks za 2019. godinu daje jasan signal da strani investitori smatraju da je godinu obilježilo značajnije, konkretnije unapređenje u odnosu na prethodne godine. Nakon tri godine kada je rast indeksa bio vrlo mali, od 6.4 do 6.5, 2019. godina je donijela rast koji govori o napretku, uz velika očekivanja i optimizam članova Savjeta. Može se tumačiti i kao povratna informacija o reformama koje su pokrenute u prethodnom periodu i koje počinju da daju rezultate.

Upoređujući indekse za svih devet godina, prvi put se indeks približio broju 7, imajući u vidu da se prosječna ocjena za osam godina kretala od 5.8 do 6.5 (maksimalna ocjena iznosi 10). Višegodišnja poruka Savjeta da se u kontinuitetu moraju sprovesti ozbiljni reformski procesi u okviru analiziranih sektora, a u cilju daljeg unapređenja poslovnog ambijenta, privlačenja stranih investicija i povećanja ekonomskog standarda svih građana Crne Gore, ostaje i dalje ključna.

Kretanje indeksa od 2011. do 2019. godine koje uglavnom raste; značajan godišnji rast je zabilježen 2013. i 2019. godine

OCJENJIVANJE PRIVREDNIH SEKTORA

Kao i prethodnih godina, a u cilju kontinuiteta i uporedivosti podataka, prilikom ocjenjivanja privrednih sektora, naši članovi su analizirali koliko opšte poslovno i regulatorno okruženje čini njihove dnevne operacije lakim ili komplikovanim. Dodatno, ocjenjivali su i ostale faktore poput administracije, zakonodavnog okvira, domena poslovne infrastrukture, kao što su putevi, obrazovanje, itd. Drugim riječima, ocjenjivali su uslove koje „pružaju“ državne institucije u Crnoj Gori, a ne uslove koji se tiču spoljnih i drugih faktora koji utiču na ekonomiju.

Naši članovi ocijenili su sektore telekomunikacija,

bankarstva/finansija, turizma, proizvodnje/energetike, trgovine/maloprodaje i transporta/logistike. Kada govorimo o 2019. godini, **ukupno najveći indeks ima sektor telekomunikacija i ICT, sektori turizma, bankarstva/finansija i transporta/logistike zabilježili su rast u odnosu na 2018. godinu, dok je sektor proizvodnje/energetike ostao na nivou prethodne godine. Najveći rast u odnosu na 2018. godinu bilježi sektor telekomunikacija i ICT (+0.8) i sektor bankarstva i finansija (+0.6). I pored rasta 5 od 6 sektora, jedino sektor bankarstva i finansija bilježi najveći indeks za 2019. godinu u odnosu na sve prethodne godine.**

▶ 1. TELEKOMUNIKACIJE / ICT

Podaci pokazuju da telekomunikacije i ICT godinama imaju visoke ocjene u odnosu na ostale sektore i da se u periodu od 2012. godine ambijent za poslovanje u ovom sektoru popravlja. Ocjena za 2019. godinu je 7.6 i predstavlja najveći rast za ovu godinu u odnosu na sve ostale sektore.

▶ 2. BANKARSTVO / FINANSIJE

Sektor bankarstva/finansija je dobio najveću ocjenu do sad, koja iznosi 7.4. To je značajan porast u odnosu na 2018. godinu kada je ocjena bila 6.8.

▶ 3. TURIZAM

Turizam ima stabilnu ocjenu koja se za ukupni analizirani period kreće blizu 7, sa značajnim smanjenjem u 2016. godini na 6.7. Za 2019. godinu iznosi 6.9 i cilj je da se vrati na nivo iz 2014. i 2015. godine kada je iznosila i do 7.8.

▶ 4. PROIZVODNJA / ENERGETIKA

Sektor proizvodnje/energetike je ostao na nivou iz 2018. godine i iznosi 5.9. Najveća ocjena je bila za 2013. godinu i iznosila je 6.5.

▶ 5. TRGOVINA / MALOPRODAJA

Za sektor trgovine/maloprodaje nedostaju podaci za 2012/14/15 godinu, ali možemo zaključiti da u poređenju sa ocjenama za 2016. (6.4), 2017. (6.7), 2018. god (6.6), ove godine bilježi se porast na 6.8.

▶ 6. TRANSPORT / LOGISTIKA

Sektor transporta/logistike ocjenjuje se od 2015. godine; u odnosu na ocjene za 2016. i 2017. godinu (5.4 odnosno 5.4), zabilježen je rast u 2018. godini na 6.2, dok je 2019 obilježio još značajniji rast na 6.6. Dakle, ove godine je najveća ocjena.

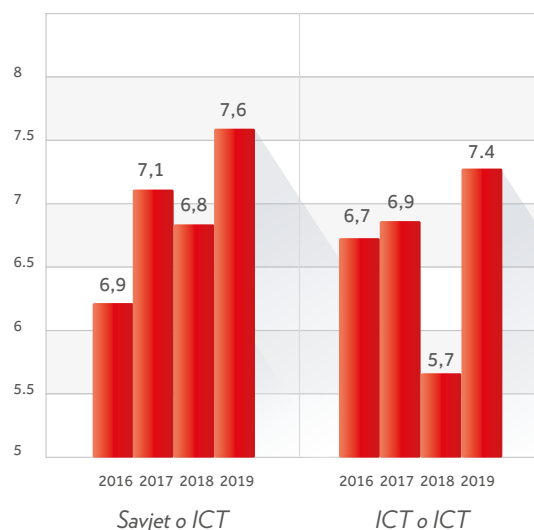
I dalje smatramo da je posebno važno kako predstavnici pojedinih sektora ocjenjuju sektor u kojem posluju, pa su u nastavku date ocjene predstavnika sektora telekomunikacija, bankarstva i turizma o stanju u svojim sektorima od 2016 do 2019 godine :

ČLANOVI KOJI PREDSTAVLJAJU TELEKOMUNIKACIJE I ICT SEKTOR U SAVJETU dali su najveću ocjenu ovom sektoru od 2016. godine. Rast sa 5.7 na 7.4 je ukupno najveći rast ocjene, i suprotno od 2018. god kada se ocjena koju su dali predstavnici telekomunikacija i ICT i ocjena svih članova značajno razlikovala, u 2019. godini ona se razlikuje samo za -0.2. To znači da su posebno kompanije koje pripadaju ovom sektoru zadovoljne kako su se riješila otvorena pitanja iz prethodnog perioda i da su uslovi za poslovanje u ovom sektoru unaprijeđeni.

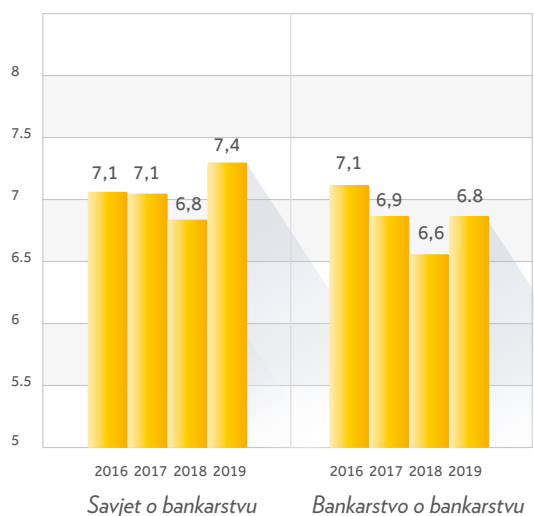
I tokom 2019. godine, sektor telekomunikacija i ICT je

Mišljenje članova Savjeta koji su predstavnici sektora telekomunikacija i ICT, bankarstva i finansijskog sektora, i sektora turizma o stanju u svojim sektorima za period 2016-2019. godine:

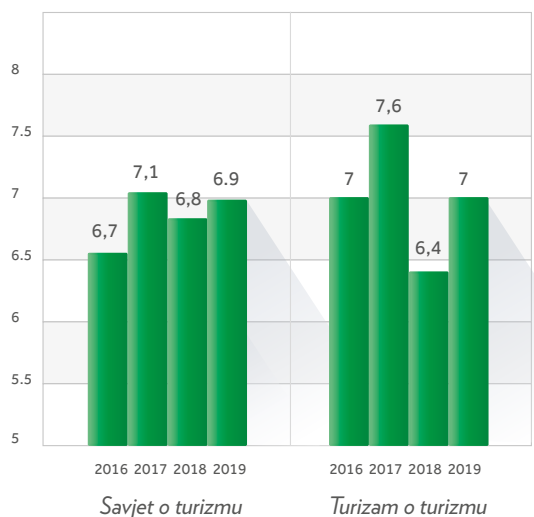
▶ Mišljenje predstavnika ICT sektora u Savjetu o lokalnom ICT okruženju

▶ Mišljenje predstavnika bankarskog sektora u Savjetu o lokalnom bankarskom okruženju

▶ Mišljenje predstavnika sektora turizma u Savjetu o lokalnom turizmu

od strane Savjeta prepoznat kao prioritetan i pokrenute su i konkretne aktivnosti u cilju definisanja i sprovođenja mjera za dalji razvoj ove oblasti.

ČLANOVI KOJI ZASTUPAJU BANKARSKI SEKTOR U SAVJETU (BANKE) dali su svom sektoru ocjenu 6.8 u odnosu na ukupnu ocjenu 7.4, što ukazuje na kontinuirano nižu ocjenu od predstavnika sektora u odnosu na sve članove Savjeta. Sa druge strane, ocjena 6.8 predstavlja rast i približno je ocjeni iz 2017. kada je iznosila 6.9.

Dodatno, kada bankarskom sektoru dodamo ocjene osiguravajućih društava, koja su dio finansijskog sektora,

dobijamo ocjenu 7.2 koja je značajno veća u odnosu na 2018. godinu kada je iznosila 6.7. Ovo govori da su osiguravajuća društva zadovoljnija poslovnim ambijentom za 2019. godinu od bankarskog sektora i ujedno zadovoljnija u odnosu na 2018. godinu.

Na kraju, članovi koji predstavljaju sektor turizma u Savjetu dali su svom sektoru, po principu koji je bio prisutan prije 2018. godine, veću ocjenu od svih članova Savjeta: ocjena 7 za 2019. godinu (ostali članovi 6.9). Zabilježeni značajni porast, sa 6.4 na 7, govori da u prilog razvoju ovoga sektora ide i prepoznavanje njegovog značaja od resornih institucija.

POJEDINAČNE KATEGORIJE OD ZNAČAJA

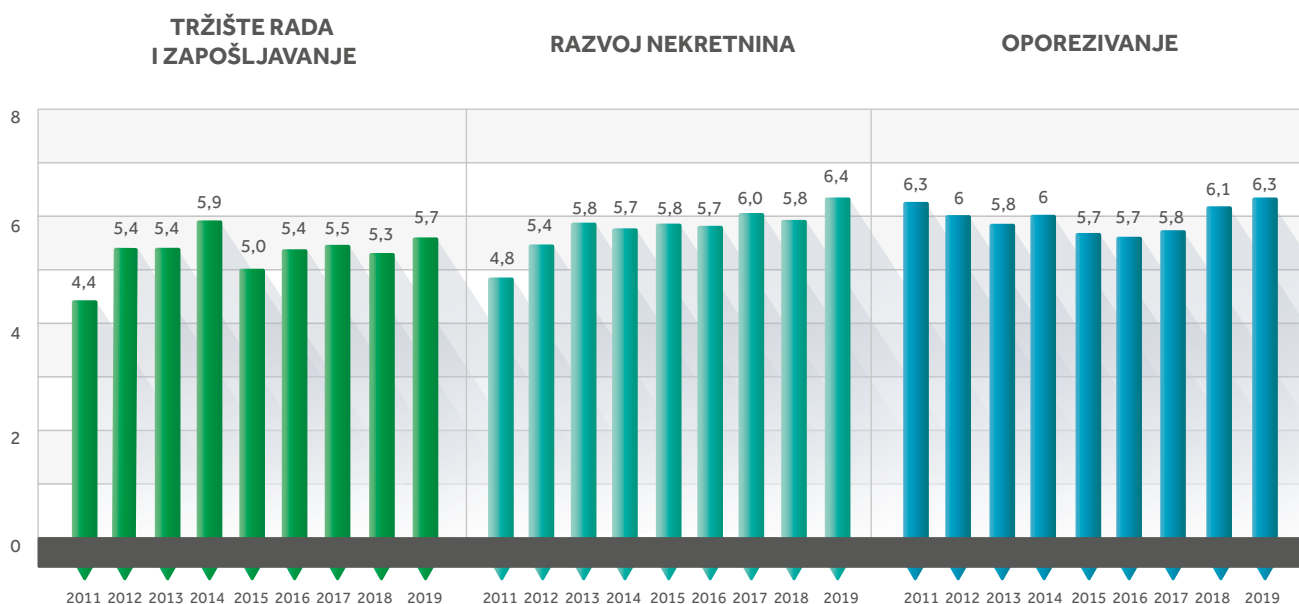
Kao i prethodnih godina, da bi ocijenili pojedinačne kategorije od značaja, članovi su analizirali u kojoj mjeri navedene kategorije utiču pozitivno ili negativno na njihovo poslovanje:

- ▶ Tržište rada i zapošljavanje obuhvata nekoliko pitanja poput otpremnina, ugovora na određeno, bolovanja, itd.
- ▶ Razvoj nekretnina za ovu svrhu odnosi se na građevinske dozvole, registraciju, katastar, realizaciju ugovora o hipoteci, procjene nekretnine, itd.
- ▶ Porezi/doprinosi vežu se za razne naknade, takse, namete i sveukupnu usklađenost i transparentnost u plaćanju poreza / izbjegavanju poreza.
- ▶ Korporativno upravljanje obuhvata finansijske izvještaje, propise o stečaju, usklađivanje PDV-a sa revizorskim praksama i praksama Evropske unije.

zorskim praksama i praksama Evropske unije.

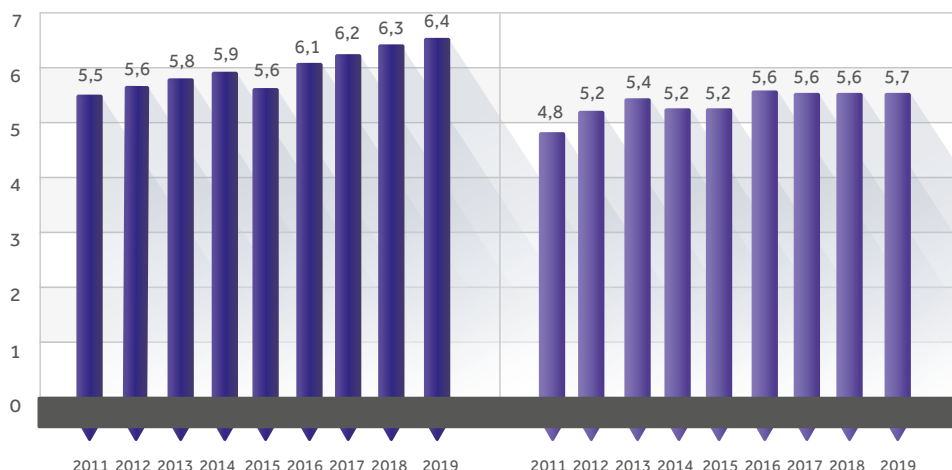
▶ Vladavina prava i pružanje javnih usluga obuhvata dužinu privrednih sporova i sudskih slučajeva, dozvole i licence, boravišne i radne dozvole, itd.

Navedene kategorije članovi ocjenjuju od 2011. godine i stoga se može pratiti kako se percepcija mijenjala i koji je trend prisutan. Uopšteno, sve pojedinačne ocjene za 2019. godinu bilježe rast i objašnjavaju i ukupni rast MFIC indeksa. Posebno se izdvaja +0.6 rast za razvoj nekretnina i +0.4 za tržište rada i zapošljavanje. I dalje ove ocjene se kreću do 6.4 od 10 i dovode do zaključka da su ove kategorije iz godine u godinu prepoznate kao prioritetne od strane privatnog sektora, jer zahtijevaju sistematski pristup i reformsku agendu. Rezultati za 2019. godinu pokazuju umjereni napredak u većini ovih oblasti.

KORPORATIVNO UPRAVLJANJE

VLADAVINA PRAVA

Kao i svake godine do sada, po mišljenju članova Savjeta posebno treba izdvojiti **vladavinu prava**, kao oblast od ključnog značaja za ocjenjivanje i dalje unapređenje poslovnog ambijenta. Analizirajući dosadašnje ocjene, nakon tri godine sa ocjenom od 5.6, bilježimo blagi porast na 5.7. Imajući u vidu da je ova ocjena iznosila svega 4.8 u 2011. godini, napredak ocjene ukazuje na kontinuirano unapređenje u ovoj oblasti. Praćenje implementacije aktivnosti na unapređenju vladavine prava ostaće u vrhu prioriteta rada Savjeta i narednih godina.

Tržište rada i zapošljavanje je tokom 2018. i 2019. godine bila posebno aktuelna tema, a ocjena pokazuje da strani investitori vjeruju da je u ovoj oblasti potrebna sistemska reforma u smislu usklađivanja propisa sa standardima Evropske unije. Ocjena 5.7 za 2019. godinu (5.3 za 2018. godinu) pokazuje rast u odnosu na prethodnu godinu, ali ujedno govori o potrebi za daljim unapređenjem stanja i implementacijom reformskih proce-

sa. Usvajanje Zakona o radu, kao jednog od ključnih sistemskih zakona, koji je posebno kompleksan zbog često pogrešnog tumačenja različitih interesa poslodavaca i zaposlenih, obilježio je 2019. godinu. Njegova implementacija će se ocjenjivati u narednoj Bijeloj knizi.

Razvoj nekretnina pokazuje najveći rast od analiziranih kategorija, sa 5.8 za 2018. godinu na 6.4 u 2019. godini. To je ujedno i najveća ocjena od 2011. godine.

Korporativno upravljanje bilježi minimalni rast i u 2019. godini sa ocjenom 6.4, pri čemu je prisutan kontinuiran napredak od 2016. godine.

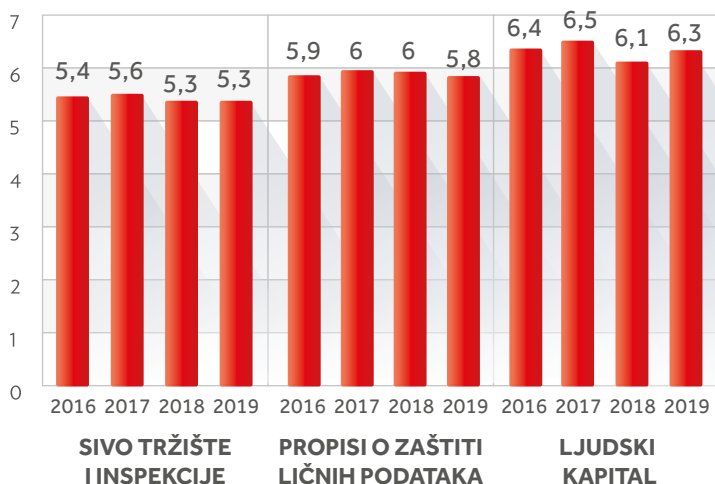
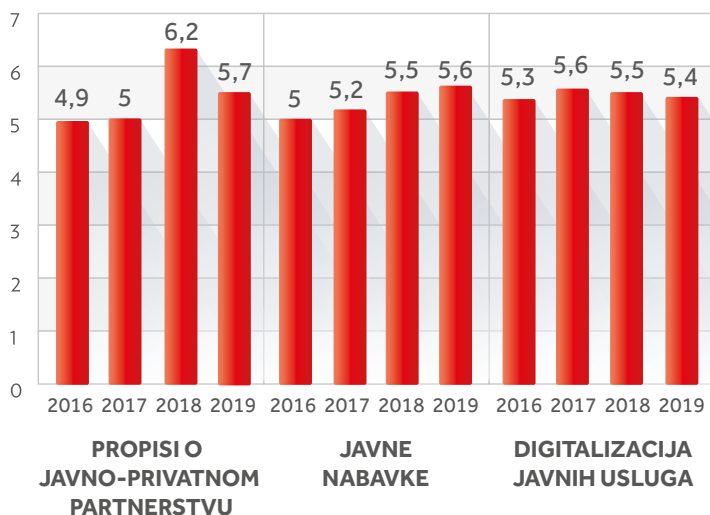
Nakon pada ocjene u 2015. godini, **oporezivanje** bilježi godišnji rast i u 2019. godini i iznosi 6.3. Ocjena za ovu oblast je prilično stabilna i kreće se od 5.7 do 6.3 za prethodnih devet godina, a najveća ocjena je data za 2011. godinu i 2019. godinu (u oba slučaja iznosi 6.3).

DODATNE POJEDINAČNE KATEGORIJE/OBLASTI ZA OCJENJIVANJE

Uzimajući u obzir prioritete članova Savjeta, a u cilju što detaljnije analize poslovnog okruženja, od 2016. godine uvedeno je šest kategorija koje su članovi Savjeta u prethodnom periodu prepoznali kao područja na koja resorne institucije treba da obrate pažnju, jer predstavljaju postojeće ili potencijalne barijere

u poslovanju. To su: ljudski kapital, sivo tržište i inspekcije, propisi o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizacija javnih usluga, propisi o zaštiti ličnih podataka.

Rezultati odgovora koje smo prikupili od članova Savjeta:

Od šest analiziranih oblasti, u po tri bilježimo rast, odnosno pad ocjene za 2019. godinu u odnosu na 2018. godinu. Minimalan rast je zabilježen za oblast koja se odnosi na javne nabavke i sivo tržište i inspekcije, dok je +0.2 rast zabilježen za oblast ljudski kapital. Pad je zabilježen za oblast koja se odnosi na javno-privatno partnerstvo, digitalizaciju javnih usluga i propise o zaštiti ličnih podataka.

Generalno posmatrano, osim „ljudskog kapitala“ koji ima ocjenu 6.3, svih ostalih pet oblasti imaju ocjene u rasponu od 5.4 do 5.8 što su vrlo niske ocjene, a dodatno zabrinjava što od 2016. godine ne bilježimo ozbiljniji

rast ni u jednoj od njih. Navedeno dovodi do zaključka da rezultati ukazuju na potrebu da svih 6 kategorija/oblasti treba da se nađe pri vrhu prioriteta Vlade Crne Gore za naredni period, kao i da je neophodno sprovesti reformske procese prema najboljim međunarodnim standardima i praksama.

Dodatno, ocjene i dalje pokazuju da će ove kategorije biti prioritetne i za Savjet u narednom periodu i da će Savjet kroz konkretne prijedloge podržati razvoj i reformski proces u ovim oblastima. Članovi Savjeta su spremni da se uključe i pomognu donosiocima odluka da se dobiju bolji rezultati.

5. CRNA GORA - PREGLED

UVODNA NAPOMENA: Sa namjerom da Bijela knjiga pruži i širi pregled poslovnog ambijenta, tj. sumira i podatke prikupljene iz drugih relevantnih izvora, u ovom dijelu predstavimo podatke koji su preuzeti iz objavljenih i javno dostupnih lokalnih i međunarodnih izvještaja, a koji mogu biti od koristi korisnicima ovog izdanja. Dakle, podaci ne predstavljaju stavove članova Savjeta ili zvanične stavove Savjeta kao organizacije, tj. nijesu bili predmet istraživanja u formi u kojoj ih prenosimo. Ovom prilikom, zahvaljujemo se organizacijama od kojih su podaci preuzeti.

Crna Gora je ostvarila određeni napredak i umjereno je spremna u razvoju funkcionalne tržišne ekonomije. Ekonomija je nastavila da se razvija jakim tempom, poboljšali su se rezultati na tržištu rada, iako je stopa nezaposlenosti ostala na visokom nivou, a stopa zaposlenosti i aktivnosti veoma niska. Uprkos pozitivnoj izveznoj dinamici, deficit tekućeg računa, podstaknut velikom domaćom tražnjom, ostao je veoma visok i samo je dijelom finansiran neto prilivom stranih direktnih investicija. Koeficijenti solventnosti i likvidnosti finansijskog sektora su se poboljšali, ali pristup finansijskim sredstvima za mala preduzeća ostaje otežan zbog strogih uslova za dobijanje kredita. Nastojanja na postizanju finansijske konsolidacije nastavila su se tokom 2018. godine, ali ciljani budžetski deficit nije postignut, dok je javni dug dostigao novi rekordni iznos, dijelom zbog potrebe da se finansira veliki projekat autoputa koji se finansira iz kineskog kredita. Razvoj privatnog sektora i dalje je ograničen zbog slabosti u poslovnom okruženju, pravosuđu, i velike dominacije neformalnog poslovanja, što je odraz slabog kapaciteta za implementaciju u ključnim državnim institucijama nadležnim za sprovođenje vladavine prava i tržišne konkurencije.

Da bi se poboljšalo funkcionisanje tržišne ekonomije Crna Gora treba naročito da:

- ▶ ojača održivost duga proširivanjem poreske baze i smanjenjem procenta BDP koji se izdvaja za zarade;
- ▶ obezbijedi javne smjernice za sprovođenje zakona

koji utiču na poslovanje i da obezbijedi da javna uprava dosljedno poštuje te smjernice;

- ▶ razvije strategiju za procjenu i smanjivanje neformalne ekonomije i obezbijedi blisku saradnju između centralnih i lokalnih vlasti u borbi protiv neformalnosti;
- ▶ ojača mjere aktivnog zapošljavanja i poboljša koordinaciju između zapošljavanja i socijalnih službi.

Nakon realnog rasta od 4,7% koji je zabilježen 2017. godine, ekonomija je nastavila da raste zdravim tempom. U prva tri kvartala 2018. godine, BDP je porastao za 4,8% u odnosu na isti period prethodne godine. Javne i privatne investicije bile su najznačajniji pokretači rasta prethodnih godina, što se takođe vidi i u jakim rezultatima u sektoru građevinarstva. Uprkos smanjenju plata u realnim iznosima, potrošnja domaćinstava bila je pomognuta kreditiranjem od strane banaka, izdacima u turizmu za lokalne usluge i novčanim doznakama. Potrošnja Vlade skromno je doprinijela rastu BDP zbog mjera fiskalne konsolidacije. Izvozni rezultati su se poboljšali u prva tri kvartala 2018. godine i porasli za 14% u odnosu na isti period prošle godine. Međutim, zbog mnogo većeg obima uvoza, neto izvoz je nastavio da predstavlja prepreku rastu. Ukupno gledano, solidni rast tokom prethodnih godina pomogao je da se prihod po glavi stanovnika u Crnoj Gori podigne izraženo u standardu kupovne moći na 46% prosjeka u 28 zemalja članica EU, nakon perioda stagnacije sa 41% koliko je bio u periodu 2010-2015.

Opterećenje koje predstavljaju propisi velika je prepreka za poboljšanje poslovnog okruženja. U septembru 2017. godine, Vlada je usvojila Zakon o upravnom postupku i napravila internetski portal (eRegulations.org) kako bi povećala transparentnost administrativnih postupaka i pomogla interakciju biznisa sa javnim uslugama. I postupci za ulazak na tržište i postupci za izlazak sa tržišta su poboljšani. Crna Gora ima dobre rezultate na regionalnom nivou u smislu vremena i troškova za rješavanje nesolventnosti. Tokom 2017. godine, 90% predmeta stečaja riješeno je u roku od šest mjeseci. Međutim, ostaju druge prepreke, kao što je kašnjenje u izdavanju građevinskih dozvola. Očekuje se da važne zakonodavne reforme, kao što je reforma Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, koji je donesen u oktobru 2017. godine, poboljšaju izdavanje građevinskih dozvola i regulisanje postojeće nelegalne gradnje. Međutim, implementacija ovog zakona kasni zbog niza činilaca, uključujući i to što nema dovoljno opštinskih arhitekata da vrše inspekcije, pa se kasni u procesuiranju oko 50.000 zahtjeva za legalizovanje nezakonito podignutih objekata. Nadalje, troškovi građevinskih dozvola ostaju visoki, a vrijeme koje je potrebno da se izdaju dozvole duže je otkako je novi zakon stupio na snagu. Poslovni subjekti češće koriste mehanizme za vansudsko rješavanje sporova. U prvoj polovini 2018. godine,

500 predmeta je upućeno na medijaciju, što predstavlja povećanje u odnosu na 437 predmeta koji su na medijaciju poslani 2017. godine. Sistem javnih izvršitelja predstavlja ključni stup za izvršenje potraživanja. Međutim, stopa riješenih predmeta opala je u prvoj polovini 2018. godine tako da je riješeno 24% predmeta, dok je u prvoj polovini 2017. godine riješeno 34%. Broj preduzeća i preduzetnika sa blokiranim računima zbog neplaćenih potraživanja nastavio je da raste 2018. godine, i na kraju godine iznosio je 17.490 (uključujući i neka neaktivna preduzeća ili preduzeća u stečaju). Ovaj rastući trend ukazuje na uporne probleme sa solventnošću u lokalnim preduzećima.

Borba protiv sive ekonomije ostaje na skromnom nivou. Udruženja poslodavaca i investitora često se žale na neloyalnu konkurenciju zbog neformalnih praksi drugih poslovnih subjekata. Procijenjena dimenzija neformalne ekonomije je 24,5% BDP. Međutim, državne institucije zadužene za vladavinu prava i konkurenciju često su po strani ili imaju slabe kapacitete. Specijalno tužilaštvo istražuje nekoliko predmeta korupcije koji uključuju pranje novca, banke, političare, državne službenike i domaća i strana preduzeća. Ti su slučajevi važni da se pokažu nezavisnost i administrativni kapacitet pravosuđa da zaštiti vladavinu prava i borbu protiv korupcije.¹

POKRETAČ EKONOMSKOG RAZVOJA CRNE GORE – TURIZAM

Turizam je jedna od prioritarnih privrednih grana u Crnoj Gori s obzirom na potencijale za njegov dalji razvoj i indirektni uticaj na ostale djelatnosti, kao i zbog njegove izvozne komponente, odnosno činjenice da oko 90% prometa ostvaruju inostrani turisti.

Pokazatelji turističkog prometa tokom 2019. godine su na zadovoljavajućem nivou s obzirom da je uspostavljen njihov pozitivan trend od početka godine. Međutim, imajući u vidu potencijale za dalji razvoj turizma s jedne strane, a koji su osnova za strateški cilj da Crna Gora postane visokokvalitetna cjelogodišnja turistička destinacija, prepoznate su osnovne prepreke bržem razvoju turizma i to: nedovoljan broj smještajnih kapaciteta (prevashodno hotelskog tipa) više i visoke kategorije, neizbalansirani regionalni turistički razvoj i još uvijek visok stepen sezonalnosti u poslovanju turističke privrede.

Naime, analize pokazuju da se 90-95% smještajnih kapaciteta i turističkog prometa (broj turista, noćenja i prihoda) nalazi i realizuje u primorskom regionu, kao i da se 65-70% prometa ostvaruje tokom tri ljetnja mjeseca

u godini (jun, jul i avgust).

Turizam će rasti po snažnoj stopi od 6,6% nominalno (5,5% realno) u srednjem roku zahvaljujući ulaganjima u kvalitet cjelokupnog turističkog proizvoda, a najviše smještajnih jedinica, kao i po osnovu većih prihoda usljed značajnog produženja sezone; prihodi od turizma će prema projekciji u 2022. dostići iznos od 1,3 milijarde eura.²

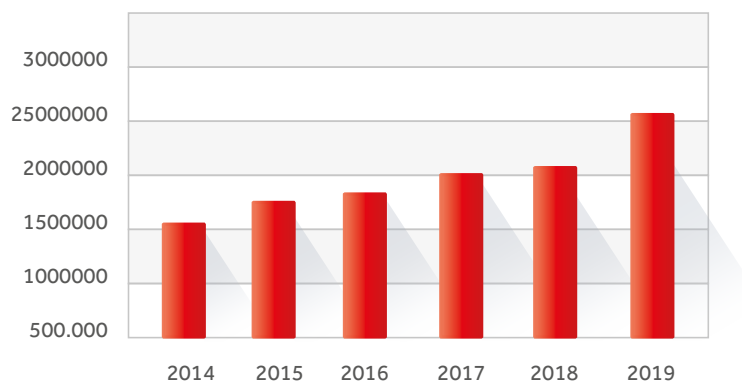
Crnu Goru je u 2019. posjetilo 2,6 miliona turista, pri čemu je ostvareno 14,5 miliona noćenja, a prihod od inostranih i domaćih gostiju iznosiće 1,1 milijardu eura. Kontinuirano ulaganje u turizam rezultiralo je povećanjem kvaliteta i kvantiteta smještajnih kapaciteta. U 2019. godini otvoreno je 49 novih hotela sa preko 3.700 ležajeva dok su tokom posljednje tri godine otvorena 103 nova hotela u Crnoj Gori.

Ovi podaci su ohrabrujući za dalja ulaganja u turističku privredu i evidentne rastuće prihode po osnovu sektora turizma.

¹ Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru 2019

² Program Ekonomskih reformi za Crnu Goru 2020-2022.

► DOLASCI TURISTA ZA PERIOD 2014-2019. GODINA

USPJEŠAN PROCES EU INTEGRACIJA

Crna Gora je članica Ujedinjenih nacija, NATO-a, Svjetske trgovinske organizacije, Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi, Savjeta Evrope, potpisnik je Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi i zemlja osnivač Mediteranske unije, a nalazi se i na putu ka pristupanju Evropskoj uniji. Crna Gora je već u zreloj fazi procesa pregovaranja za članstvo u EU i prepoznata je kao lider u procesu integracija u regionu Zapadnog Balkana.

Evropska unija je prioritetna tema za Vladu Crne Gore. Crna Gora se ponosi odličnim rezultatima u procesu pregovaranja i očekuje da će uspješan nastavak reformi osigurati to da Crna Gora bude prva sljedeća zemlja koja će pristupiti Uniji. Crna Gora je do sada otvorila 33 od 35 poglavlja i privremeno zatvorila 3 pregovaračka poglavlja. Vlada intenzivno radi na tome da zadovolji finalne kriterijume i zatvori poglavlja, uz isticanje in-

terne spremnosti za nastavak dobrih rezultata na svim poljima. Povoljna dinamika u pristupnim pregovorima i dalji napredak Crne Gore ka članstvu nastaviće se i u narednom periodu i očekuje se da će Crna Gora ostati uspješan primjer politike proširenja. Nastavak reformi će obezbijediti da Crna Gora bude sljedeća zemlja koja će se pridružiti Evropskoj uniji, a rezultati i iskustvo Crne Gore predstavljaju važan pokazatelj i motivišu ostale zemlje regiona da se približe EU.

Na svom putu ka EU, Crna Gora je fokusirana na unapređenje upravljanja i vladavine prava koji su neophodan uslov da se izgradi sigurno okruženje i zdravo ekonomsko tkivo. U obostranom je interesu i Crne Gore i Evropske unije da se obezbijedi da se politike o spriječavanju korupcije primjenjuju i da imaju snažnu političku pozadinu.

EVROPSKA KOMISIJA: IZVJEŠTAJ O NAPRETKU ZA CRNU GORU 2019

Pristupni pregovori sa Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012. godine. Do danas su otvorena 32 pregovaračka poglavlja, od kojih su tri privremeno zatvorena. Crna Gora nastavila je u velikoj mjeri da implementira Sporazum o stabilizaciji i proširivanju (SSP), a sastanci zajedničkih tijela po ovom ugovoru redovno se održavaju.

Tokom izvještajnog perioda otvorena su dva pregovaračka poglavlja, a nijedno poglavlje nije privremeno zatvoreno. Održavanje pristupnih konferencija omogućeno je i zahvaljujući napretku ostvarenom u oblasti vladavine prava, u skladu sa uslovima u Pregovaračkom

okviru. Napredak ka ispunjavanju prelaznih mjerila postavljenih u poglavljima koja se odnose na vladavinu prava 23 i 24 biće ključan za dalji napredak cjelokupnog pregovaračkog procesa.

Po pitanju sposobnosti Crne Gore da preuzme obaveze iz članstva, važan posao na usklađivanju i pripremi za implementaciju pravne tekovine EU je obavljen u mnogim oblastima. Crna Gora je postigla dobar nivo spremnosti u oblastima kao što su pravo privrednih društava, pravo intelektualne svojine, energetika i vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika. Crna Gora

je umjereno spremna u mnogim poglavljima, kao što su sloboda kretanja roba, politika konkurencije, poljoprivreda i ruralni razvoj, bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika, kao i preduzetnička i industrijska politika. Crna Gora je postigla određeni nivo spremnosti u oblastima kao što su životna sredina i klimatske promjene, te socijalna politika i zapošljavanje. Dobar je napredak ostvaren u oblastima prava na osnivanje i slobode pružanja usluga, prava intelektualne svojine, poljoprivrede i ruralnog razvoja, bezbjednosti hrane,

veterinarske i fitosanitarne politike. U predstojećem periodu Crna Gora treba naročito da se fokusira na politiku zaštite konkurencije, životnu sredinu i klimatske promjene, te na javne nabavke. Jačanje administrativnih kapaciteta za obezbjeđivanje primjene pravne tekovine EU ostaje važan izazov za Crnu Goru. Crna Gora nastavlja da se usklađuje sa zajedničkim stavovima i deklaracijama vanjske i bezbjednosne politike EU.³

EBRD IZVJEŠTAJ O TRANZICIJI 2019-2020: BOLJE UPRAVLJANJE, USPJEŠNIJE EKONOMIJE

KLJUČNE STAVKE

Rast iznenadio u 2018. godini, ali usporio u 2019 godini. Rast BDP-a dostigao je 5.1% 2018. godine pomognut snažnom domaćom tražnjom. Ipak, usporio je na 3.1% u prvoj polovini 2019. godine kao posljedica usporavanja investicija.

Javni dug je još više porastao. Na kraju 2018. godine, javni dug zajedno sa garancijama dostigao je skoro 75% BDP-a. Uzrok je obiman projekat autoputa koji se finansira iz kredita kod kineske banke.

Dvije nesistemske banke su proglasile stečaj prošle godine. I pored toga bankarski sektor je stabilan, a NPL racio je smanjen na 5.3%.

KLJUČNI PRIORITETI U 2020. GODINI

Održivost javnog duga mora se pojačati. Da bi se ovo ostvarilo, mora se, između ostalog, održati primarni sufi-

cit srednjeročno i moraju se ulagati napori da se osnaže budžetske procedure, upravljanje javnim ulaganjima i da se unaprijedi javna i poreska administracija. Kada se završi prva faza izgradnje autoputa, prije svake dalje faze mora se uraditi detaljna analiza troškova i dobiti.

U privatnom sektoru treba da bude manje neformalnosti. Moraju da se primjenjuju sveobuhvatnije mjere; treba se baviti uzrocima kao što su regulatorna ograničenja, slabi kapaciteti za sprovođenje i korupcija kako bi se smanjila nepravilna konkurencija iz neformalnog sektora, koja se primarno prelijeva na mikro, mala i srednja preduzeća.

Finansijski sistem treba ojačati. Preporučuje se kontrola kvaliteta aktive banaka i povećani bankarski nadzor. Pored toga, Centralna banka bi trebalo da detaljno prati brzi rast keš kredita sa dužom ročnošću kako bi se ograničili potencijalni negativni sistemski efekti.⁴

SVJETSKA BANKA: REDOVNI EKONOMSKI IZVJEŠTAJ ZA ZAPADNI BALKAN: RAST NEIZVJESNOSTI

▶ Nakon što je rast u 2018. dostigao 4,9 procenata, najveću stopu u posljednjih 10 godina, očekuje se da će ga završetak velikog investicionog ciklusa ublažiti u kratko-ročnom periodu.

▶ Kretanja na tržištu rada ostaju pozitivna, uz rast zaposlenosti i smanjivanje siromaštva.

▶ Fiskalna konsolidacija je smanjila budžetski deficit, ali tekuća potrošnja je veća od planirane.

▶ Ubrzanje strukturnih reformi i održavanje savjesnog pristupa javnoj potrošnji su od ključnog značaja, s obzirom na ograničen fiskalni prostor i sve veće globalne neizvjesnosti.

IZGLED I RIZICI

Izgled je pozitivan, a neizvjesnost vanjskog okruženja predstavlja glavni rizik. Do 2021. se očekuje prosječan rast ekonomije od 2,8 procenta. Okončanje investicionog ciklusa, koji je tri godine predvodio rast, će vjerovatno nastaviti donekle usporavati rast, na 2,8 procenta u 2020. i 2,7 procenata u 2021. Završetak velikih infra-

strukturnih projekata bi trebao smanjiti CAD i fiskalni deficit, za koji se očekuje da u 2021. pređe u suficit. Tako se u 2021. prognozira pad javnog duga na 62,3 procenta BDP-a, a PPG duga na 66,6 procenata. Očekuje se da privatne investicije ostanu na visokom nivou, predviđene uglavnom energijom i turizmom, ali na sklonost

³ Evropska komisija: Izvještaj o napretku za Crnu Goru 2019

⁴ EBRD Izvještaj o tranziciji 2019-2020 za Crnu Goru

MONTENEGRO

ON ITS EUROPEAN PATH

TRADE & INVESTMENT

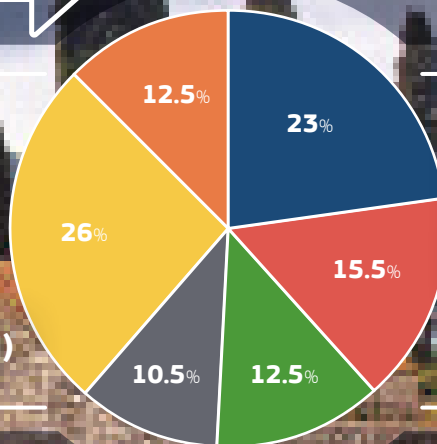
- The EU is Montenegro's biggest trading partner
- The EU's contribution to total Foreign Direct Investment in Montenegro was 32% in 2016
- Volume of trade with the EU was €1.41 billion in 2018

MOBILITY & EMPOWERMENT

- Visa-free travel to the EU since December 2009
- In 2015 - 2018 over 2650 participants in student, academic and youth exchanges under ERASMUS+
- Reforms of the social welfare and child-care systems implemented with EU support

SUPPORT FOR KEY SECTORS 2014-2020 (€269.2 MILLION)

- Democracy and governance
- Rule of law and fundamental rights
- Environment, climate action and energy
- Transport
- Competitiveness, innovation, agriculture and rural development
- Education, employment and social policies

EU FUNDING

- The EU is the largest provider of financial assistance to Montenegro
- €504.9 million in EU pre-accession funds 2007-2020
 - €782 million provided in European Investment Bank loans since 1999
 - €172.9 million provided since 2009 in Western Balkans Investment Framework grants, leveraging investments of estimated €1.6 billion
 - €15.3 million for inclusive quality education and employment 2015-2017

SUPPORTING TRANSFORMATION

- Strengthening Democracy: Rule of Law, Justice and Fundamental Rights
- Reforming public administration
- Strengthening competitiveness and supporting business development
- Working towards a cleaner environment and safer food

KEY MILESTONES

DECEMBER 2008

Application for EU Membership

MAY 2010

Entry into force of the Stabilisation and Association Agreement

DECEMBER 2010

Candidate country status granted

JUNE 2012

EU Accession Negotiations opened

DECEMBER 2019

After seven years of accession negotiations 33 out of 35 negotiating chapters have been opened, of which 3 are provisionally closed

ka investicijama mogu uticati smanjenje poslovnog povjerenja i neizvjesnosti na vanjskim tržištima. Ukoliko ne dođe do bržeg smanjenja potražnje iz EU, očekuje se jačanje izvoza kao rezultat novih energetske i turističkih kapaciteta. Neočekivano snažno globalno usporavanje i povezane neizvjesnosti bi imali uticaja na rast i mogli bi ograničiti prostor za snažnija unaprjeđenja tržišta rada i dobrostanja.

Domaći rizici su različiti. Izgradnja preostalih faza autoputa Bar-Boljare u prognoziranom periodu bi podržala rast, ali bi mogla ugroziti fiskalnu konsolidaciju. Finansiranje, putem javno privatnog partnerstva, na primjer, može nositi velike potencijalne obaveze, koje bi povećale PPG dug i smanjile fiskalni prostor. Kašnjenja na optimizaciji javne uprave bi dalje potkopala fiskalnu konsolidaciju. Međutim, završetak procesa koncesioniranja aerodroma u prognoziranom periodu, bi rezultirao jednokratnim prihodima, baš kao i početak sprovođenja programa ekonomskog državljanstva. Ostale osjetljivo-

sti finansijskog sektora potencijalno potiču od nezdravih manjih banaka.

Čvrsta opredijeljenost za strukturne reforme je od kritičnog značaja. Uz neizvjesne globalne izgleda i ograničene fiskalne rezerve, za Crnu Goru je imperativ da zadrži punu opredijeljenost za fiskalnu konsolidaciju, unaprjeđenje upravljanja i ubrzanje strukturnih reformi. U tom kontekstu je neophodno povećati efikasnost javne potrošnje, naročito u administraciji, zdravstvu i infrastrukturi. To nužno zahtijeva rješavanje neodrživog poslovanja Montenegro Airlines-a, kojem je data značajna državna pomoć; njegovi akumulirani gubici su u 2018. dostigli 90 miliona eura, što je više od njegovog kapitala. Istovremeno, dalje aktivnosti na borbi protiv korupcije i jačanju državnih institucija koje štite vladavinu prava i konkurentnost privatnog sektora, podstakle bi brži, ravnomjerniji i održiviji rast uz brže približavanje nivou prihoda u EU.⁵

MEĐUNARODNI IZVJEŠTAJI - LAKOĆA POSLOVANJA, EKONOMSKE SLOBODE, PERCEPCIJA KORUPCIJE I GLOBALNA KONKURENTNOST

Istraživanja međunarodnih organizacija o zemljama u pogledu ekonomskih uslova za investicije i drugih analiza sa različitih ekonomskih aspekata važan su preduslov pozicioniranja na globalnoj ekonomskoj mapi. Ovaj segment nema samo političku važnost i nije samo parametar za rangiranje loših i dobrih tržišnih igrača već je i osnova za reforme u državama koje teže da budu lideri u investicionom smislu. Ozbiljnije analize ekonomskog ambijenta prioritet su za unaprjeđenje politike privlače-

nja stranih investitora ali i izgradnje ekonomskih projekcija za snaženje privrede u zemlji.

Izveštaji u kojima se analizira i crnogorska ekonomija su: Doing Business Report (Svjetska banka), Izveštaj o ekonomskim slobodama (Heritidž Fondacija), Indeks ekonomskih sloboda (Frejzer Institut), Indeks percepcije korupcije (Transparency International) i Indeks globalne konkurentnosti (Svjetski ekonomski forum).

DOING BUSINESS REPORT (SVJETSKA BANKA) - IZVJEŠTAJ O LAKOĆI POSLOVANJA

Doing Business je izvještaj Svjetske banke koji analizira koliko je lako, prema važećoj zakonskoj regulativi zemlje, otvoriti malo ili srednje preduzeće i poslovati. Projekat Doing Business započeo je 2002. godine, a prvi izvještaj objavljen je 2003. godine i objedinio je ekonomije 133 zemlje, mjerene kroz 5 indikatora. Danas Izvještaj o lakoći poslovanja predstavlja kvantitativne pokazatelje o poslovnoj regulativi i zaštiti imovinskih prava koji su uporedivi sa 190 zemalja svijeta (od Avganistana do Zimbabvea), mjerenih kroz 11 indikatora, koji odražavaju bitna područja životnog ciklusa preduzeća.

Crna Gora je, u posljednjem Izvještaju (DB2020), zauzela 50. mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja i time, u poređenju sa prošlogodišnjim Izvještajem, zadržala poziciju i povećala ocjenu za 1,07.

Značajan napredak od 35 mjesta zabilježen je kod indikatora "izdavanje građevinskih dozvola" gdje se Crna Gora sada nalazi na 40. poziciji. Navedeno je rezultat smanjenja troškova i broja dana u okviru ovog indikatora, usljed činjenice da je građevinska saglasnost zamijenila građevinsku dozvolu, a ukinuta je i upotrebna dozvola. Napredak Crne Gore u najnovijem Izvještaju ostvaren je u oblasti "prekogranična trgovina", gdje su prepoznate aktivnosti na graničnoj usklađenosti i usklađenosti dokumenata, kod podindikatora "troškovi izvoza".

Isti rang Crna Gora je zabilježila u sljedećim oblastima: "izvršenje ugovora" (44) i "rješavanje problema insolventnosti" (43), "dobijanje priključka za električnu energiju" (134) gdje je zabilježila veći broj bodova kao rezultat smanjenja broja dana koji su potrebni za dobijanje pri-

⁵ SB: Redovni ekonomski izvještaj za Zapadni Balkan: Rast neizvjesnosti

CRNA GORA RANG	DB 2019 50	DB 2020 50
ZAPOČINJANJE BIZNISA (POZICIJA):	90	101
DTF (0-100)	86.65	86.7
• Broj procedura	8	8
• Broj dana	12	12
• Trošak (% dohotka po glavi st.)	1.3	1.2
• Minimalni kapital (% dohotka PGS)	0.0	0.0
IZDAVANJE GRAĐEVINSKIH DOZVOLA (POZICIJA):	75	40
DTF (0-100)	70.88	76.1
• Broj procedura	8	9
• Broj dana	152	102
• Trošak (% dohotka po glavi st.)	10.09	4.9
• Indeks kontrole kvaliteta izgradnje (0-15)	12	10
REGISTROVANJE NEPOKRETNOSTI (POZICIJA):	76	83
DTF (0-100)	65.78	65.8
• Broj procedura	6	6
• Broj dana	69	69
• Trošak (% vrijednosti imovine)	3.2	3.1
• Indeks kvaliteta administracije	17.5	17.5
DOBIJANJE KREDITA (POZICIJA):	12	15
DTF (0-100)	85.00	85.00
• Jačina indeksa prava (0-10)	12	12
• Dubina kreditne informacije indeks	5	5
• Pokrivenost javnog registra (% odraslih)	56.6	41.0
• Pokrivenost privatnog biroa (% odraslih)	0.0	0.0
ZAŠTITA MANJINSKIH INVESTITORA (POZICIJA):	57	61
DTF (0-100)	61.67	62
• Indeks obima objavljivanja informacija o vlasništvu i finansijskih informacija (0-10)	5	5
• Indeks obima odgovornosti direktora (0-10)	8	8
• Indeks obima parnica akcionara (0-10)	6	6
• Indeks obima prava akcionara (0-10)	6	3
• Indeks obima vlasništva i kontrole (0-10)	3	3
• Indeks obima korporativne transparentnosti (0-10)	9	6

ključka (sa 142 na 131 dan) i smanjenja troška kao procenta dohotka po glavi stanovnika.

Kod indikatora “započinjanje biznisa”, Crna Gora je na-

zadovala za 11 mjesta (sa 90. na 101. mjesto). Treba napomenuti da se procenat troškova po glavi stanovnika smanjio sa 1.3 na 1.2.

PLAĆANJE POREZA (POZICIJA):		
DTF (0-100)	68	75
• Isplate (broj po godini)	76.67	76.7
• Vrijeme (sati po godini)	18	18
• Ukupna poreska stopa (% profita)	300	300
• Indeks nakon podnošenja (0-100)	22.1	22.2
	70.49	70.5
PREKOGRANIČNA TRGOVINA (POZICIJA):		
DTF (0-100)	47	41
Vrijeme za izvoz	88.75	91.9
• Usklađenost dokumenata (sati)	5	5
• Granična usklađenost (sati)	8	8
• Domaći transport (sati)		
Troškovi izvoza		
• Usklađenost dokumenata (US\$)	67	26
• Granična usklađenost (US\$)	158	85
• Domaći transport (US\$)		
Vrijeme za uvoz		
• Usklađenost dokumenata (sati)	10	6
• Granična usklađenost (sati)	23	23
• Domaći transport (sati)		
Troškovi izvoza		
• Usklađenost dokumenata (US\$)	100	60
• Granična usklađenost (US\$)		
• Domaći transport (US\$)	306	306
IZVRŠENJE UGOVORA (POZICIJA):		
DTF (0-100)	44	44
• Vrijeme (dani)	66.75	66.8
• Trošak	545	545
• Indeks kvaliteta sudskog postupka (0-18)	25.7	25.7
	11.5	11.5
RJEŠAVANJE PROBLEMA INSOLVENTNOSTI (POZICIJA):		
DTF (0-100)	43	43
• Vrijeme (godina)	65.99	66.1
• Troškovi (% imovine)	1.4	1.4
• Cijena oporavka (US centi)	8.0	8.0
• Indeks jačine regulat. okvira za insolventnost	50.0	50.3
	12.5	12.5
DOBIJANJE EL. ENERGIJE (POZICIJA):		
DTF (0-100)	134	134
• Broj procedura	59.19	61.2
• Broj dana	7	7
• Trošak (% dohotka po glavi stanovnika)	142	131
• Indeks pouzdanosti snadbijevanja i transparentnosti tarifa (0-8)	418.7	144.4
	5	5

Neznatan pad u poziciji, ostvaren je kod sljedećih indikatora: „plaćanje poreza“ (pad za sedam mjesta), „dobijanje kredita“ (pad za tri pozicije), „zaštita manjinskih akcionara“ (pad za pet pozicija). U odnosu na prethodni izvještaj, Crna Gora je ostvarila nešto lošiju poziciju i kod indikatora „registrovanje nepokretnosti“ i nalazi se na 83. mjestu, nakon prošlogodišnje 76. pozicije. Od zemalja u regionu bolje od Crne Gore ove godine su rangirane Makedonija (17), Slovenija (37) i Srbija

(44), dok su lošije rangirane Hrvatska (51), Kosovo (57), Albanija (82), i Bosna i Hercegovina (90).

U odnosu na prošlogodišnji izvještaj, pad u rangu na globalnoj listi pored Crne Gore imale su Bugarska, Rumunija, Slovenija, Hrvatska, Kosovo, Srbija i Bosna i Hercegovina, dok su napredovanje u rangu ostvarile Makedonija i Albanija.

Zemlja	DB 2020	DB 2019	DB 2018	DB 2017
Broj analiz. ekon.	190	190	190	190
Makedonija	17	10	11	10
Crna Gora	50	50	42	51
Bugarska	61	59	50	39
Rumunija	55	52	45	36
Slovenija	37	40	37	30
Hrvatska	51	58	51	43
Albanija	82	63	65	58
Kosovo	57	44	40	60
Srbija	44	48	43	47
BIH	90	89	86	81

INDEKS GLOBALNE KONKURENTNOSTI (SVJETSKI EKONOMSKI FORUM)

Crna Gora je u posljednjem izvještaju zauzela 73. mjesto od 141 rangirane zemlje, što je pogoršanje za dva mjesta u odnosu na prošlogodišnji izvještajni period. Međutim, iako je ostvaren pad na ljestvici konkurentnosti, broj dodijeljenih bodova je povećan sa 59,6, koliko je dodijeljeno u prošlogodišnjem istraživanju, na 60,8.

Upoređujući sa podacima Izvještaja iz 2018. godine,

Crna Gora je posmatrajući broj dodijeljenih bodova, poboljšala stanje kod 10 posmatranih indikatora, ali najviše za 5 poena.

Crna Gora je svoju poziciju poboljšala kod stubova: **Institucije, Infrastruktura, Uspostavljanje informaciono-komunikacionih tehnologija, Finansijski sistem, Inovaciona sposobnost i Tržište proizvoda.**

	2019	2018		
	bodovi (od 0-100)	rang (od 141)	bodovi (od 0-100)	rang (od 140)
Indeks globalne konkurentnosti	60.8	73	59.6	71
1. Institucije	57.3	53	54.7	63
2. Infrastruktura	63.6	83	62.2	86
3. Primjena IKT tehnologija	62.9	57	57.1	58
4. Makroekonomska stabilnost	70.0	104	69.7	102
5. Zdravstvo	81.2	65	84.8	55
6. Obrazovanje i vještine	68.7	53	68.1	52
7. Tržište proizvoda	59.4	42	60.9	45
8. Tržište rada	67.7	26	67.5	25
9. Finansijski sistem	68.0	44	63.9	51
10. Veličina tržišta	28.8	134	28.2	132
11. Poslovna dinamika	64.0	50	63.4	50
12. Kapacitet za inovacije	38.3	69	34.9	74

U regionalnom poređenju na ljestvici globalne konkurentnosti, napredovale su: Hrvatska (5 mjesta) i Sjeverna Makedonija (2 mjesta), dok je Slovenija zadržala istu poziciju.

Lošiju poziciju zabilježile su: Srbija (7 mjesta), Albanija (5 mjesta) i Bosna i Hercegovina (1 mjesto).

U poređenju sa Crnom Gorom lošije su rangirane Albanija (81), Sjeverna Makedonija (82), Bosna i Hercegovina (92), dok su bolje rangirane Slovenija (35), Hrvatska (63) i Srbija (72).

Zemlja	2019	2018	2017 [↔]	2017/2018	2016/17	2015/16	2014/15	2013/14	2012/13	2011/12
Slovenija	35	35	35	48.	56.	59.	70.	62.	56.	57.
Hrvatska	63	68	66	74.	74.	77.	77.	75.	81.	76.
Srbija	72	65	70	78.	90.	94.	94.	101.	95.	95.
Crna Gora	73	71	73	77.	82.	70.	67.	67.	72.	60.
Albanija	81	76	80	75.	80.	93.	97.	95.	89.	78.
Sjeverna Makedonija	82	84	n/a	-	68.	60.	63.	73.	80.	79.
BiH	92	91	90	103.	107.	111.	n/a	87.	88.	100.

INDEKS PERCEPCIJE KORUPCIJE - TRANSPARENCY INTERNATIONAL

Transparency International je vodeća globalna organizacija civilnog društva, osnovana 1993. godine, čija je osnovna misija stvaranje zdravog društva bez korupcije. Njena glavna uloga jeste poboljšanje životnog standarda širom svijeta sprovođenjem akcija u cilju podizanja svijesti i smanjenja tolerantnosti prema korupciji. Indeks percepcije korupcije (CPI) rangira zemlje i teritorije u skladu sa percipiranim nivoima korupcije u javnom sektoru. To je agregatni pokazatelj, koji kombinuje različite izvore informacija o korupciji. CPI 2018 analizirao je 180 zemalja i teritorija. Iako nalazi pokazuju da su neke zemlje dobro rangirane, ne postoji zemlja sa zavidnim rezultatom od 100 bodova. Više od dvije trećine od ukupnog broja rangiranih zemalja, u Indeksu 2018, ostvarile

su rezultat niži od 50. Globalni prosjek, kada je riječ o broju dodijeljenih bodova, je 43 boda.

Crna Gora, sa ocjenom 45 zauzela je 67. poziciju u odnosu na 180 zemalja svijeta. Budući da je u prošlogodišnjem izvještaju koji je obuhvatao 180 zemalja svijeta, Crna Gora, sa ocjenom 46, zauzela 64. poziciju, može se konstatovati da se Crna Gora ove godine lošije rangira za tri pozicije.

Sa svojom pozicijom Crna Gora (67) je bolje rangirana od Bugarske (77), Srbije (87), BiH (89), Kosova (93), Makedonije (93) i Albanije (99), dok se Slovenija (36), Hrvatska (60) i Rumunija (61) nalaze na boljim pozicijama.

INDEKS EKONOMSKIH SLOBODA - FRASER INSTITUT

Izveštaj Ekonomskih sloboda svijeta mjeri nivo do kojeg politika i institucije zemalja poštuju ekonomske slobode. Temelji ekonomskih sloboda su lični izbor, dobrovoljna razmjena, sloboda ulaza na tržište i konkurentnost, kao i lična i imovinska sigurnost. Izveštaj „Ekonomске slobode svijeta 2019“, mjeri ekonomske slobode u 162 zemlje svijeta na bazi 42 indikatora. Mjerenje se vrši na skali od 0 do 10, pri čemu veća ocjena znači veći stepen slobode. Izveštaj se bazira na podacima iz 2017. godine (Indeks 2017).

Prema izvještaju „Ekonomске slobode svijeta 2019“,

Crna Gora je pogoršala svoju poziciju za 7 mjesta i sa ocjenom 6.84 nalazi se na 83. mjestu, na listi koja obuhvata 162 države. U prethodnom izvještaju zauzimala je prema revidiranim podacima 76. mjesto, uz rezultat od 6.94.

U odnosu na Indeks 2016. godine, kod indikatora „državna potrošnja“ koji pripada oblasti „veličina javne uprave“, ocjena je poboljšana sa 5.78 na 5.94. S druge strane, kod indikatora koji tretira državna preduzeća i investicije, prema revidiranom indeksu iz 2016. godine, ocjena je snižena sa 6 na 4, što je imalo uticaja na lošije

rangiranje Crne Gore u ovogodišnjem izvještaju. Naime, smatra se da zemlja sa više državnih preduzeća i investicija finansiranih od strane države treba da dobi je lošiju ocjenu, shodno metodologiji. Takođe, ukoliko zemlja ima manje od 15% učešća investicija države u ukupnim investicijama, onda dobiju ocjenu 10, a kada državne investicije učestvuju u ukupnim investicijama između 30-40% onda se dodjeljuje ocjena 4. Pretpostavlja se da je povećanje učešća državnih investicija u ukupnim investicijama posljedica početka projekta izgradnje autoputa.

Ocjene kod oblasti “pravna regulativa i poštovanje imovinskih prava” su snižene sa 4.92 na 4.89. Međutim, poboljšanje ocjene je zabilježeno kod podindikatora „nezavisnost sudstva“ sa 4.32 na 4.52, „nepriistrasnost sudova“ sa 4.04 na 4.28, „zaštita imovinskih prava“ sa

5.01 na 5.18 i „pouzdanost policije“ sa 4.88 na 5.18.

U okviru oblasti „zdravlje novca“ koja tretira pitanje stope inflacije, slobode posjedovanja računa u stranoj valuti zabilježena je visoka ocjena (oko 8).

Oblast „sloboda međunarodne trgovine“ koja tretira pitanja carinskih stopa i slobode kretanja kapitala, kao i oblast „regulacije“ koja obuhvata pitanja tržišta rada, bankarskog tržišta i regulacije preduzeća, bilježe visoke ocjene (8.17 odnosno 7.04).

Od zemalja u regionu Bosna i Hercegovina je pozicionirana na 92, dok su Srbija, Makedonija, Hrvatska, Slovenija i Albanija bolje pozicionirane od 83. mjesta na kome se trenutno nalazi Crna Gora.

IZVJEŠTAJ O EKONOMSKIM SLOBODAMA HERITIDŽ FONDACIJE

Heritidž fondacija osnovana je 1973. godine, kao istraživački i obrazovni institut, čija je misija promocija konzervativne javne politike zasnovane na principima slobodnog preduzetništva, ograničenog uticaja države i individualnim slobodama. Indeks ekonomskih sloboda rezultat je ocjena Heritidž fondacije i u svom 25. izdanju daje listu globalnih ekonomskih sloboda za 186 rangiranih zemalja. Publikacije koje Fondacija objavljuje od 1995. godine, prate rangiranja zemalja širom svijeta u okviru 12 ekonomskih sloboda, koje ocjenjuju vladavinu prava, veličinu vlasti, regulatornu efikasnost i otvorenost tržišta.

Crna Gora je, po ocjenama Heritidž fondacije u Indeksu 2019, smanjila broj bodova u odnosu na prethodnu godinu za 3.8 bodova, te se sa 60.5 bodova našla u zoni umjereno slobodnih zemalja. Na globalnoj rang listi, Crna Gora se našla na 92. mjestu od ukupno 186 država svijeta, što predstavlja veliki pad na rang listi od 24 mjesta u odnosu na prethodnu godinu. Pogoršano

stanje prati pad u okviru indikatora „fiskalno zdravlje“, uz ostvarene skromne pozitivne pomake u okviru indikatora „sloboda rada“, „integritet vlade“ i „imovinska prava“. Na regionalnoj rang listi, od 44 evropskih zemalja, Crna Gora sa 68.6 bodova zauzima 39. mjesto, što predstavlja pad ranga od 6 mjesta u poređenju sa prethodnom godinom. Ukupan rezultat joj je ispod regionalnog (68.6) i svjetskog prosjeka (60.8).

Kao preporuka koju bi Vlada Crne Gore trebala sprovesti, u Izvještaju za 2019. godinu navodi se jačanje finansija javnog sektora, kao i smanjivanje velikog deficita tekućeg računa. Takođe, navodi se da su kombinovani efekti velikih investicija unutar javne infrastrukture, kao i nekoliko novih skupih socijalnih programa, direktno doveli u pitanje fiskalnu održivost zemlje, dok sudski sistem i dalje ostaje podložan političkom uplitanju i neefikasnosti.

U Indeksu 2019 ocijenjen je napredak Crne Gore u šest od ukupno dvanaest indikatora: “imovinska prava”,

MEDUNARODNI INDIKATOR ⁶	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Doing Business	84	77	65	56	56	51	44	36	46 ¹	51	42	50	50
Indeks percepcije korupcije - Transparency International	84	85	69	69	66	75 ² [1]	67	76	61	64	64	67	
Ekonomске slobode - Heritage Foundation	-	-	94	68	76	72	70	68	66	65	83	68	92
Economic Freedom of the World - Fraser Institut	76	58	78	47	37	28	49	38	62	59	85 ² [1]	72	83
Indeks globalne konkurentnosti - WEF	82	65	62	49	60	72	67	67	70	82	77 ² [2]	71	73
Sloboda u svijetu - Freedom House	djelim. slobodna	djelim. slobodna	djelim. slobodna	slobodna	slobodna	slobodna	slobodna	slobodna	djelim. slobodna	djelim. slobodna	djelim. slobodna	djelim. slobodna	
Kreditni rejting - Standard & Poor's	BB+ (stabilan 27.03.)	BB+ (neg. 10.11.)	BB+	BB (neg. 31.03.)	BB (neg. 13.12.)	BB- stab (jun)	BB- nega-tivan	B+ stab. (nov)	B+ stabilan	B+ nega-tivan	B+ stabilan	B+ stabilan	B+ Stabilan april 2019, B+ Stabilan, septem-bar 2019.
Kreditni rejting - Moody's	-	Ba2 (stabilan 12.03)	Ba3 (neg. 30.04.)	Ba3 (neg.)	Ba3 (stabilan 30.03.)	Ba3 stabilan	Ba3 stabilan	Ba3 neg-ativan	Ba3 nega-tivan	B1 nega-tivan	B1 stabilan	B1 poziti-tivan	B1 pozitivan april 2019, B1 pozitivan, oktobar 2019

6 Izvor: Ministarstvo finansija

[1] Došlo je do značajne promjene u metodologiji pripreme izvještaja:

[1] Revidirani rang za 2017 je 90;

[2] Revidirani rang 2017 je 73.

“sudska efikasnost”, “državni integritet”, “poresko opterećenje”, “lakoća poslovanja” i “slobode na tržištu rada”. Istovremeno, smanjen je broj ostvarenih bodova u okviru 3 indikatora: “fiskalno zdravlje”, “državna potrošnja” i “monetarna sloboda”, dok su 3 indikatora “finansijska sloboda”, “investiciona sloboda” i “slobodna trgovina” ostali nepromijenjeni što se tiče broja ostvarenih poena.

Od zemalja iz okruženja Makedonija se našla na 33. mjestu, Albanija na 52. poziciji, Slovenija na 58. i Srbija

na 69. mjestu, dok se Bosna i Hercegovina našla na 83. mjestu i Hrvatska na 86. poziciji. Iz navedenog možemo zaključiti da je Crna Gora najgore rangirana zemlja u regionu.

Kreditne rejting agencije koje prate Crnu Goru Moody's i Standard and Poor's ocijenili su stabilizaciju javnih finansija i svojim ocjenama dali podsticaj daljim reformama fiskalne konsolidacije, što posebno ukazuje stabilan i pozitivan outlook zadnjih ocjena ovih agencija.

VAŽNI DOGAĐAJI U 2019. GODINI

SAMIT EVROPSKA UNIJA – ZAPADNI BALKAN 2019: JAČANJE VEZA U REGIONU I VEZA SA EU

Na Samitu o Zapadnom Balkanu održanom u Poznanju, Evropska unija potvrdila je svoju posvećenost jačanju saradnje sa regionom uz niz konkretnih mjera vezanih za saobraćaj i energetiku, digitalizaciju, bezbjednost i dobre susjedske odnose.

Federika Mogherini, visoka predstavnica Unije za spoljnu politiku i bezbjednost, izjavila je: „*Naš odnos sa zemljama Zapadnog Balkana je prioritet. Danas je svih šest partnera iz Zapadnog Balkana bliže Evropskoj uniji u odnosu na početak našeg mandata prije skoro pet godina. Evropska perspektiva ostaje pokretač promjena u regionu. Ključni su regionalna saradnja, dobri susjedski odnosi i pomirenje i oni podržavaju integraciju Zapadnog Balkana u Uniji.*“

Unapređenje povezanosti na Zapadnom Balkanu, kao i između Zapadnog Balkana i EU ključan je faktor rasta i zapošljavanja i donosi jasnu korist privredama i građanima Zapadnog Balkana i EU.

Kada se govori o saobraćaju i energetici, Komisija je usvojila:

► **Novi paket povezanosti** vrijedan 180 miliona eura. Realizovani kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan,

grantovi za osam novih saobraćajnih i energetskih projekata (putevi, željeznica, infrastruktura za energetski prenos) doprinijeće ciljevima iz Agende povezanosti i očekuje se da će donijeti ulaganja od oko 728 miliona eura. Projektima će se podržati modernizacija zajedničkih graničnih željezničkih stanica, postavljanje signalizacije i telekomunikacione opreme na više od 100 km pruge, izgradnja i modernizacija preko 30 km autoputa i preko 100 km elektroprenosnih vodova, kao i izgradnja interkonektivnog gasovoda u dužini od 68 km.

► Grantovi od 15 miliona eura kako bi se unaprijedila bezbjednost na putevima i rad graničnih stanica u regionu. Uz pomoć grantova, poboljšaće se uslovi na putevima sa velikim brojem saobraćajnih nezgoda, dok će unapređenje graničnih stanica dovesti do uštede vremena za građane i teška teretna vozila.

► **Akcioni plan za implementaciju regionalne željezničke strategije** kojim se želi povećati povezanost u regionu i u EU kao i konkurentnost željezničkog sektora uz pouzdanije, jeftinije i bezbjednije poslovanje.

PODSTICANJE DIGITALNE TRANSFORMACIJE REGIONA

U cilju podrške tranziciji regiona u digitalnu ekonomiju i ostvarivanja koristi koje donosi digitalna transformacija, kao što su brži ekonomski rast, više radnih mjesta i kvalitetnije usluge, lideri su pozdravili stupanje na snagu Regionalnog sporazuma o roamingu 1. jula 2019.

Ovaj Sporazum predstavlja važno postignuće Digitalne agende za Zapadni Balkan (Digital Agenda for the Western Balkans) i odličan je primjer koristi koje donosi regionalna saradnja. Potrošači će osjetiti značajno smanjenje cijena roaminga unutar regiona, jer će pozivi biti

i do osam puta jeftiniji, a i cijene razmjene podataka će se smanjiti.

Komisija je najavila nova grant sredstva u iznosu od 1,65 miliona eura za područje širokopojasne povezano-

sti, ključnog elementa za digitalnu privredu u regionu, predviđena za tri projekta za podršku razvoju širokopo-
jasnih mreža na nivou države, kao i poboljšanju digitalne
povezanosti u Albaniji, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedo-
niji.

PODRŠKA SOCIO-EKONOMSKOM RASTU, EKONOMSKIM INTEGRACIJAMA I ZELENOM RASTU

U oblasti socio-ekonomskog razvoja, Komisija je:

► Izvijestila o napretku postignutom u okviru instru-
menta Garancija. Pokrenuta početkom 2019. godine u
okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan, s počet-
nom preuzetom obavezom EU u iznosu do 150 miliona
eura, ova garancija ima za cilj da podstakne ulaganja do
1 milijarde eura u održivi društveno-ekonomski razvoj
i regionalnu integraciju kako bi se odblokirala privatna
ulaganja i poboljšao pristup finansijama u regionu.

► Potpisala Pisma namjere, zajedno sa međunarodnim
finansijskim institucijama, za jačanje Fonda za razvoj
preduzeća i inovacije na Zapadnom Balkanu uz pomoć
dodatnih 20 miliona eura radi povećanja finansijskih re-
sursa na raspolaganju malim i srednjim preduzećima na
Zapadnom Balkanu.

► Nastavila da podržava vlastiti plan regiona da stvori
Regionalni ekonomski prostor i pozdravila prihvatanje
Sporazuma u uzajamnom priznavanju akademskih kva-
lifikacija.

Kako bi podržali društveno-ekonomsku integraciju
Roma, lideri su iskazali podršku Deklaraciji o integraciji
Roma. Lideri su obećali da će preduzeti sve potrebne
korake za ostvarenje konkretnih rezultata u području
zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, obrazovanja,
zdravstvene zaštite, registracije u matičnim evidencija-
ma i nediskriminacije.

U području zaštite životne sredine i klime, lideri su po-
držali zajedničku izjavu o „Prelazu Zapadnog Balkana
na čistu energiju“, potpisanu 21.2.2019. godine. Kako
bi se iskoristio taj zamah, Komisija je spremna podržati
napore u regionu da se izradi Zeleni plan za Zapadni
Balkan koji bi ojačao regionalnu saradnju i donio korist
dobrobiti i zdravlju građana u regionu i susjednim drža-
vama članicama EU, a istovremeno otključao potencijal
zelene, niskokarbonske i cirkularne ekonomije Zapad-
nog Balkana. Lideri su potvrdili svoju opredijeljenost za
ambiciozan plan zaštite životne sredine koji doprinosi
borbi protiv klimatskih promjena.

INTENZIVIRANJE AKTIVNOSTI U SARADNJI NA PITANJIMA BEZBJEDNOSTI

Lideri i ministri su razmotrili napredak ostvaren u saradnji
između Zapadnog Balkana i EU u rješavanju zajedničkih
izazova u području bezbjednosti, što obuhvata i borbu
protiv terorizma, radikalizacije, sajber napada, hibridnih
prijetnji, organizovanog kriminala i ilegalne trgovine va-

trenim oružjem. Raspravljalo se o povezanosti korupcije
i bezbjednosti, a predstavnici država Zapadnog Balkana
ponovili su svoju opredijeljenost za rješavanje problema
korupcije.

PODRŠKA REGIONALNOJ SARADNJI I DOBROSUSJEDSKIM ODNOSIMA

Regionalna saradnja i dobrosusjedski odnosi u srcu su
puta zemalja prema EU, što takođe podrazumijeva
postizanje trajnog i iskrenog pomirenja. Samit je bio
prilika za partnere sa Zapadnog Balkana da razgova-
raju o bilateralnim pitanjima i nasljeđu iz prošlosti, kao
što su ratni zločini i nestale osobe. EU i dalje podržava
uključivanje mladih na Zapadnom Balkanu – saradnja
mladih je ključna za povećanje regionalne povezano-

sti – u mnogim projektima, kao što su programi Ma-
rie Sklodowska-Curie Actions (aktivnosti Marie Sklo-
dowska-Curie,) Creative Europe (Kreativna Evropa) i
Erasmus+, te program Youth in Action (Mladi u akciji),
koji vodi Resurni centar jugoistočne Evrope (SALTO).
Dalje, EU podržava rad Regionalne kancelarije za sa-
radnju mladih (RYCO) kako bi promovisala pomirenja i
saradnju među mladima u regionu.

*Izvor: www.ec.europa.eu

DIGITALNI SAMIT ZAPADNOG BALKANA 2019 I DIGITALNA AGENDA ZA ZAPADNI BALKAN

Drugi digitalni samit Zapadnog Balkana okupio je više od 3000 učesnika koji će podići digitalnu regionalnu saradnju na naredni nivo. Visoki predstavnici vlada, međunarodnih institucija, industrija, zajednica, akademski predstavnici kao i pojedinci imali su priliku da razgovaraju i da predlažu inovativne pristupe i tehnologije, da razmjenjuju ideje i upoznaju se sa posljednjim digitalnim trendovima.

Marija Gabriel, komesarka za digitalnu privredu i društvo, učestvovala je na drugom Digitalnom samitu Zapadnog Balkana. Komesarka je imala uvodni govor na otvaranju samita i prisustvovala je potpisivanju Sporazuma o regionalnom romingu, koji je dio Digitalne agende Zapadnog Balkana, a koja je predstavljena prošle godine u maju, a zvanično stupila na snagu u junu 2018. Nakon potpisivanja, komesarka je izjavila: „Jako sam zadovoljna što vidim da su se partneri na Zapadnom Balkanu dogovorili da smanje cijene rominga u regionu. U potpunosti smo podržali ovaj pristup koji je vodio Savjet za regionalnu saradnju. To nije naš sporazum već sporazum zemalja Zapadnog Balkana, a on će donijeti značajnu korist građanima i preduzećima u regionu. Ovo potpisivanje predstavlja snažno pokazivanje jake političke volje za ostvarivanjem regionalne digitalne integracije. Ovo će svakako približiti Zapadni Balkan Evropskoj uniji.“ Digitalni samit Zapadnog Balkana posvećen je digitalnim vještinama, mrežama i povezanosti, povjerenju i sigurnosti, kao i digitalnoj ekonomiji i društvu.

Digitalna agenda za Zapadni Balkan sadrži:

► **Ulaganje u širokopojasnu povezanost:** dobra digitalna infrastruktura je ključna za uvođenje širokopojasnih mreža na Zapadnom Balkanu. U okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (WBIF), EU će obezbijediti grantove vrijedne 30 miliona eura za uvođenje infrastrukture za širokopojasne mreže u cilju mobilisanja strateških investicija i podsticanja socio-ekonomskog razvoja. Paket tehničke pomoći u okviru WBIF-a je već odobren za Albaniju kao jedan od prvih investicionih paketa.

► **Povećanje sajber bezbjednosti, povjerenja i digitalizacija industrije:** EU i region Zapadnog Balkana imaju zajednički cilj da poboljšaju bezbjednost i povjerenje na internetu. Digitalna agenda za Zapadni Balkan će podržati izgradnju kapaciteta u smislu povjerenja i bezbjednosti kao i u oblasti digitalizacije industrije na Zapadnom Balkanu kako bi se osiguralo da svi sektori ostvare prednosti digitalnih inovacija.

► **Jačanje digitalne privrede i društva:** Digitalna agenda će podržati uvođenje alata u oblasti eUprave, eNabavki i eZdravstva kao i razvoj digitalnih vještina među građanima. Ovo će biti učinjeno pružanjem podrške Zapadnom Balkanu za učešće u inicijativama i događajima na nivou EU. Među njima je i Evropski samit startapova 2018 u Sofiji koji će startap kompanijama iz regiona omogućiti da se povežu sa velikim evropskim čvorištima; studentima i mladima sa Zapadnog Balkana će biti omogućen pristup Inicijativi za digitalnu obuku, dok će u evropskoj nedjelji kodiranja moći da učestvuju svi partneri sa Zapadnog Balkana, zahvaljujući čemu će kodiranje i digitalna pismenost naći put do regiona.

► **Podsticanje istraživanja i inovacija:** Digitalna agenda će podržati uspostavljanje nacionalnih istraživačkih centara i razvoj najsavremenije e-infrastrukture na Zapadnom Balkanu i integrisati ih u digitalni Evropski istraživački prostor koji je u povoju. To će novoj generaciji istraživača i inženjera omogućiti vrhunsku obuku i istovremeno promovisati interdisciplinarnu saradnju širom Evrope.

*Izvor: www.ec.europa.eu

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Generalno posmatrano, u međunarodnim okvirima Crna Gora je po ekonomskim ocjenama zabilježila pad u 4 od ukupno 5 najznačajnijih međunarodnih izvještaja. Donosiocice odluka bi suštinski trebale ocjene međunarodnih izvještaja usmjeriti na efikasniju implementaciju reformi i intenzivniju primjenu inovativnih rješenja. Navedeno posebno u regionalnom rangu uvažavajući da su sve zemlje jednako naklonjene privlačenju investicija i kreiranju boljih uslova za biznis. Stoga, Crna Gora bi morala uložiti nove napore ne samo u očuvanju postojećih pozicija nego i napredovanju bržim tempom od drugih.

U tom dijelu važne su sljedeće preporuke:

- ▶ efikasnija implementacija reformi u dijelu registracije preduzeća (prisutan veliki broj procedura za započinjanje biznisa; relativno visoki troškovi započinjanja biznisa; nemogućnost elektronske registracije preduzeća i nevezanost softvera i nemogućnost razmjene podataka između svih nadležnih organa za registraciju preduzeća);
- ▶ efikasnija implementacija reformi i dalji koraci na unapređenju poreskih procedura (plaćanje prireza porezu na dohodak je posebna procedura, koja se sprovodi 12 puta godišnje; nedostatak uvezanosti i razmjene podataka između Poreske uprave, lokalnih samouprava i fondova; komplikovan sistem poreskih prijava i zahtjeva za obaveznim knjigama što dovodi do toga da se značajno vrijeme utroši na prikupljanje podataka i informacija za popunjavanje prijave; relativno visoke stope doprinosa, koje utiču na ukupno poresko opterećenje; duge i nedovoljno automatizovane procedure povraćaja PDV-a);
- ▶ značajna modernizacija rada katastarskih i notarskih službi, posebno u dijelu poštovanja rokova u postupcima, smanjenja troškova, ali i uvođenja savremenih elektronskih sistema koji bi u mnogome skratili postupke registracije (uspostavljanje softverske povezanosti notara sa katastrom nepokretnosti u cilju povećanja pravne sigurnosti što bi doprinijelo i pojednostavljenju procedure registracije nepokretnosti za krajnje korisnike; nemogućnost predaje dokumentacije elektronskim putem; nemogućnost plaćanja taksi elektronskim putem; neophodnost poštovanja rokova utvrđenih Zakonom o državnom premjeru i katastru);

▶ kreiranje osnova za dalja infrastrukturna ulaganja, kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, tako i komunalne, ali i primjena politike intenzivnih mjera za dalja ulaganja u ključnim sektorima turizma i poljoprivredne proizvodnje;

▶ nastaviti sa mjerama rasta slobode i fleksibilnosti na tržištu rada, unapređenja politike obrazovanja i zdravstva sa kreiranjem osnova za investiciona ulaganja;

▶ nastaviti sa politikom unapređenja rada administracije i podizanja efikasnosti na svim nivoima, posebno u dijelu veće konzistentnosti u implementaciji politika na lokalnom i državnom nivou;

▶ kreirati osnove za dalju politiku javnih finansija sa posebnim osvrtom na nove investicione aktivnosti koje mogu doprinijeti stabilizaciji javnih finansija sa smanjenjem deficita i održavanja javnog duga.

U pogledu političkih pozicija Crna Gora se tradicionalno drži na nivou stabilnih zemalja sa jasnim porukama iz međunarodne zajednice da je pouzdan i politički uzoran partner. Navedeno kako u dijelu NATO zajednice, tako i brzog integracionog procesa prema Evropskoj uniji.

6. EVALUACIJA REGULATORNOG OKRUŽENJA U CRNOJ GORI

Važan dio aktivnosti Savjeta stranih investitora, koji je također predstavljen i u svakom izdanju Bijele knjige, jeste ocjena regulatornog okruženja u zemlji. Članovi Savjeta koriste razne kanale i mehanizme da izraze svoja opažanja, komentare i sugestije vezane za specifična pitanja koja smatraju da se mogu unaprijediti, kako bi se bolje zadovoljile potrebe poslovnog i ekonomskog razvoja i kako bi se ažurirali i unaprijedili propisi koji dovode do barijera u poslovanju i uskladili se sa modernim međunarodnim standardima i najboljim praksama. Pored efikasnog zakonodavstva koje je usklađeno sa modernom praksom i usvojeno uz učešće svih važnih zainteresovanih strana, „regulatorno okruženje“ podra-

zumijeva i implementaciju, izvršenje i sudsku praksu kao važne elemente i preduslove za atraktivno i stimulatívno poslovno okruženje u Crnoj Gori.

S tim u vezi, u ovom dijelu predstavljamo utiske članova Savjeta po pitanju ključnih oblasti koje su im bile važne tokom 2019. godine i koje će Savjet nastaviti da prati i u narednom periodu. Prvo ćemo predstaviti opšte teme, kao što su **poslovno okruženje, proces usvajanja i sprovođenja propisa, javna uprava, siva ekonomija, oporezivanje, različiti iznosi fiskaliteta na opštinskom nivou.**

POSLOVNI AMBIJENT

Predvidljiv poslovni ambijent jedan je od ključnih predušlova za investitore, a upravo čestim izmjenama propisa – izmjenama procedura, uslova, poreskih stopa i ostalih davanja – donosioci odluka mogu negativno uticati na poslovni ambijent i sigurnost poslovanja. Kao što smo i ranije navodili, promjene su neizbježne i u velikom broju slučajeva poželjne jer je proces usklađivanja crnogorskog zakonodavstva sa naprednijim ekonomijama dugoročan i kompleksan. S druge strane, način na koji se njima upravlja i na koji se one implementiraju u regulatorni ambijent je ono što čini razliku između stabilnog, predvidljivog ambijenta koji omogućava kompanijama da planiraju i investiraju, i onog ambijenta u kojem investitori donose konzervativne investicione odluke jer nisu u mogućnosti da predvide uslove koji ne bi trebalo da se mijenjaju bez najave, detaljnih analiza o uticaju na privatni sektor i dovoljnog perioda za investitore da se adaptiraju na njih. Vrlo je važno da donosioci odluka razumiju da prilagođavanje privatnog sektora na nove uslove i procedure podrazumijeva vrlo često neplanirane troškove, dodatne obuke ili dodatnu radnu snagu i vrijeme.

Vlada Crne Gore je u junu 2019. godine usvojila Predlog Akcionog plana za unapređenje poslovnog ambijenta kojim su definisane mjere za unapređenje stanja u oblastima započinjanja biznisa, plaćanja poreza, izdavanja građevinske dozvole, dobijanja priključka za električnu energiju i registracije nepokretnosti. Akcioni plan prikazuje konkretne aktivnosti, regulatorne i operativne u cilju postizanja željenih rezultata. Identifikovani su rokovi kao i odgovorna lica na operativnom nivou. Dominantne aktivnosti predviđene akcionim planom tiču se uspostavljanja digitalnih procesa prije svega za elektronsku registraciju preduzeća i uspostavljanje e-katastra.

Kako je navedeno u dokumentu, Crna Gora je kontinuirano popravljala svoju poziciju u izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja (Doing Business) počev od 2007. godine i ostvarila najbolje pozicioniranje u izvještaju iz 2015 godine, kada se našla na 36. mjestu. Nakon ovoga pozicija se pogoršavala, dominantno usljed činjenice da su druge zemlje sprovodile intenzivnije reforme. Analizirajući svaku od oblasti prepoznatih DB izvještajem, prepoznat je prostor za napredovanjem u okviru pet gore navedenih indikatora, gdje postoji prostor za sprovođenjem daljih reformi u kontekstu unapređenja ukupnog poslovnog okruženja u zemlji.

Pored uspostavljanja elektronske registracije preduzeća, Akcioni plan podrazumijeva i unapređenje procedura za klasičnu registraciju preduzeća, u dijelu pojednostavljenja formulara, smanjenja troškova i unapređenje

postupanja Centralnog registra privrednih subjekata. U dijelu e-katastra omogućiće se pribavljanje podataka iz katastarskih evidencija elektronskim putem, čime će se skratiti vrijeme potrebno za registraciju nepokretnosti. Implementacija ovog Akcionog plana podrazumijeva donošenje četiri zakona: Zakona o privrednim društvima, Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, Zakona o energetici i Zakona o državnom premjeru i katastru.

Programom ekonomskih reformi Crne Gore 2020-2022 utvrđeno je pet prioritarnih reformskih mjera u cilju unapređenja poslovnog ambijenta i smanjenja neformalne ekonomije: primjena novog regulatornog okvira politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva, uvođenje elektronskog sistema javnih nabavki, unapređenje i implementacija mjera za suzbijanje sive ekonomije, suzbijanje sive ekonomije kroz reformu poreske administracije i unapređenje podrške sektoru mikro, malih i srednjih preduzeća. U dijelu unapređenja poslovnog ambijenta prepoznati su izazovi koji se odnose na administrativne i regulatorne prepreke, uspostavljanje digitalnih procesa, smanjenje parafiskalnih nameta na nacionalnom i lokalnom nivou, uspostavljanje regulatornog okvira za javne nabavke, javno-privatno partnerstvo i koncesije, kao i finansijsku podršku sektoru malih i srednjih preduzeća.

Savjet stranih investitora pozdravlja spremnost Ministarstva finansija da prihvati sugestije date u postupku pripreme PER-a 2020-2022, a koje su se odnosile na neophodnost praćenja kvaliteta aktive u smislu praćenja brzog rasta gotovinskih kredita sa dugim rokovima dospijeca u cilju ograničavanja potencijalno negativnih sistemskih efekata, kao i neophodnost definisanja sveobuhvatnih mjera sa fokusom na osnovne uzroke postojanja sive ekonomije.

PROCES USVAJANJA I SPROVOĐENJA ZAKONA

Propisana procedura javne rasprave formalno podrazumijeva da su sve zainteresovane strane konsultovane, da su imale vremena i načina da reaguju, da se njihov glas čuo i razumio. Međutim, naše iskustvo ne ide u prilog ovoj konstataciji jer često čujemo primjedbe članova da nisu zadovoljni ovim procesom, da nisu bili informisani na vrijeme (što često podrazumijeva da treba da budu uključeni i prije raspisivanja javne rasprave kada su u pitanju ključna zakonska rješenja), da primjedbe nisu ozbiljno razmatrane, a samim tim i usvojene.

Dalje, najveći izazov u praksi jeste primjena propisa, a ovaj složeni proces prepoznat je u svim izvještajima koji prate razvoj Crne Gore. U tom smislu, Savjet koristi svaku priliku da ukaže na važnost vladavine prava, da pruži

konkretne primjere koji pokazuju koliko je hitno donijeti određena poboljšanja i da pokaže da je to barijera koja šteti poslovanju. Svjedoci smo dugih sudskih postupaka koji gube smisao zbog dužine trajanja, neodrživih presuda, kašnjenja u usvajanju propisanih podzakonskih akata, nejasnih propisa i mogućnosti neujednačenog tumačenja.

Na kraju, primjena zakona direktno ima uticaj na sve reformske procese na način što čak i dobre reforme ne daju rezultate ako primjena nije u skladu sa planom i očekivanjima.

U cilju unapređenja javno privatnog dijaloga u Crnoj Gori, blagovremenog uključivanja privatnog sektora u proces izrade zakonskih propisa, kao i korišćenja zajedničkih kapaciteta i iskustava svih aktera u procesu donošenja legislative, Sekretarijat Savjeta za konkurentnost je pripremio Izvještaj o uključenosti privatnog sektora u postupak izrade zakonskih propisa za 2019. godinu, a po zaključku Savjeta za konkurentnost. Izvještaj je pripremljen na osnovu prikupljenih podataka, to jest odgovora na upitnik, koji je upućen privrednim udruženjima, članovima Savjeta za konkurentnost i svim ministarstvima koja su po Programu rada Vlade za 2019. godinu planirala usvajanje zakonske regulative.

Analizirajući odgovore privrednih udruženja, procenat uključenosti u izradu 90 zakona koji su bili predmet analize iznosi 40,0% (36 zakona). Za svrhu ove analize važno je napomenuti da ukoliko je bilo ko od privrednih udruženja bio uključen na bilo koji način u proces donošenja zakona, smatrano je da su u izradu određenog zakona privredna udruženja bila uključena. Od broja zakona u čijoj izradi je privreda bila uključena, u 77,8% slučajeva, privredna udruženja su bila uključena tokom javne rasprave (ili 31,1% u odnosu na ukupan broj zakona). Uključenost u rad radnih grupa je značajno niža i iznosi 27,8% (ili 11,1% u odnosu na ukupan broj zakona). Na pitanje o uključenosti u rad na izradi RIA obrasca, udruženja su navela da nisu bili uključeni ili nisu odgovorila na pitanje.

Od broja zakona u čijoj izradi su privredna udruženja bila uključena, privreda je dala konkretne komentare u 75,0% slučajeva. Od toga, u 16,7% slučajeva, privreda smatra da uopšte nisu usvojeni komentari koje su dali, dok su za 4,2% zakona komentari bili u potpunosti usvojeni, a 14,6% nema povratnu informaciju. Djelimično ili u većoj mjeri su usvojeni komentari privrednih udruženja u 56,3% slučajeva.

Analizirajući isključivo zakone u čijoj izradi su privredna udruženja bila uključena, postavljeno je i pitanje o tome da li su bili adekvatno uključeni u proces izrade zakona.

Tako u 74,1% slučajeva privredna udruženja smatraju da su bila djelimično ili adekvatno uključena (30,6% djelimično, 43,5% adekvatno uključeni). Ukoliko se odgovori privrede rangiraju (nisu uopšte bili uključeni -1, nedovoljno uključeni -2, djelimično uključeni - 3, adekvatno uključeni - 4), dobija se srednja ocjena percepcije privrednih udruženja o kvalitetu njihove uključenosti 3,0 (na skali od 1 do 4).

Iz komentara privrednih udruženja, izdvajaju se sljedeća najvažnija zapažanja koja ukazuju na primjere gdje je potrebno unaprijediti dijalog: da je privreda bila uključena u rad radne grupe, ali da je finalna verzija teksta pripremljena bez konsultovanja i upoznavanja članova radne grupe; da zakoni koji su nakon javne rasprave značajnije izmijenjeni zahtijevaju novi krug konsultacija sa privredom i duže rokove za dostavljanje novog kruga komentara i sugestija; da se ponavljaju slučajevi da je procedura organizacije javno-privatnog dijaloga ispoštovana, ali, po mišljenju privatnog sektora, bitne primjedbe na zakone nijesu uvažene; da su često rokovi za dostavljanje komentara prekratki (čak i po nekoliko dana).

Sa druge strane, na osnovu prikupljenih odgovora ministarstava, od 90 zakona koji su bili predmet analize, u izradu 72,2% je bio uključen privatni sektor, to jest u izradu 65 zakona. Privatni sektor je najviše bio uključen u fazi javne rasprave, u 87,7% slučajeva u odnosu na broj zakona u čijoj izradi je učestvovala privreda (ili 63,3% u odnosu na ukupan broj zakona). U radu radnih grupa privreda je učestvovala u 36,9% slučajeva (ili 27,8% u odnosu na ukupan broj zakona). Od broja zakona u čijoj izradi je privreda učestvovala, privatni sektor je po odgovorima nadležnih institucija bio uključen u izradu RIA obrazaca u 15,4% slučajeva (11,1% slučajeva u odnosu na ukupan broj zakona).

Od broja zakona u čijoj izradi je privreda bila uključena, po mišljenju ministarstva, privreda je dala konkretne komentare u 83,1% slučajeva. Posmatrajući isključivo zakone za koje je privreda dala konkretne komentare, ministarstva ih smatraju korisnim u 74,1% slučajeva (u 42,6% slučajeva su prilično korisni, dok u 31,5% su veoma korisni). Ukoliko se odgovori ministarstava rangiraju (nije bilo korisno uopšte -1, djelimično korisno -2, prilično korisno - 3, veoma korisno - 4), dobija se srednja ocjena ministarstava o tome koliko su korisni komentari koje su dobili od privrede 3,1 (na skali od 1 do 4). Ministarstva smatraju da su komentari privrede usvojeni u 14,8% slučajeva u potpunosti.

JAVNA UPRAVA

Prednosti efikasne javne uprave su sveopšte poznate i nije ih potrebno detaljno obrazlagati. Međusobno

razumijevanje i partnerski odnos u kojem obje strane znaju svoju ulogu su ključni. Vrijeme se isto ne mjeri u državnom i privatnom sektoru i zato je važno jasno propisati sve procedure i rokove, posebno imajući u vidu potrebe tržišta i štetu koju investitor trpi ukoliko su oni nepotrebno dugi. Često investitori, tj. investicije, zavise od "pojedinaca" u javnom sektoru i njihovog ličnog tumačenja, a ne od jasnih administrativnih procedura koje ne ostavljaju prostora za pojedinačna tumačenja što direktno šteti poslovnom ambijentu i utiče negativno na predvidljivost poslovanja. I dalje imamo primjera nedostatka koordinacije i saradnje između državnih organa što često dovodi do situacija da je investitor primoran da pribavlja razne potvrde/uvjerenja koje bi državni organi trebalo međusobno da razmjenjuju.

Savjet često navodi digitalizaciju javne uprave kao jedan od ključnih procesa koji će uticati na efikasnost, profesionalnost javne uprave, a samim tim i na smanjenje korupcije. Jednošalterski princip bi trebalo proširiti na cijeli niz usluga kako na državnom, tako i na lokalnom nivou.

U januaru 2018. godine, Vlada Crne Gore je donijela Akcioni plan za sprovođenje Strategije reforme javne uprave 2018-2020 sa fokusom na sljedeće oblasti: organizacija i odgovornost u sistemu javne uprave, pružanje usluga, službenički sistem i upravljanje ljudskim resursima, razvoj i koordinacija javnih politika, upravljanje javnim finansijama, posebna pitanja sistema lokalne samouprave i strateško upravljanje procesom reforme javne uprave i finansijska održivost.

Kada je riječ o aktivnostima u oblasti *Organizacija i odgovornost u javnoj upravi* one se realizuju planiranom dinamikom. Novim Zakonom o državnoj upravi koji je stupio na snagu 1. januara 2019. stvoreni su uslovi za potpunu reorganizaciju državne uprave. Cilj novih zakonskih rješenja je da se unaprijedi organizaciona struktura, te organizacija državne uprave uskladi sa evropskim standardima tako da se utvrdi jasna tipologija organa državne uprave i jasne linije odgovornosti u sistemu, te smanje troškovi javne uprave.

Uz to, postupak izrade teksta Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama odvija se u otvorenom i transparentnom procesu. Nakon javne rasprave inoviran je tekst Nacrta zakona i nastavilo se sa usaglašavanjem teksta zakona sa SIGMA-om, koja je u načelu dala pozitivno mišljenje. Ono što treba posebno istaći je činjenica da je priprema ovog zakona izazvala veliku zainteresovanost građana, civilnog sektora, međunarodnih organizacija i Evropske komisije, iz kog razloga zakon nije mogao biti donijet u IV kvartalu 2019. godine, kako je to bilo predviđeno Programom rada Vlade Crne Gore za 2019. godinu,

već je njegovo donošenje odloženo za I kvartal 2020. godine, do kada će tekst Predloga zakona biti usaglašen sa nadležnim organima i Evropskom komisijom, kako bi predložena rješenja, u skladu sa zaključkom sa sastanka Posebne grupe formirane između Crne Gore i Evropske Komisije, bila usklađena sa najboljim evropskim i međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

U oblasti *Pružanja usluga* za potrebe digitalne transformacije tokom 2019. godine intenzivno se radilo na unapređenju zakonskih rješenja koja će podstaći elektronsku/digitalnu transformaciju javne uprave - prije svega kroz donošenje novog Zakona o elektronskoj upravi, te Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj identifikaciji. Novi Zakon o elektronskoj upravi i Zakon o izmjenama i dopunama zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, sa podzakonskim aktima, utičaće na povećanje pravne sigurnosti u oblasti elektronskih servisa, tako da se može očekivati da javna uprava u punom smislu bude servis građana i privrede. Takođe, kada je riječ o interoperabilnosti registara, odnosno elektronskoj razmjeni podataka između držanih organa i organa državne uprave, pored šest ključnih registara koji su povezani na sistem, (Registar djece u vaspitno obrazovnim ustanovama, Centralni registar stanovništva, Centralni registar obveznika i osiguranika, Centralni registar privrednih subjekata, Registar kaznene evidencije) i Registar matične evidencije penzionera iz Fonda PIO je povezan na sistem i u procesu realizacije je preuzimanja podataka od MUP-a (Centralni registar stanovništva) o osiguranicima i penzionerima. Takođe, Uprava za nekretnine je dobila pristup sistemu i njihov registar Katastar nepokretnosti (sedmi ključni registar) je povezan na sistem. MONSTAT je dobio rješenje za pristup sistemu, a u toku je proces u kome treba da se provjeri ispunjenost tehničkih uslova i omogući razmjena. Analizom za unapređenje poslovnog ambijenta prepoznate su institucije koje će podatke razmjenjivati putem ovog sistema za elektronsku razmjenu podataka, a sve u cilju pojednostavljivanja administrativnih procedura u postupku ostvarivanja zahtjeva građana i privrede u postupcima pred javnom upravom.

Ministarstvo javne uprave, kao organ državne uprave nadležan za poslove elektronske uprave i elektronskog poslovanja je pokrenulo implementaciju dva informaciona sistema i to: Nacionalni sistem za naplatu administrativnih taksi i Nacionalni sistem za elektronsku identifikaciju.

U oblasti *Službeničkog sistema i upravljanja ljudskim resursima* u prvoj polovini 2019. godine ključne aktivnosti bile su usmjerene na obezbjeđenje pune implementacije novog Zakona o državnim službenicima i namještenicima. Uveden je sistem elektronskog testiranja, a prvi

put donijet je Priručnik za okvir kompetencija shodno kojim će se vršiti selekcija lica iz kategorije visoko rukovodnog kadra i starješina organa. Nastavljen je proces kadrovskog planiranja donošenjem kadrovskog plana za 2019. godinu od strane Vlade Crne Gore, kao i proces optimizacije javne uprave.

Kada je riječ o oblasti *Razvoj i koordinacija javnih politika*, u Izvještaju Evropske komisije za 2019. godinu se naročito ističe da je pravni okvir za jačanje strateškog planiranja od strane centralnih Vladinih organa unaprijeđen u značajnoj mjeri, a da su kapaciteti za strateško planiranje organa centralne vlasti ojačani usvajanjem Uredbe o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata i prateće metodologije. Pozitivan trend u sprovođenju pravnog okvira za strateško planiranje je nastavljen i u prvoj polovini 2019. godine, a rezultat aktivnosti Generalnog sekretarijata Vlade je dvojak: unapređenje kvaliteta strateških dokumenata kroz analizu stepena usklađenosti strateških dokumenata budući da je stepen neusklađenih strateških dokumenata u 2018. godini sa 58.3% smanjen na 41.7% i smanjenje broja strateških dokumenata u odnosu na 2018. godinu za 16.

U oblasti *Lokalne samouprave* nastavljene su aktivnosti u pogledu primjene Zakona o lokalnoj samoupravi i Zakona o finansiranju lokalne samouprave. Takođe, očekuje se napredak u dijelu obezbjeđenja efikasnijeg komunalnog nadzora i komunalnog reda na lokalnom nivou kroz donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o komunalnoj policiji.¹

SIVA EKONOMIJA

Imajući u vidu povećanja fiskalnih nameta tokom prethodnih godina, a posebno imajući u vidu povećanje PDV-a i akciza, siva ekonomija je kontinuirano tema od značaja za Savjet. Kada su u pitanju fiskalni uzroci, prisustvu sive ekonomije doprinose komplikovane i skupe poreske procedure, veliko fiskalno opterećenje zarada i postojeća socijalna politika po kojoj socijalna davanja ostvaruje i radno sposobno stanovništvo, nedovoljno transparentan poreski sistem, nedovoljno obučena i opremljena poreska administracija, nedovoljan kvalitet usluga javnog sektora, kao i visok stepen tolerancije društva prema sivoj ekonomiji. Dodatno, usljed niske produktivnosti privredni subjekti opredjeljuju se da poslovanje u potpunosti ili djelimično prenesu u neformalni sektor i to na način da ne izmiruju poreske obaveze. Visok nivo gotovine u finansijskim transakcijama i neformalni izvori finansiranja svakako doprinose ovoj "pojavi".

Smanjenje obima sive ekonomije jedan je od prioriteta 41. Vlade Crne Gore. Imajući to u vidu, 2019. godina je bila posebno izazovna na tom planu. Poslije iskoraka koji su napravljeni prethodnih godina, u organizacionom i normativnom smislu, 2019. godinu obilježile su još dinamičnije aktivnosti. Da bi, i formalno i suštinski, pokazali opredijeljenost Vlade za borbu protiv ovog destruktivnog faktora ekonomije, u sklopu prioriternih projekata za 2019. godinu Vlada je, na kvartalnom nivou, pratila akcije nadležnih organa usmjerene na borbu protiv sive ekonomije. Fokus ovih aktivnosti bilo je uspostavljanje efikasnijeg nadzora nad tokovima u sivoj zoni uz svesrdnu podršku svih struktura društva, posebno Savjeta stranih investitora, Unije poslodavaca, Američke privredne komore, Privredne komore Crne Gore, Unije slobodnih sindikata i Saveza sindikata Crne Gore koji su dali svoj doprinos kroz učešće u radu Komisije za suzbijanje sive ekonomije.

U turizmu 2019. godina je bila rekordna, kako po broju turista, tako i po ostvarenim prihodima. Pojačane kontrole prijave i odjave turista i izdavanje smještajnih kapaciteta, odnosno pojačan inspeksijski nadzor u sezoni, kao ključne poluge za borbu protiv sive ekonomije u turizmu, dale su značajne rezultate.

Pored intenzivnih aktivnosti Uprave carina, Uprave policije i Tužilaštva na suzbijanju nelegalne trgovine akciznim proizvodima koje su rezultirale oduzimanjem oko 10 miliona € cigareta (više nego duplo u odnosu na 2018. godinu), oko 54 hiljade ostale akcizne robe, podnošenjem 62 krivične prijave zbog nedozvoljene trgovine i krijumčarenja akciznim proizvodima, radilo se i na normativi. Donijeta je Uredba o obilježavanju duvanskih proizvoda i alkoholnih pića akciznim markicama kao preduslov za uspostavljanje dodatnih mjera zaštite od falsifikovanja akciznih markica. Ovih dana finalizuje se ugovor o štampanju i praćenju akciznih markica koji će omogućiti, ne samo štampanje akciznih markica po najsavremenijim standardima, već će dati mogućnost svakom građaninu da bude u ulozi inspektora.

U okviru projekta „Povećanje prilika za zapošljavanje sezonskih radnika“ koji realizuje Vlada i GIZ akcenat je stavljen na proces radnog angažovanja stranaca, prije svega sezonskih radnika u oblasti turizma i ugostiteljstva sa ciljem smanjenja procenta neformalno angažovanih stranaca u Crnoj Gori. Završetak i puno efektuiranje ovog projekta očekuje se u 2020. godini.

Vlada je i 2019. godine podržala realizaciju Programa osposobljavanja i zapošljavanja mladih sa stečenim visokim obrazovanjem na poslovima sprječavanja neformalnog poslovanja „Stop sivoj ekonomiji“ posredstvom

1 Ministarstvo javne uprave

kojeg je angažovano 190 lica sa evidencije nezaposlenih na poslovima pružanja tehničke podrške i pomoći nadležnim inspeksijskim organima. U poređenju sa 2016. godinom, kada je ovaj projekat prvi put realizovan kao pilot projekat, praktično je dupliran broj lica koja se angažuju na projektu, što je još jedna potvrda posvećenosti Vlade ovoj temi.

Prethodna godina protekla je u znaku intenzivnog rada na novoj zakonskoj regulativi koja se tiče tržišta rada što je rezultiralo donošenjem novog Zakona o radu. Za očekivati je da će zakon, koji je donijet uz punu saglasnost socijalnih partnera, za rezultat imati fleksibilnije tržište rada i značajno ograničiti prostor za „rad na crno“.

U 2020. godini fokus će biti na jačanju svijesti svih struktura društva o važnosti uključivanja u borbu protiv sive ekonomije. Uz dinamiku i intenzitet kontrola nadležnih inspekcija kakve smo imali u prethodnoj godinu, i projekte čija je finalizacija u toku, očekuju se još bolji rezultati na ovom planu.²

OPOREZIVANJE

Crna Gora je generalno prepoznata kao zemlja s niskim poreskim režimom. Veoma je dobro imati takav imidž u poslovnoj zajednici, međutim, to je samo dio priče, jer porez na dobit od 9% nije jedina stavka koju treba uzeti u razmatranje prilikom diskusije o poreskoj politici. Investitori pokazuju zabrinutost za ekonomsku stabilnost u zemlji zbog discipline plaćanja poreza, odnosno zbog nedostatka sistematske i stroge naplate poreza. Sa našeg stanovišta, „disciplina“ direktno utiče na konkurentnost kompanija na tržištu i nejednake uslove poslovanja. Izmjena poreske politike negativno utiče na predvidljivost investicija i opštu privlačnost zemlje. Neophodna je veća predvidljivost poslovnog okruženja i transparentnost planiranja, a posebno planiranja poreske politike. Na taj način bi se omogućilo kompanijama da planiraju poslovne aktivnosti i razmatraju dodatne investicije u odnosu na konzervativan i oprezan pristup kojima kompanije pribjegavaju usljed sve većeg broja novih poreza.

U oblasti poreske i carinske politike, tokom 2019. godine izvršene su izmjene i dopune sljedećih poreskih propisa:

► **Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje**, čime su doprinosi za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca smanjeni za 2 p.p. i na taj način se učešće minimalne zarade u prosječnoj zaradi u Crnoj Gori povećava na 43%. Na ovaj način se pokazala spremnost za pronalaženje optimalnog rješenja kojim će se obezbijediti unapređenje standarda zaposlenih sa mini-

malnom zaradom, rast zaposlenosti i konkurentnosti privrede, i ostvarenje prihoda projektovanih u procesu fiskalne konsolidacije.

► **Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica**, koje su obuhvatile preciziranje određenih normativnih rješenja koje su u praksi stvarale nedoumice. Bitno je naglasiti da se od 1. januara 2020. godine viša stopa poreza na dohodak od 11% ukinula, i na taj način se oporezivanje dohotka u Crnoj Gori vrši po jednoj od najnižih stopa u Evropi, koja iznosi 9%.

► **Zakona o poreskim savjetnicima**, kojim je ustanovljeno novo zanimanje poreski savjetnik (slično advokatima i notarima), kao nezavisno i samostalno zanimanje, u cilju pružanja savjeta poreskim i carinskim obveznicima. Navedenim Zakonom su uređeni uslovi za obavljanje poslova poreskog savjetnika, organizovanje ispita za poreskog savjetnika, izdavanje i oduzimanje licence za rad, prava, obaveze i odgovornost poreskog savjetnika, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje ove djelatnosti. U tom cilju je donijet i Pravilnik o programu i načinu polaganja ispita za poreskog savjetnika (“Službeni list Crne Gore”, br. 73/19).

Kao poseban izazov u prethodnom periodu za nas je predstavljalo usvajanje **Zakona o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga** kojim se uređuje postupak fiskalizacije gotovinskog i bezgotovinskog plaćanja u prometu proizvoda i usluga, sadržaj fiskalnog računa, određuju obveznici fiskalizacije i druga pitanja od značaja za fiskalizaciju. Fiskalizacija je postupak koji sprovodi obveznik fiskalizacije gotovinskog i bezgotovinskog plaćanja dostavljanjem organu uprave, nadležnom za poslove naplate javnih prihoda podataka o prometu proizvoda i usluga i fiskalnih računa u realnom vremenu, korišćenjem stalne internet veze i fiskalnog servisa i u narednom periodu će se raditi na stvaranju uslova za njegovu implementaciju. U cilju stvaranja pravnih pretpostavki za njegovu punu implementaciju, primjena navedenog zakonskog rješenja planirana je za 1. januar 2021. godine.

► Krajem 2019. godine usvojene su izmjene i dopune **Zakona o akcizama**, a osnovni razlozi za izmjenu ovog zakona motivisani su potrebom unapređenja postojećeg zakonskog rješenja, njegovog usklađivanja sa relevantnim direktivama čijom primjenom bi se doprinijelo boljoj naplati akcizne dažbine kao i jačanju kontrolnih mehanizama na planu borbe protiv sive ekonomije, kod prometa akciznim proizvodima. Navedenim zakonskim rješenjem, koji se nalazi u skupštinskoj proceduri, predloženo je uvođenje nove nacionalne aplikacije za akcize, odnosno novog informacionog sistema za elektronsku razmjenu podataka kojim će se omogućiti pro-

² Vlada Crne Gore

gramsko povezivanje softvera za razmjenu podataka u digitalnom obliku.

Navedenim zakonom je, u cilju ujednačavanja cijena na domaćem tržištu sa cijenama u regionu, kao i stimulisanja domaće proizvodnje i egzistencije akciznih obveznika na tržištu, predložena korekcija visine akcize za etil alkohol i gazirana pića sa dodatkom šećera. Navedenim zakonom je predloženo smanjenje visine akcize na tečnosti za punjenje elektronskih cigareta sa postojeće visine od 0,9 eura/mililitru tečnosti na 0,07 eura/mililitru tečnosti, čime će se osigurati stvaranje povoljnih tržišnih uslova i suzbijanje nelegalne trgovine ovim proizvodom što su osnovni uslovi za stabilnije prihode po ovom osnovu.

U cilju jačanja konkurentnosti i stvaranja mehanizama za unapređenje proizvodne djelatnosti kada je u pitanju proizvodnja piva u zanatskim uslovima (craft pivare), ovim zakonom se u akcizni sistem uvode mali nezavisni proizvođači piva, odnosno privredna društva, druga pravna lica ili preduzetnici koji se bave proizvodnjom piva, radi njihovog stavljanja u promet. Takođe, ovim zakonom je predložena mogućnost nabavke goriva bez plaćanja akcize a koja se upotrebljavaju za pogon ribolovnih plovniha objekata i poljoprivrednih mašina na registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima, uz dozvolu oslobođenog korisnika koju bi izdavao carinski organ sa kontrolnom karticom.

Zakonodavne aktivnosti iz oblasti poreske i carinske politike koje su planirane za 2020. godinu odnose se na izmjene i dopune: Zakona o porezu na dobit pravnih lica, kojim će se izvršiti usklađivanje važećeg zakona sa Direktivom EU o zajedničkom sistemu oporezivanja za matične kompanije i zavisne kompanije u različitim državama članicama u cilju eliminisanja dvostrukog oporezivanja prihoda po osnovu dividendi i druge podjele dobiti koje zavisne kompanije plaćaju svojim matičnim kompanijama, kao i usklađivanje zakona i sa Direktivom EU o kamatama i autorskim naknadama među povezanim kompanijama u različitim državama članicama.

U tekućoj godini je planirano donošenje novog **Carinskog zakona** u cilju njegovog usaglašavanja sa Carinskim zakonom Evropske unije kojim će se olakšati protok robe koja tranzitira, ulazi ili izlazi iz Crne Gore, kako bi se poboljšala konkurentnost preduzeća i istovremeno zaštitili finansijski i ekonomski interesi države i sigurnost i bezbjednost građana. Takođe, stvoriće se uslovi za prelazak na bespapirno poslovanje i potpunu elektronsku razmjenu podataka sa carinom. Podnošenje carinskih deklaracija, zahtjeva i obavještenja će se vršiti isključivo elektronskim putem, što će značajno uticati na modernizaciju i pojednostavljenje trgovine.³

3 Ministarstvo finansija

RAZLIČITI IZNOSI FISKALITETA NA OPŠTINSKOM NIVOU

Lokalne samouprave – fokus na reformu

Kod reformskih aktivnosti Vlade u dijelu poslovne klime važan dio naših zapažanja odnosi se, kao i prethodnih godina, na administrativne procedure i fiskalne obaveze na lokalnom nivou.

Različite analize koje su pripremane u prethodnom periodu, u dokumentima Savjeta stranih investitora, ali i drugih udruženja poslodavaca, kao i preporuke date u tom dijelu odnosile su se dominantno na brojnost fiskalnih obaveza. Česti troškovi u različitim administrativnim postupcima ne predstavljaju samo direktni trošak investitora već proizvode i dodatne administrativne gubitke.

Savjet za konkurentnost nastoji svojim mjerama unaprijediti stanje u ovoj oblasti pa su i aktivnosti kroz usvajanje dva važna zakonska rješenja, Zakona o administrativnim taksama i Zakona o lokalnim komunalnim taksama potvrda napora u ovom dijelu.

Kako je navedeno od strane Ministarstva finansija, Zakon o administrativnim taksama i Zakon o lokalnim komunalnim taksama donijeti su u cilju smanjenja, usaglašavanja i konsolidacije administrativnih i lokalnih komunalnih taksi na državnom i lokalnom nivou. U procesu pripreme ovih akata Ministarstvo finansija, kao predlagač, sprovelo je sveobuhvatnu analizu postojećih i rješenja predloženih od strane nadležnih institucija, koja je bila dio pratećeg materijala uz navedene predloge propisa.

Zakonom o administrativnim taksama ukinuto je 49 taksi (7% od ukupnog broja), smanjen je iznos za 72 takse (11% od ukupnog broja, dok nijedna taksa nije povećana). Zakonom o lokalnim komunalnim taksama ukinuto je devet osnova za utvrđivanje taksi, dok je ukupno tri zadržano uz utvrđivanje limita za njihovu visinu.

Oba zakona stupila su na snagu 30. marta 2019. godine, i sadrže odredbe kojima se opštine obavezuju da svoje propise usaglase sa ovim zakonima do 31. jula 2019. godine, kao i da u procesu donošenja lokalnih odluka iste dostave Vladi Crne Gore na saglasnost. Cilj ovih odredbi bio je da se obezbijedi dosljedna primjena zakona i na lokalnom nivou.

Do 15. februara 2019. godine, Vlada Crne Gore je dala saglasnost na Prijedlog odluke o lokalnim administrativnim taksama i Prijedlog odluke o lokalnim komunalnim taksama za sljedeće opštine: Glavni grad Podgorica,

Nikšić, Tuzi, Danilovgrad, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, Prijestonica Cetinje, Bar, Herceg Novi. Za opštine Ulcinj, Žabljak i Pljevlja, Vlada Crne Gore je dala suglasnost na Prijedloge odluka o lokalnim komunalnim taksama.

U vezi sa navedenim, utvrđeno je da je veći broj taksi zadržan na nivou ili niži od tarifnih stavova važećih Odluka o lokalnim administrativnim taksama. Naime, novom odlukom o lokalnim administrativnim taksama izvjestan broj taksi je ukinut. Procenat ukinutih taksi za navedene opštine kreće se u rasponu od 32% do 78% u odnosu na važeću odluku. Na taj način uzimajući u obzir procentualno smanjenje iznosa taksi po opštinama, došlo se do podatka da se prosječno smanjenje iznosa taksi kreće u rasponu od 35% do 54%.

Takođe, kod Prijedloga odluka o lokalnim komunalnim taksama izvjestan broj taksi je ukinut u rasponu od 48% do 85% u odnosu na važeću odluku. Uzimajući u obzir procentualno smanjenje iznosa taksi po opštinama, došlo se do podatka da se prosječno smanjenje iznosa taksi kreće u rasponu od 7% do 60%.

Međutim, dodatno ostaje dosta prostora za unapređenje i povećanje transparentnosti u dijelu fiskalnih nameta na lokalnom nivou. Veliki broj različitih fiskaliteta, tretiranih kroz poreze, prireze porezima, naknade i takse otežavaju stranim investitorima koncipiranje troškova investicija, a dodatno nijesu jasni ni parametri na kojim

osnovama se ovim nameti utvrđuju. Navedeno posebno dovodi do pozicija u kojima, usljed brojnosti plaćanja na mjesečnom i godišnjem nivou, investitori nemaju informaciju šta je protivusluga administracije za izvršeno plaćanje.

U ovom dijelu je od posebne važnosti i povećanje transparentnosti u radu lokalnih službi. Navedeno u smislu da investitori u određenim administrativnim postupcima u najčešćem nemaju povratne informacije o realizaciju podnesenog zahtjeva. Takođe, neophodno je raditi na unapređenju rada administracije u dijelu koji se odnosi na poštovanje rokova u postupcima, transparentnom utvrđivanju taksi i načinu plaćanja, informisanja o nadležnim institucijama za određene postupke, kao i dostupnosti informacija o neophodnoj dokumentaciju za procedure koje su u nadležnosti lokalnih uprava.

REGULATORNI OKVIR I KOMITETI SAVJETA

Kao što je i u uvodu navedeno, u okviru Savjeta aktivno djeluju četiri Komiteta: ICT (osnovan 2014. godine), Bankarski komitet (osnovan 2017. godine), dok su Komitet za osiguranje i Komitet za regulatornu politiku osnovani u novembru 2019. godine. Predstavnicima ovih sektora su našli svoj interes da se u okviru ovog Savjeta grupišu i stvore zajedničku platformu za međusobnu komunikaciju, kao i komunikaciju sa donosiocima odluka. U nastavku ukratko ćemo predstaviti rad ovih tijela, odnosno glavne teme koje su obrađene u prethodnom periodu.

INFORMACIONO-KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE (ICT)

ICT sektor je pokretačka snaga kako ekonomskog razvoja, tako i širih društvenih promjena, koja podstiče produktivnost i konkurentnost ekonomije. Vjerujemo da je snažan ICT sektor od presudnog značaja za Crnu Goru, pa je i Savjet potpuno posvećen pružanju podrške rastu ovog sektora. Da bi se nosio s brzim tehnološkim promjenama i načinom na koji se informacije konzumiraju, proizvode i prenose, ICT sektor mora tražiti nove načine za ostvarivanje prihoda, nove poslovne modele i nova tržišta. Sektor telekomunikacija mora da nastavi sa istraživanjem novih načina na koje bi profitirao od postojeće infrastrukture i pristupio investicijama, da bi se ta infrastruktura nadogradila i proširila, što predstavlja poseban izazov u Crnoj Gori. Svi ovi ciljevi mogu biti postignuti samo ako se zastarjela zakonska regulativa i okvir standarda reformišu da bi se bolje uklopili u svijet širokopojsnog pristupa bez granica.

Tokom 2014. godine naši članovi iz sektora telekomunikacija i ICT oformili su Komitet u okviru Savjeta kako bi se "jednim glasom" obratili nadležnim institucijama, a sa ciljem unapređenja poslovnog okruženja za ICT sektor u Crnoj Gori. Komitet za ICT teži podsticanju inovacija, ekonomskog rasta i poboljšanju kvaliteta svakodnevnog života, kako za građane, tako i za poslovne subjekte. Kako je navedeno u Statutu Komiteta: "Naš cilj je maksimalno korišćenje potencijala ICT sektora da se doprinese razvoju Crne Gore na više načina. Misija Komiteta je podsticanje inovacija, ekonomskog rasta i poboljšanje kvaliteta svakodnevnog života, kako za građane, tako i za poslovne subjekte omogućavanjem transparentnog, predvidljivog i održivog poslovnog ambijenta."

TELEKOMUNIKACIJE

Sa dolaskom četvrte industrijske revolucije, uloga ICT sektora u modernom društvu sve više je očigledna. U prošloj deceniji, telekomunikacioni operatori prešli su sa servisa glasa i SMS-a na razmjenu podataka i internet. I kako se krećemo prema digitalnijem društvu, ova transformacija će biti mnogo brža nego ranije. Fokus ICT-ja prebacio se na izgradnju platformi koje integrišu mreže, tehnologije i uređaje koji stvaraju nove mogućnosti i usluge. 5G mobilna širokopojsna mreža je konceptualno unaprijeđena i sada se integrisanje komunikacija, protokola, uređaja i aplikacija može prenijeti na naredni nivo. Brzi napredak moćnih alata kao što su vještačka inteligencija "mašinsko učenje", robotika, i podaci/informacije obećava jedan svijet povezaniji sa tehnologijom kao nikada do sada. Ovo pokazuje da su telekomunikacije najdinamičnija industrija, a telekomunikacioni operatori neophodni za digitalnu transformaciju. Ne može se poreći da uspjeh operatora zavisi od stope prihvatanja tehnologija. Da bi se zadržala konkurentnost u modernom poslovnom okruženju, digitalna transformacija je neophodna. Ona tjera kompanije da mijenjaju modele poslovanja i da se prilagođavaju novoj tržišnoj realnosti. Promjenu pokreće klijent, a njegovo ponašanje se stalno mijenja zbog dostupnih tehnologija i jednostavnog pristupa informacijama.

Ovi trendovi se preslikavaju i na ICT sektor u Crnoj Gori. Na današnjem veoma konkurentnom tržištu prioritet treba da bude uvećanje podsticaja za ulaganje i inovacije, uz istovremeno omogućavanje krajnjim korisnicima da nastave da koriste benefite konkurentnih tržišta. Bez obzira na smanjenje prihoda tržišta proteklih godina, telekomunikacioni operatori nastavljaju da ulažu tako što stavljaju potrebe klijenata u vrhu prioriteta. Ipak, suočavanje sa OTT igračima koji ne ulažu ništa u lokalno tržište, nemaju nikakve obaveze prema regulatoru poput plaćanja naknada za licence i spekter dosta utiče na uslove na tržištu. Kada govorimo o opštim problemima na tržištu, principi transparentnosti i predvidljivosti ostaju ključne teme koje najviše utiču na regulatorno okruženje.

ICT regulatorni okvir u Crnoj Gori bi trebalo, kao i evropski okvir, da se suočava sa izazovima, prati trendove i definiše mehanizme i mjere da se adekvatno odgovori na izazove/trendove. Imajući u vidu brzinu razvoja tehnologije u poređenju sa vremenom potrebnim za uvođenje i implementaciju nove regulative, navedeno predstavlja izazov za regulatore i pružaoce usluga na tržištu koji pokušavaju da uhvate korak sa brzinom kojom tehnologija prodire u svaki aspekt društva. Cilj je da se izrade nova pravila kojima se podstiče društveno korisna inovacija, čuvaju se ljudske vrijednosti i podstiče se kon-

kurentnost, pri čemu bi ICT sektor bio podrška.

Digitalno okruženje bi trebalo da podrži globalne konkurentne inicijative dok operatori ostaju važni investitori i partneri Vladi. U tom dijelu, ovaj sektor pozdravlja podršku Savjeta za konkurentnost Inicijativi za stvaranje digitalne koalicije Vlade, poslovne i akademske zajednice, s ciljem da se nastavi partnerstvo sa Vladom na putu dalje digitalne transformacije Crne Gore.

Telekomunikacije su jedan od najvažnijih pokretača svake privrede, katalizator razvoja ostalih industrijskih grana. Da bi operatori obavili tu svoju ulogu mora im biti omogućeno da primjene tehnički i organizaciono integrirana rješenja na nivou međunarodnih grupa u okviru kojih posluju kako bi se ponudile inovativne i unaprijeđene usluge i optimizovali resursi. Usvajanjem evropskog regulatornog okvira i standarda, Crna Gora treba da nastoji da eliminiše sve prepreke koje su vezane za poslovanje, korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme i interoperabilnost. Samim tim bi operatori trebalo da imaju pravo, na osnovu komercijalnih ugovora, da za potrebe svojih mreža koriste elektronsku komunikacionu opremu, uređaje i opremu drugih operatora u Crnoj Gori i inostranstvu.

Ovom prilikom bismo htjeli da još jednom ukažemo na izazove sa kojima se telekomunikacioni operatori suočavaju u svakodnevnom poslovanju:

PARAFISKALNI NAMETI NA USLUGE PRISTUPA INTERNETU

U prethodnim izdanjima Bijele knjige, ICT sektor je preispitivao parafiskalno opterećenje koje je nametnuto pružaocima usluga pristupa Internetu zato što se razna kinematografska djela mogu naći na Internetu. Tu preporuku ICT komiteta prihvatila je većina relevantnih institucija i očekuje se da će u narednom periodu ovo neosnovano finansijsko opterećenje biti ukinuto. Ipak, neke od nedavnih inicijativa pokazuju da bi problem mogao da se proširi i na neke druge sadržaje dostupne na Internetu kao što su pisana djela. S obzirom na to da su brojni sadržaji dostupni na Internetu, koji je po sebi otvoren medij, čini se da ovakva praksa i ponašanje predstavljaju veliku prijetnju pružaocima usluga Interneta. Uvjereni smo da bi odgovorna ministarstva i regulatorna tijela trebalo da proaktivno djeluju kada su ovakve inicijative u pitanju, jer kad se jednom uvede finansijska obaveza teško se može ukinuti.

E-RAČUN

U doba digitalizacije papirni računi ne donose nikakvu dodatnu vrijednost klijentu. S druge strane, prijem elektronskih računa predstavlja brojne koristi poput dobija-

nja računa ranije, prije nego što stignu papirni računi, sigurnu dostavu, dostupnost u svakom trenutku, mogućnost čuvanja u Cloud-u i tako dalje. Sve ovo ide uz mobilne i elektronske usluge, kao i elektronska plaćanja koja građani sve više koriste. Čak i ako se plaćanje ne vrši elektronskim putem (već recimo u Pošti) klijentima nije potreban odštampan račun, dovoljno je da daju svoj broj telefona.

Budući da se radi o dokazanim društveno-odgovornim kompanijama, telekomunikacioni operatori posvećeni su očuvanju životne sredine, a jedan od načina da ostvare cilj "zelene" privrede vide u povećanju broja korisnika koji račun primaju elektronskim putem. Stoga bi naša preporuka bila da se kroz izmjene zakonodavnog okvira (**Zakona o elektronskim komunikacijama**) omogući ova usluga i da se elektronski račun definiše kao prva i obavezna opcija za sve klijente koji koriste usluge Interneta.

Smatramo da je ovo opravdano, ne samo kao rješenje za očuvanje životne sredine i komotnije rješenje za korisnike, već i kao prilika da pružaoci usluga na mreži preusmjere troškove za izradu papirnih računa u najmoderniju infrastrukturu i iskustvo na mreži (FTTH, 4G itd.) što bi donijelo veću vrijednost tržištu.

ZAKON O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA – SPROVOĐENJE

Kao što je ICT Komitet već ranije skretao pažnju, važeći Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata predstavlja određenu barijeru u poslovanju jer elektronska komunikaciona infrastruktura neophodna za pružanje usluga od javnog interesa nema potrebnu zaštitu koja je predviđena Zakonom o elektronskim komunikacijama. Naime, osnovni problem je taj što lokalne samouprave različito primjenjuju propise i donose različite odluke o održavanju i izgradnji nove infrastrukture. Ali, to nije jedini problem sa kojim se suočavaju operatori u primjeni ovog Zakona.

Čest problem je oštećenje ili kidanje kablova ili ostale infrastrukture prilikom izgradnje i rekonstrukcije zgrada, puteva i ostalog. Uzrok ovoga leži u činjenici da prilikom izdavanja urbanističko-tehničkih uslova i pripreme projektne dokumentacije, segment telekomunikacija nije tretiran ni u jednom slučaju. Praksa pokazuje da u javno dostupnim izdatim urbanističko-tehničkim uslovima nema uslova za povezivanje na telekomunikacionu infrastrukturu ili za njenu zaštitu. U nekim rijetkim slučajevima, ovi uslovi sadrže spisak propisa koji se moraju uzeti u obzir prilikom potpisivanja ugovora.

Stoga, organi koji izdaju urbanističko-tehničke uslove i dokaze potrebne za pripremu tehničke dokumentacije u većini slučajeva ne poštuju odredbe Zakona iz člana 74, stava 5. Za razliku od telekomunikacione infrastrukture, ostale instalacije kao elektro i vodovodni sistemi zaštićeni su jer se svim javno dostupnim izdatim urbanističko-tehničkim uslovima propisuje “elektro-energetska saglasnost” i “vodovodna saglasnost”.

Na ovaj način, realizacija građevinskih projekata dovodi do toga da telekomunikaciona infrastruktura bude oštećena i devastirana što predstavlja direktan i indirektan finansijski gubitak. Mislimo da bi problem mogao da se riješi pojašnjenjem odredbi Zakona kao i jasnijim uputstvima za sprovođenje Zakona koja treba da izda nadležno ministarstvo. Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost bi trebalo da ima proaktivan pristup i da pozove sve zainteresovane strane koje namjeravaju da realizuju građevinski projekat, da pribave telekomunikacionu saglasnost kao neophodan dokument urbanističko-tehničkih uslova. Ovako bi se obezbijedilo potpuno sprovođenje ne samo **Zakona o planiranju prostora i izgradnji** nego i **Zakona o elektronskim komunikacijama** i podzakonskih akata.

ZAKON O PUTEVIMA

U prethodnim izdanjima Bijele knjige, neke od preporuka ICT sektora odnosile su se na **Zakon o putevima**, posebno na dio kojim se definiše osnovica naknade za korišćenje puteva i postavljanje infrastrukture. Preporuku je podržalo Ministarstvo saobraćaja i pomorstva što za rezultat ima jasnije definicije date u nacrtu zakona koji je Vlada usvojila u januaru 2020. godine kojima će se eliminisati pogrešna tumačenja i zloupotreba Zakona. Samim tim eliminisaće se poslovne barijere sa kojima se skoro deceniju suočavaju telekomunikacioni operatori i energetska sektor.

BANKARSKI SEKTOR

Godine 2016. i 2017. bile su važne godine za bankarstvo u Crnoj Gori i Savjet stranih investitora je prepoznao potrebu osnivanja **Bankarskog komiteta u februaru 2017. godine**. Komitet je zamišljen kao platforma koja će članovima iz ovog sektora omogućiti da direktno i konkretno razgovaraju o najvećim izazovima i zajedničkim interesima, interno, ali i sa ostalim akterima. Članovi Bankarskog komiteta su **NLB Montenegro banka, CKB, Podgorička banka AD Podgorica, Erste banka, Addiko banka, Hipotekarna banka, i EBRD kao pridruženi član Komiteta**. Addiko banka trenutno koordinira radom Komiteta. Bankarskom komitetu se u 2019. godini pridružila kompanija **Mastercard**.

Na kraju septembra 2019. bankarski sektor čini trinaest banaka. Veći dio aktive koncentrisan je kod 5 banaka (66%), koje su odobrile 68% ukupnih kredita i kod kojih je deponovano 65% svih depozita. U jednogodišnjem uporednom periodu koncentracija ovih banaka bilježi rast po svim parametrima. Kapital banaka dominantno potiče iz stranih izvora (75%), dok se na domaći kapital odnosi 23% i državni kapital 2%. Osam banaka sa većinskim stranim kapitalom, koji uglavnom potiče od velikih bankarskih grupacija iz Evropske unije, kontrolišu 67,59% bankarskog tržišta.

Ukupan kapital banaka i ukupni krediti ostvaruju rast po stopama od 14,76%, odnosno 1,55% na godišnjem nivou. Ukupna aktiva i ukupni depoziti banaka su takođe povećani za 3,99%, odnosno za 1,66%. Ako iz agregatnih podataka isključimo podatke koji se odnose na dvije banke u stečaju, radi bolje uporedivosti podataka, ključne bilansne pozicije svih 13 banaka agregatno rastu i to: aktiva 11,60%, krediti 8,89%, depoziti 9,67% i kapital 19,59%.

Kreditni rizik je najznačajniji rizik u sistemu, jer je kreditna aktivnost dominantna na bankarskom tržištu. Krediti banaka čine 66,17% ukupne aktive. Bruto nekvalitetna aktiva (C,D,E) predstavlja 4% ukupne aktive, dok koeficijent nekvalitetnih kredita (NPL) iznosi 4,67% i bilježi istorijski minimum. Pokrivenost NPL-a ispravkama vrijednosti iznosi 82,67%, dok je njihova pokrivenost regulatornim rezervama 100,50%. Banke sa visokim NPL-om su predmet posebne pažnje supervizora. Restrukturirani krediti čine 5,31% kreditnog portfolija.

Kreditni pravni licima iznose 1.705,1 mil.€, što čini 56,16% ukupnih kredita, dok krediti fizičkim licima iznose 1.330,9 mil.€, odnosno 43,84% ukupnih kredita. Ovaj odnos je približno konstantan u jednogodišnjem uporednom periodu. U istom periodu krediti fizičkim licima bilježe rast od 7,02%, dok su krediti pravnim licima zabilježili pad za 2,34%. U strukturi ukupnih kredita po ključnim nosiocima, nakon kredita fizičkim licima (43,84%), najveće učešće imaju krediti privredi (34,06%), plasmani bankama (11,96%) i krediti Vladi Crne Gore (4,85%). Krediti privredi (privredna društva u privatnom i državnom vlasništvu) iznose 1 mlrd.€ i bilježe rast od 2,04% na godišnjem nivou. Krediti u drugim valutama čine 3,36% ukupnih kredita, a krediti nerezidenata 15,04%. Dugoročni krediti, koji čine 77,84% svih kredita u sistemu, su dominantno finansirani iz stabilnih kratkoročnih depozita, koji čine 84,40% ukupnih depozita u sistemu. Na kraju septembra 2019. prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa (PPEKS) na ukupne kredite iznosi 6,17%.

Tokom devet mjeseci 2019. privredi je odobreno 377,2

mil.€ novih kredita, koji ostvaruju rast od 4%, a stanovništvu 365,5 mil.€, što je za oko 1,3% više u odnosu na uporedni period. PPEKS na novoodobrene kredite iznosi 6,33% i u odnosu na septembar 2018. ostvaruje pad od 0,22 p.p. Krediti privredi odobravani su po PPEKS od 5,01% što je niže za 1,03 p.p, a stanovništvu po stopi od 7,43% što je manje za 0,56 p.p. u posmatranom periodu.

Na kraju trećeg kvartala 2019. u strukturi ukupnih depozita na depozite fizičkih lica odnosi se 1.760,2 mil.€ eura ili 50,08%, dok se na depozite pravnih lica odnosi 1.754,6 mil.eura ili 49,92%. Depoziti po viđenju su dominantni sa 71,20% u ukupnim depozitima. Bankarskom sistemu nedostaje stabilnog dugoročnog depozitnog potencijala. Učešće nerezidentnih depozita iznosi 21,47%, dok depoziti u drugim valutama iznose 5,57% ukupnih depozita.

Trend smanjenja prisutan je i kod pasivnih kamatnih stopa. Naime, u septembru 2019. pasivna PPEKS iznosila je 0,43% i bilježi pad od 0,15 p.p. na godišnjem nivou.

Vrijednost koeficijenta kredita i potraživanja u odnosu na depozite iznosi 86,38%, što znači da je u sistemu 478,9 mil.€ više depozitnog potencijala u odnosu na potraživanja po osnovu odobrenih kredita. Sve banke ispunjavaju propisane minimalne dnevne i dekadne koeficijente likvidnosti.⁴

U nastavku je dat pregled važnih tema o kojima se govorilo u 2019. godini:

GENERALNA ZAPAŽANJA

U dijelu generalnih zapažanja, ukazujemo na sljedeće:

- ▶ Kratki rokovi za sprovođenje i usklađivanje sa novim zakonima koji se odnose na bankarsko poslovanje;
- ▶ Nepoštovanje utvrđenih rokova za donošenje podzakonskih akata. Naime, Zakon sadrži odredbe za koje se navodi da će biti dalje regulisane podzakonskim aktima koja još uvijek nijesu donijeta;
- ▶ Neophodnost blagovremenog dostavljanja podzakonskih akata kreditnim institucijama uz nacрте zakona na davanje komentara kako bi se imala jasnija slika onoga što će propisi regulisati;
- ▶ Unapređenje podrške i obuke od strane Centralne banke Crne Gore u dijelu sprovođenja novih propisa; Neophodnost dobijanja preciznih i jasnih objašnjenja implementacije preporuka CBCG nakon obavljenih ▶kontrola;

Različito tumačenje istih pitanja od strane različitih regulatornih tijela u različitom vremenskom periodu;

Nepostojanje preciznih završnih odredbi koje se odnose na rokove za sprovođenje zakona koji su trenutno na snazi, a u vezi sa periodom usklađivanja (npr. novi Za-

kon o kreditnim institucijama biće na snazi od 1. januara 2021. godine, a do tada je na snazi Zakon o bankama);

▶ Neadekvatno objašnjenje pojmova i definicija i/ili nepostojanje definicija u zakonima.

SPRJEČAVANJE PREVARA

Jedna od najvećih odgovornosti koju banka ili finansijska institucija ima jeste da zaštiti integritet institucije tako što će zaštititi finansijsku imovinu koju ima. Da bi se to postiglo, banka ili finansijska institucija mora da bude sigurna da se bavi pitanjem bankarske prevare koja se može definisati kao neetički i/ili krivični čin počinjen od strane pojedinca ili organizacije kako bi se pokušalo nezakonito doći do novca ili primiti novac od banke ili finansijske institucije.

Banke pokušavaju da odgovorno pobijede korupciju u svojim sektorima tako što u sistem zaštite uključuju sve zaposlene i upravu. Svaki slučaj gdje se pokuša, posumnja ili dokaže zabranjena praksa mora se brzo uočiti i detaljno i profesionalno istražiti. Moraju se preduzeti mjere kako bi se spriječilo širenje posljedica i moraju se definisati odgovorna lica i mora se poštovati pravna obaveza prema nadležnim institucijama.

Za finansijski sektor je izuzetno važno da zaposleni razumiju prirodu prevare u kreditnim transakcijama i da budu spremni da sprovedu sve korake kako bi se smanjila izloženost banke kreditnom riziku, jer je uočeno da klijenti i sredstva koja potiču iz zabranjenih aktivnosti mogu da imaju ozbiljne posljedice po određenu banku i čak po cijelo finansijsko tržište po raznim osnovama i sa raznim pravnim i finansijskim posljedicama.

U septembru 2018. godine, Evropska centralna banka objavila je peti Izvještaj o kartičnim prevarama koji se bavi analizom prevara vezanih za šeme kartičnih plaćanja (CPS) u Jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA) i obuhvata skoro cijelo kartično tržište za period 2012-2016. Ukupne prevarne transakcije putem kartica izdatih u SEPA području i korišćenih svuda u svijetu iznosile su 1.8 milijardi eura u 2016. godini. Ako pogledamo sastav kartičnih prevara u 2016. godini, 73% vrijednosti prevare čine transakcije odrađene bez kartice (CNP plaćanja) odnosno plaćanja preko Interneta, pošte ili telefona; 19% dolazi od transakcija na POS terminalima i 8% je od transakcija na bankomatima. Veliki broj zemalja sa značajnim kartičarskim tržištem bilježi visoke stope prevare (zemlje sa velikim obimom i vrijednostima kartičnih transakcija po glavi stanovnika). CNP prevara je bila najzastupljeniji oblik prevare koja uključuje kartice izdate na ovim tržištima.⁵

S obzirom na navedeno, ponovo ukazujemo na potrebu uspostavljanja tijela, kao što je Forum za sprječavanje

4 Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2020-2022

5 Evropska centralna banka

prevara u okviru Udruženja banaka, koje će se baviti spriječavanjem prevara u Crnoj Gori i koje će služiti kao platforma za razmjenu informacija među bankama.

Stoga dalje aktivnosti treba da se fokusiraju na definisanju strategije za implementaciju Foruma u Crnoj Gori. Uspostavljanje ovog tijela treba da se zasniva na primjerima najbolje prakse i da bude prilagođeno potrebama crnogorskog tržišta.

RAZVOJ TRŽIŠTA NOVCA (MM)

Razvoj tržišta novca u Crnoj Gori značajan je za razvoj bankarskog sektora u cjelini. Mišljenja su da razvoj tržišta novca u Crnoj Gori treba da doprinese povećanju prihoda sa jedne strane i shodno trenutnim tržišnim uslovima smanjenju troškova sa druge strane.

Preduslovi za razvoj tržišta novca u Crnoj Gori:

- ▶ Tržište novca u Crnoj Gori se odnosi na sve poslovne banke,
- ▶ Aktivno učešće CBCG kao i izrada pravila i regulatornog okvira koji bi važio za poslove tržišta novca.

Benefiti razvoja tržišta novca u Crnoj Gori:

Razvojem tržišta novca u Crnoj Gori ostvarili bi se sljedeći benefiti:

1. Sigurnija realizacija naloga u nacionalnom platnom prometu iako su banke generalno likvidne. Razvojem tržišta novca bankama bi bilo omogućeno da se kratkoročno zadužuju za potrebe dnevne likvidnosti, i to:

- a. Npr. ako Banka raspolaže velikim sredstvima u inostranstvu, ali su joj potrebna sredstva u zemlji. Poznato je da Banka sredstva sa svojih računa u inostranstvu može prenijeti u zemlji, ali to ne može da sprovede odmah, a sa druge strane prenos sredstava u zemlji ima svoju cijenu. Razvojem tržišta novca bi se omogućilo Bankama da iskalkulišu šta je za njih opravdanije, izlagati se trošku prenosa sredstava u zemlji ili platiti kamatu/proviziju MM dila sa kojim će obezbijediti sredstva u zemlji.
- b. Kratkoročna zaduženja bi se javljala i u situacijama kada je potrebno unaprijed obezbijediti veliku količinu gotovine (na primjer za isplatu penzija i socijalnih davanja) prije nego što nalogodavac odnosno uplatilac sredstva (u ovom slučaju Država) izvrši uplatu sredstava u korist računa Banke. Ovo je naročito izraženo tokom zimskog perioda kada se proces obezbjeđivanja gotovine za sjeverne opštine zbog vremenskih uslova mora sprovesti nekoliko dana prije isplate penzija ili socijalnih davanja.

2. Sigurnija realizacija naloga u inostranom platnom prometu. Otežano je i skupo transverisanje slobodnih

sredstava iz zemlje na inostrane račune (fizičko iznošenje gotovine ili korišćenje CBCG ili neke druge poslovne banke koja ima potrebu za sredstvima u drugom pravcu). Razvojem MM bi bilo omogućeno da banke koje očekuju prilive na inostrane račune mogu kratkoročno zadužiti, jer to može biti jeftinije nego korišćenje nekih od navedenih modela transverisanja sredstava na ino račune.

3. Razvoj REPO poslova koji su potpuno nerazvijeni u Crnoj Gori. Ponudila bi se mogućnost da neke banke dođu do sredstava na MM uz obavezu obezbjeđenja kvalitetne hartije koja je predmet Repo ugovora ili kolaterala za taj posao.

4. Razvojem Repo poslova u Crnoj Gori moguće je uticati i na **razvoj tržišta kapitala u Crnoj Gori**. Banke će shvatiti da će u slučaju potrebe moći brzo i jeftino da se zaduže ako u svom portfoliju imaju kvalitetnu hartiju.

Generalno, razvojem MM omogućava se stabilniji finansijski sektor u Crnoj Gori. Odnosno, omogućava se u slučaju potrebe brz i jednostavan model pribavljanja sredstava za dnevnu likvidnost. Razvojem MM može da se obezbijedi bolja profitabilnost i manji troškovi.

Koraci koje je potrebno sprovesti:

Potrebno je formirati radnu grupu u kojoj bi bili uključeni predstavnici Centralne banke i predstavnici banaka koje su članice Savjeta stranih investitora. Radna grupa bi se bavila daljom razradom procesa rada, uključivala eksperte iz drugih oblasti bankarstva u cilju formiranja kompletnog procesa, koji bi podrazumijevao:

Formiranje regulatornog okvira,

Definisanje koraka za dogovaranje MM transakcije, front office poslove, forme okvirnog ugovora, forme tiketa...

Tehničku realizaciju transakcije, back office poslove, realizaciju naloga...

Računovodstvenu evidenciju napravljenih transakcija, knjiženje napravljenih transakcija, kamate, provizije, kolaterala...

ZAKON O POTROŠAČKIM KREDITIMA

Kada je u pitanju Zakon o potrošačkim kreditima, mišljenja smo da preporuke date od strane Centralne banke Crne Gore, a koje se odnose na sprovođenje ovog Zakona, dovode do poteškoća u praksi. S tim u vezi, neophodno je jasnije definisanje sadržaja ugovora i obračuna efektivne kamatne stope; eliminisanje kolizije raznih odredbi o zaštiti potrošača sa važećim Zakonom o bankama; organizovanje relevantnih obuka od strane CBCG.

IMPLEMENTACIJA ZAKONA O ZAŠTITI POTROŠAČA KORISNIKA FINANSIJSKIH USLUGA

Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga ("Sl. List CG", br. 43/15 od 31.07.2015. god) stupio je na snagu 8. avgusta 2015. godine. Prema članu 48 Zakona, trebalo je da se počne sa primjenom nakon šest mjeseci od dana stupanja na snagu (u februaru 2016. god). Članom 45 propisuje se da će "propisi za sprovođenje ovog Zakona biti donijeti u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu Zakona", međutim propisi još uvijek nijesu donijeti. Uvažavajući navedeno, mišljenja smo da je neophodno definisati zvaničan status Zakona i jasan regulatorni okvir za postupanje banaka. Takođe, smatramo da je Zakon u velikoj mjeri kontradiktoran i neusklađen sa ostalim zakonima koji se primjenjuju i da doprinosi pravnoj nesigurnosti u bankarskom sektoru (posebno u sudskim postupcima).

Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga se značajno preklapa sa Zakonom o potrošačkim kreditima i oba zakona uređuju pitanja poput objavljivanja reklamnih poruka i njihovog sadržaja, različitih informacija prije samog sklapanja ugovora i u trenutku sklapanja ugovora, što stvara pravni rizik i nesigurnost za sve banke.

Takođe, ovim Zakonom se isključuje mogućnost da banke naplaćuju provizije za transakcije u platnom prometu kao i naknade za zatvaranje računa i prenos novca u drugu banku, gašenje platnih kartica i proviziju za podizanje sredstava sa računa što nije u skladu sa članom 10 Zakona o platnom prometu. Nadalje, mišljenja smo da način informisanja i rokovi za informisanje o uslovima i izmjenama uslova za pružanje bankarskih usluga nijesu u skladu sa Zakonom o platnom prometu.

Istovremeno, mišljenja smo da Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga je sam po sebi protivrječan u mnogim odredbama i kao primjer ukazujemo na član 3 gdje se navodi da se Zakon ne primjenjuje na hipotekarne kredite, a u članovima 7 i 26 Zakon se bavi hipotekarnim kreditima. U članu 15, Zakonom se Agencija definiše kao regulator, a ne Centralna banka Crne Gore. Kontradiktorne su odredbe vezane za sadržaj ugovora za pružanje bankarskih usluga, jemce, sadržaj obavještenja za korisnike u fazi prije reklamiranja i u toku pregovora, vremenska ograničenja za žalbe, prava i obaveze banaka u odnosu na obaveze definisane drugim važećim propisima.

S tim u vezi, odredbe ovog Zakona suprotne su odredbama Zakona o obligacionim odnosima (Službeni list CG, br. 47/08, 04/11 i 22/17) i Zakona o prekršajima (Sl.

List CG, br. 1/11, 39/11 i 32/14).

Postojanje ovog Zakona predstavlja izvor pravnog i reputacionog rizika i smatramo da Centralna banka Crne Gore i nadležna regulatorna tijela treba da preduzmu korake da se riješi status ovog Zakona i da se definiše jasan regulatorni okvir.

IMPLEMENTACIJA ZAKONA O POTVRĐIVANJU SPORAZUMA IZMEĐU VLADE CRNE GORE I VLADE SJEDINJENIH AMERIČ- KIH DRŽAVA NA UNAPRJEĐE- NJU ISPUNJAVANJA MEĐUNA- RODNIH PORESKIH OBAVEZA I SPROVOĐENJU FATCA

Dana 12. juna 2014. godine Vlada Crne Gore donijela je odluku o zaključivanju i potpisivanju međuvladinog sporazuma (IGA) sa Vladom SAD-a o unapređenju ispunjavanja poreskih obaveza na međunarodnom nivou i sprovođenju FATCA, dok je 16. marta 2018. godine usvojen Zakon o potvrđivanju sporazuma. Od 2014. godine, banke su počele da identifikuju klijente koji imaju otvorene račune i koji su američki poreski obveznici. Na osnovu utvrđene baze ovih klijenata, banke imaju obavezu da pripremaju izvještaje koji će se slati IRS-u preko Poreske uprave. Međutim, postoje određena otvorena pitanja u implementaciji Zakona. Neophodno je da relevantne crnogorske institucije pojasne određene djelove potpisanog sporazuma IGA kao i da pojasne pojmove i definicije, riješe pitanje neusklađenosti sa crnogorskim zakonodavstvom, pojasne pozivanja na nepoznate zakone SAD-a, pojasne retroaktivno definisane rokove za izvještavanje, način izvještavanja, validaciju ugovora, nedefinisane precizne kazne, preciziraju objašnjenja o računima, klijentima itd.

S tim u vezi, mišljenja smo da je neophodno formirati radnu grupu koja bi se bavila rješavanjem otvorenih pitanja. Bez relevantnih odgovora, banke ne mogu pravilno da implementiraju uslove za FATCA izvještavanje. Postoji rizik od dostavljanja nezadovoljavajućih izvještaja, što povlači posljedice za banke (i samim tim majke banke) koje mogu biti finansijske, reputacione i regulatorne prirode.

Uvažavajući navedeno, mišljenja smo da je neophodno:

- ▶ revidirati sporazum FATCA IGA,
- ▶ pripremiti podzakonska akata za implementaciju zakona,
- ▶ definisati precizna prava i obaveze u skladu sa sporazumom FATCA IGA,
- ▶ riješiti otvorena pitanja,

- ▶ kreirati jedinstveno IT rješenje za izvještavanje prema Poreskoj upravi i
- ▶ odložiti period za izvještavanje.

PRUŽANJE USLUGA PLAĆANJA SA POVRAĆAJEM GOTOVINE (PURCHASE WITH CASH BACK)

Savjet stranih investitora pozdravlja zajedničko saopštenje Centralne banke Crne Gore i Ministarstva finansija od 4. februara 2020. godine, kojim se potvrđuje da u Crnoj Gori ne postoje regulatorne prepreke za pružanje usluge plaćanja sa povraćajem gotovine (Purchase with cash back), odnosno keš-bek usluge, te da odluku o implementaciji pomenute usluge na tržištu Crne Gore treba donijeti u okviru kartičnih sistema plaćanja, izdavalaca i prihvatilaca platnih usluga.

Plaćanje Mastercard karticom uz podizanje keša je usluga koja omogućava korisnicima Mastercard kartica da podignu gotovinu prilikom plaćanja karticama. Ne postoji minimalni iznos za kupovine, dok je maksimalni iznos gotovine koja može da se podigne 50 EUR što se procjenjuje kao dovoljna količina keša za svakodnevne aktivnosti. Ova usluga se tretira kao standardno plaćanje karticom, što znači da korisnik kartice autorizuje transakciju svojim PIN kodom, bez obzira da li je plaća beskontaktno ili čipom, i može da je u potpunosti pratiti na svom račun. Ova usluga korisnicima pruža novi nivo pogodnosti jer im omogućava pristup kešu u samo jednoj transakciji, čime im štedi vrijeme u potrazi za bankomatima ili za odlazak u banku. Ova usluga takođe olakšava poslovanje trgovcima jer smanjuje količinu gotovine koju imaju u upotrebi i samim tim smanjuje njihove operativne troškove i rizike. Na kraju, usluga plaćanja karticom uz podizanje keša, državnim institucijama pruža bolji uvid u finansijske tokove i pomaže im da uspostave transparentniji platni sistem na tržištu. Omogućavanje ove usluge i njena promocija na POS terminalu znači dodatnu uslugu za postojeće potrošače, ali i za privlačenje novih. Neki od onih potrošača koji bi inače prošli pored neke trgovačke lokacije sada mogu postati klijenti jer će moći da obave dvije stvari istovremeno – da podignu gotovinu i obave kupovinu.

Istraživanja na drugim tržištima gde je ova usluga omogućena, pokazuju da prodajna mjesta koja nude ovu uslugu dobijaju nove kupce, kao i da unaprjeđuju lojalnost postojećih. Neki od potrošača kupuju na tim lokacijama samo zbog toga što imaju i mogućnost podizanja gotovine, što stvara dodatni promet za trgovca.

Pogodnosti mogu biti naročito velike za velike trgovačke lance, usljed povećanja obima bezgotovinskih transakcija i veće sigurnosti. Umjesto da broje i čuvaju

gotovinu, trgovačke lokacije će moći dio te gotovine da pretvore u elektronski novac.

Ideja je da plaćanje uz podizanje keša bude komplementarna usluga korišćenju bankomata. Prema Mastercard pravilima, maksimalan iznos gotovine koji je moguće podići sa POS terminala prilikom korišćenja ove usluge iznosi 50 EUR, za šta se procjenjuje da je dovoljna količina gotovine za svakodnevne male kupovine na prodajnim mjestima gdje još uvijek nije omogućeno plaćanje karticama, dok bi za veće iznose građani i dalje trebalo da koriste bankomate.

3. SEKTOR OSIGURANJA

Savjet stranih investitora je u novembru 2019. godine osnovao Komitet za osiguranje kojeg čine sljedeće kompanije: **Uniqa osiguranje**, **Lovćen osiguranje AD**, **Generali osiguranje Montenegro** i **Sava osiguranje AD**.

U dijelu generalnih primjedbi Komitet za osiguranje ukazuje na sljedeće:

Članice Savjeta stranih investitora podliježu sastavljanju finansijskih izvještaja za potrebe svojih stranih vlasnika u skladu sa važećim MRS/MSFI standardima. Kako Crna Gora kasni sa prevođenjem i primjenom novodonošenih MSFI standarda, članice Savjeta stranih investitora suočavaju se sa biznis barijerom u pogledu pripremanja paralelnih statutarne finansijskih izvještaja, što uvećava troškove i unosi nekonzistentnost u pogledu izrađenih finansijskih izvještaja.

Pored kašnjenja u implementaciji MSFI 16, osiguravajuća društva posebno brine potencijalno kašnjenje prilikom prevoda i primjene MSFI 17 koji će dramatično promijeniti način računovodstvenog evidentiranja poslovnih događaja i finansijskog izvještavanja u toj djelatnosti.

Osiguravajuća društva ulažu velika finansijska sredstva i ljudske resurse u pripremi na uvođenju novog standarda za potrebe finansijskog izvještavanja u okviru matičnih grupa i stoga očekujemo da Crna Gora ubrza prevođenje i donošenje novih MRS/MSFI standarda kao i da izvrši prilagođavanje pratećih akata (kontni okvir, obrasci finansijskih izvještaja, poreski propisi vezani za porez na dobit i sl.) kako bi se izbjegli nepotrebni troškovi paralelnog lokalnog izvještavanja.

KLJUČNA REGULATIVA PO MIŠLJENJU ČLANOVA SAVJETA

ZAKON O LIČNOJ KARTI

Vlada Crne Gore je u decembru 2018. godine donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ličnoj karti, čija primjena počinje od marta 2020. godine, a kojim se teže unaprijediti standardi iz oblasti izdavanja identifikacionih dokumenata u skladu sa savremenim trendovima, kao i smanjenje mogućnosti za njihovu zloupotrebu. Kako je pojašnjeno od strane Ministarstva javne uprave, Zakonom se definiše da je lična karta elektronska javna isprava koja sadrži čip, na kojem se nalaze sertifikat za elektronsku identifikaciju i sertifikat za kvalifikovani elektronski potpis kojim se normira digitalni identitet građana. Na ovaj način, uz uspostavljanje sistema za e-identifikaciju i e-plaćanje otpočeće nova etapa u razvoju kvaliteta usluga koje pruža administracija.

Uvažavajući navedeno, Savjet stranih investitora se obratio resornim institucijama, Ministarstvu javne uprave i Ministarstvu unutrašnjih poslova, sa inicijativom za izmjenu Zakona u pogledu sadržine samog obrasca nove lične karte.

Naime, naši članovi, operatori elektronskih komunikacija i banke ukazali su na činjenicu da posebni zakoni koji uređuju djelatnost elektronskih komunikacija i bankarskog poslovanja propisuju obavezu registracije adrese korisnika njihovih usluga. Kako obrazac važeće lične karte u Crnoj Gori ne sadrži podatke o adresi imaoca lične karte, naši članovi se suočavaju s problemom registrovanja tog podatka do koga jedino mogu doći na osnovu lične izjave korisnika usluga. Napominjemo da tako pribavljen podatak ne pruža nikakvu garanciju tačnosti i postavlja se pitanje koliko uopšte takva obaveza operatora elektronskih komunikacija i banaka im smisla, imajući u vidu da se ne može garantovati tačnost takvog podatka jer se ne registruje na osnovu javne isprave. Istovremeno, želimo da napomenemo da lične karte svih zemalja regiona, uključujući i Hrvatsku kao članicu Evropske unije, kao i druge zemlje Evropske unije, sadrže adresu stanovanja imaoca lične karte.

Takođe, ukazujemo i na činjenicu da Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma u članu 6 stav 2 definiše da je potrebno da obveznici utvrđuju identitet klijenta i vrše provjeru identiteta klijenta na osnovu vjerodostojnih, nezavisnih i objektivnih izvora i prati poslovanje klijenta.

Uvažavajući navedeno, sugerišemo izmjenu člana 6 stav 2 Zakona o ličnoj karti na način da obrazac lične karte sadrži i adresu prebivališta.

Član 6 stav 2 Zakona o osobnoj iskaznici Hrvatske: Obrazac osobne iskaznice sadržava: grb Republike Hrvatske, naziv: »Republika Hrvatska«, naziv: »osobna iskaznica« i broj osobne iskaznice, oznaku za elektroničku ispravu te prostor za upis: prezimena, imena, podatka o spolu, podatka o državljanstvu, datuma rođenja, osobnog identifikacijskoga broja (OIB), roka važenja, prebivališta, datuma izdavanja, naziva policijske uprave odnosno policijske postaje koja osobnu iskaznicu izdaje i podataka za strojno čitanje. Obrazac osobne iskaznice sadržava i prostor za fotografiju te prostor za potpis osobe.

ZAKON O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI

Izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini članom 35a utvrđeno je da trgovina na veliko i trgovina na malo ne može se obavljati nedjeljom i u dane državnih i drugih praznika određenim zakonom kojim se uređuju državni i drugi praznici, osim u prodajnim objektima ili drugim prodajnim mjestima određenim propisom koji donosi Ministarstvo.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, nedjeljom i u dane državnih i drugih praznika trgovina na veliko i trgovina na malo može se obavljati u apotekama; specijalizovanim prodavnicama ili kioscima za prodaju hljeba, pekarskih proizvoda i kolača, cvijeća, suvenira, štampe; sredstava za zaštitu bilja ili pogrebne opreme, benzinskim stanicama i prodavnicama za trgovinu na malo u okviru benzinskih stanica; pijacama; štandovima - tezgama, vitrinama i automatima izvan pijaca i pokretnim prodavnicama; prodavnicama, kioscima i automatima smještenim unutar zatvorenih područja autobuskih i željezničkih stanica, aerodroma i luka; štandovima i kioscima u kojima se prodaju robe za vrijeme održavanja priredbi, festivala i manifestacija, sajmovi i za vrijeme javnog prikazivanja kinematografskih djela; skladištima za trgovinu na veliko.

Navedeni Zakon stupio je na snagu 14. oktobra 2019. godine sa prvom neradnom nedjeljom 20. oktobra 2019. godine.

Imajući u vidu navedeno i u cilju promocije Crne Gore kao ozbiljne turističke destinacije, sugerišemo izmjenu Zakona na način da se šoping centri izuzmu iz primjene zakona zbog specifičnosti u djelatnostima ili se omogućiti smanjeno radno vrijeme nedjeljom od 6h do 8h u intervalu 10-18h, 12-20h ili 12-18h.

Istovremeno, ukazujemo na praksu u zemljama regiona gdje šoping molovi u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Makedoniji rade nedjeljom dok u Sloveniji rade skraćeno. Šopong molovi rade nedjeljom i u Velikoj

Britaniji, Finskoj, Danskoj, Švedskoj, Bugarskoj, Turskoj i Rumuniji.

ZAKON O ZDRAVSTVENOM OSIGURANJU – ZLOUPOTREBA BOLOVANJA

Zloupotreba bolovanja je tema koja je u kontinuitetu važna stranim investitorima, ali i cijeloj privredi i posebno državnim institucijama. Vlada je prepoznala ovu pojavu, prvenstveno u svojim organima, pa su preduzete i određene aktivnosti u cilju smanjenja ove pojave.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju (“Službeni list CG”, broj 67/19) koji je stupio na snagu 19.12.2019. godine, izvršena je dopuna važećeg člana 45, na način da okolnosti kada sigurniku ne pripada naknada zarade, ako:

- 1) je prouzrokovao spriječenost za rad;
- 2) je sprječavao ozdravljenje, odnosno osposobljavanje za rad;
- 3) se bez opravdanog razloga ne podvrgne liječenju, osim ako za liječenje nije potreban pristanak predviđen posebnim propisima;
- 4) se bez opravdanog razloga ne javi izabranom doktoru ili izabranom timu, odnosno komisiji za ocjenu sposobnosti ili se ne odazove na ljekarski, odnosno komisijski pregled u zakazano vrijeme;
- 5) u vrijeme korišćenja prava na privremenu spriječenost za rad promijeni mjesto boravka, osim u cilju liječenja, u skladu sa zakonom utvrđuje izabrani doktor, odnosno nadležna ljekarska komisija, u roku od deset dana od dana saznanja za te okolnosti ili od dana podnošenja zahtjeva za provjeru osnovanosti utvrđene privremene spriječenosti za rad od strane poslodavca.

Okolnosti da za vrijeme privremene spriječenosti za rad obavlja privrednu ili drugu djelatnost, bez obzira da li ostvaruje prihod od te djelatnosti utvrđuje poslodavac. Takođe ovim zakonom je propisano da će se novčanom kaznom u iznosu od 1.000 eura do 20.000 eura kazniti za prekršaj pravno lice (zdravstvena ustanova), ako: izabrani tim ili izabrani doktor ili nadležna ljekarska komisija utvrdi privremenu spriječenost za rad na način koji nije u skladu sa članom 37 st. 3, 4 i 6 ovog zakona.

Za ovaj prekršaj, kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom u iznosu od 500 eura do 2.000 eura, kao i fizičko lice (doktor i članovi komisije) novčanom kaznom u iznosu od 500 eura do 2.000 eura.

Dakle, prvi put se propisuje inspekcijski nadzor i kazne odredbe za nepropisno utvrđivanje privremene spriječenosti za rad.

Troškovi za naknade za bolovanje u 2019. godini, prema

preliminarnim podacima, iznosili su 5.608.339,87 eura, dok su u 2018. godini bili 5.950.039,57 eura što je manje za 341.699,70 eura ili za 5,74 odsto. Za naknade za bolovanja u 2020. godini planirano je 4.100.000,00 eura, dok je za 2019. godinu bilo predviđeno 4.800.000,00 eura, što je manje za 700.000 eura. Bolovanja duža od 12 mjeseci su najčešće otvarana zbog dijagnoza: tumori, duševni poremećaji i poremećaji ponašanja, povrede trovanja i posljedice djelovanja spoljnih faktora, bolesti mišićno-koštanog sistema i vezivnog tkiva i bolesti sistema krvotoka.

U skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o državnoj upravi, Ministarstvo zdravlja je 30.10.2017. godine oformilo Komisiju za vršenje kontrole nad radom zdravstvenih ustanova u odnosu na obavljanje javnih poslova u dijelu utvrđivanja privremene spriječenosti za rad, po zahtjevu poslodavca.

Kontrola se obavlja u domovima zdravlja na osnovu uvida u elektronski karton osiguranika. Propisivanje privremene spriječenosti za rad prati se na osnovu Pravilnika o načinu ostvarivanja prava na privremenu spriječenost za rad i ostvarivanje prava na naknadu zarade za vrijeme privremene spriječenosti za rad, kao i kriterijuma za utvrđivanje privremene spriječenosti za rad koji su sastavni dio ovog pravilnika.

U 2018. godini ukupno je obrađeno 126 zahtjeva, od čega je 69 neosnovanih, a 57 zahtjeva su opravdani. Takođe, u skladu sa preporukama Komisije, Ministarstvo zdravlja je preduzelo mjere gdje je utvrđena odgovornost i sankcionisan je doktor u DZ Cetinje, promijenjena je komisija Fonda u Nikšiću, promijenjena je jedna Komisija Fonda u Podgorici.

U toku 2019. godine Ministarstvu zdravlja su pristigla 64 zahtjeva, što je za skoro pola manje nego prethodne godine. Broj opravdanih zahtjeva je 11, a neopravdanih 53 i to iz razloga što su većina zahtjeva bila održavanje trudnoće, porodiljska bolovanja, njega člana porodice, na šta zaposleni imaju pravo. Već u prvim mjesecima 2020. godine, evidentan je povećan broj zahtjeva i komisija kontinuirano prati i vrši provjere bolovanja.

Posljednje preporuke upućene od strane Ministarstva su pozitivno uticale na rad izabranih doktora, jer je posljednjim kontrolama utvrđeno da izabrani doktori propisno vode elektronske kartone.

Formiranjem ove komisije, Ministarstvo zdravlja teži da uredi ovu oblast i da kroz sprječavanje nezakonitog propisivanja privremene spriječenosti za rad, smanji troškove koji značajno opterećuju budžet zdravstvenog sistema i države Crne Gore. Dosadašnji ostvareni rezultati već imaju pozitivne efekte koji se iskazuju kroz

odgovorniji odnos ljekara, što je uzrokovalo smanjeno propisivanje bolovanja.⁶

REGULATIVA OD POSEBNOG ZNAČAJA ZA SAVJET STRANIH INVESTITORA TOKOM 2019. GODINE

PREDLOG ZAKONA O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

Proces donošenja Predloga zakona o privrednim društvima (ZOPD), tzv. „ustava privrede“ je trajao više godina i do usvajanja na Vladi u IV kvartalu 2019. godine, privatni sektor je ukazivao na razloge zbog kojih je potrebno odložiti usvajanje zakona i nastaviti dijalog o zakonskim rješenjima. Imajući u vidu dobru međunarodnu praksu, većinski stav tokom dijaloga je bio da je Zakon podnormiran, da ponuđena zakonska rješenja nijesu najbolja rješenja za privredu, a istaknuta je neophodnost poboljšanja načina funkcionisanja Centralnog registra privrednih subjekata. U odnosu na tekst Zakona konkretni prijedlozi za bolja rješenja odnosila su se na zloupotrebu svojstva pravnog lica, na skupštinu akcionara društva, na radni odnos direktora u društvu, povezana društva, proces registracije preduzeća.

Zakon je u skupštinskoj proceduri i očekuje se usvajanje tokom proljećnog zasjedanja ovog tijela. Verzija koja je upućena Skupštini je u pojedinim djelovima značajno unaprijeđena zahvaljujući inputima iz privatnog sektora.

Reforma procesa registracije privrednih subjekata

Imajući u vidu značaj funkcionisanja Centralnog registra privrednih subjekata, kao jednog od ključnih registara u zemlji, uporedo sa procesom donošenja ZOPD, Radna grupa osnovana od strane Savjeta za konkurentnost je intenzivno radila na predlozima za unapređenje ovog procesa koji su u značajnoj mjeri unijeti u posljednju verziju ZOPD. Cilj reforme je:

- ▶ Pojednostavljenje procesa osnivanja biznisa, u smislu smanjenja potrebnog vremena za cjelokupnu registraciju i smanjenja broja koraka za privrednike,
- ▶ Omogućavanje elektronske registracije preduzeća, kao i elektronske uplate taksi,
- ▶ Omogućavanje elektronskog unosa svih promjena kod registrovanih preduzeća, kao i likvidacije, prestanka registracije i stečaja,
- ▶ Poboljšanje baze podataka kojom raspolaže CRPS tako da bude ažurirana u realnom vremenu i na raspolaganju ostalim privrednim subjektima u zemlji. Baza treba da bude povezivana sa ostalim relevantnim registrima.
- ▶ Definisanje organizacionog uređenja CRPS-a koji bi pratio međunarodne standarde.

Iako ZOPD još uvijek nije usvojen, zahvaljujući inte-

zivnom radu međuresorne Radne grupe i predstavnika privrede, pripremljen je Nacrt pravilnika o postupku registracije, bližoj sadržini i načinu vođenja Centralnog registra privrednih subjekata i jedinstvena Prijava za registraciju privrednih subjekata i drugih oblika obavljanja privredne djelatnosti koji će nakon usvajanja značajno doprijeti da proces registracije bude detaljno normiran. Članovi Savjeta stranih investitora su od samog početka uključeni u ovaj proces i konstruktivnim savjetima i sugestijama, uticali su da tekst Pravilnika bude unaprijeđen. Pripremljen je i Nacrt pravilnika o određivanju kriterijuma i visini naknade za registraciju privrednih subjekata u Centralnom registru privrednih subjekata kojim će biti propisani kriterijumi i visina naknade za registraciju osnivanja, promjene i brisanja privrednih subjekata u CPRS-u, a cilj je umanjeње većine naknada koje se plaćaju u postupku registracije i promocija elektronske registracije kada ona bude moguća. Oba Pravilnika biće usvojena najkasnije dva mjeseca nakon usvajanja ZOPD.

ZAKON O KREDITNIM INSTITUCIJAMA

Zakonom se implementira direktiva čiji je cilj uspostavljanje usklađenih nacionalnih propisa koji se odnose na pristup djelatnosti kreditnih institucija i investicionih društava, modalitete upravljanja tim institucijama i okvir za njihovu superviziju. Dakle, pri izradi teksta Zakona proučene su odredbe Direktive 2013/36 koja sadrži odredbe koje regulišu odobrenja za rad, sticanje kvalifikovanih učešća, ostvarivanje prava da u nekoj državi članici EU pojedinac ili pravno lice iz druge države članice obavlja svoje ekonomske aktivnosti, slobodu pružanja usluga, ovlašćenja supervizorskih organa matičnih država članica EU i država članica domaćina u toj oblasti, kao i odredbe koje uređuju inicijalni kapital i supervizorsku provjeru kreditnih institucija i investicionih društava. Zakon predviđa značajnu promjenu u upravljanju bankama. Prema propisu, ukida se funkcija odbora direktora i glavnu ulogu preuzimaju upravni i nadzorni odbori sa svojim radnim tijelima i nosioci “ključnih funkcija” koji značajno transformišu upravljačku strukturu banaka. Umjesto jednolinijskog modela, po kojem postoji jedan organ koji ostvaruje funkciju nadzora i upravljanja-odbor direktora, predloženim zakonom je razvijen dualistički model upravljanja po kojem funkciju nadzora vrši nadzorni odbor, a funkciju upravljanja upravni odbor kreditne institucije. Zakon je usvojen u decembru 2019. godine, a primjenjivaće se od 01. januara 2021. godine.

Ipak, iako novi tekst predstavlja značajno poboljšanje u odnosu na dosadašnji Zakon o bankama, ostalo je dosta otvorenih pitanja koje je predviđeno da će biti razrađeni podzakonskim aktima. U tom smislu, veoma je važno

blagovremeno i adekvatno uključiti privredu u izradu ovih podzakonskih akata, imajući u vidu da će se istima rješavati pitanja od velikog značaja za privredu, pa je uključenost privrede ključna kako bi se u podzakonska akta ugradila rješenja koja će se moći efikasno implementirati.

PREDLOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI

Najvažnija izmjena Zakona o unutrašnjoj trgovini (usvojenog u julu 2019. godine) odnosila se na obavezu neradnu nedjelju u trgovinama. Po mišljenju Savjeta stranih investitora procedura donošenja je posebnu pažnju trebala da posveti sveobuhvatnoj analizi procjene uticaja propisa, tj. efektima na poslovanje privrednih subjekata na crnogorskom tržištu.

PREDLOG ZAKONA O JAVNIM NABAVKAMA

Jedan od osnovnih ciljeva Predloga zakona o javnim nabavkama je potreba usaglašavanja sa Direktivom 2014/24/EU o javnoj nabavci, Direktivom 2014/25/EU o nabavci subjekata u sektoru vodoprivrede, energetskom i saobraćajnom sektoru i sektoru poštanskih usluga i Direktivom 2007/66/EZ o žalbama u vezi sa sklapanjem ugovora o javnoj nabavci.

Usvojeni zakon predstavlja značajan iskorak u odnosu na postojeća zakonska rješenja i proces donošenja je obilježio napor da se postigne saglasnost što više strana u ovom procesu, a da se pri tom ne krše principi po kojima funkcionišu zemlje članice EU. Kada su u pitanju jednostavne nabavke, sprovođenje ovog procesa biće uređeno jedinstvenim aktom Ministarstva finansija što olakšava primjenu za ponuđače u odnosu na sadašnju praksu gdje svaki naručilac ima svoj interni akt za sprovođenje ovih nabavki. Dodatno, najznačajnije novine u tekstu Zakona ogledaju se u sljedećem: uvođenje elektronskog sistema javnih nabavki (ESJN), kojim će upravljati Direktorat za politike javnih nabavki, zatim smanjivanje formalizma, biznis barijera i troška pripreme ponuda uvođenjem „Izjave” privrednog subjekta u dijelu dokazivanja ispunjenosti uslova za učešće u postupku javne nabavke, uvođenje ekonomski najpovoljnije ponude kao jedini kriterijum. Takođe, raskid ugovora o javnoj nabavci, izmjene ugovora o javnoj nabavci i izvršenje ugovora o javnoj nabavci su prvi put normirane u ovoj oblasti kao i upravljanje realizacijom ugovora.

Elektronske nabavke je standard koji je vrlo važan za

poslovni ambijent i ovim sistemom će upravljati Direktorat za politike javnih nabavki. Cijeli tok postupka javne nabavke, komunikacija između naručilaca i ponuđača, dostavljanje ponuda, donošenje odluka, izjavljivanje žalbi, ugovori o javnim nabavka, svi izvještaji i postupci nabavki male vrijednosti sprovodiće se prevashodno elektronskim putem posredstvom ESJN. Drugi vidovi i načini komunikacije su predviđeni kao izuzetak. Predviđeno je da Direktorat za politike javnih nabavki uspostavi, održava, vodi ESJN i prati njegovu korišćenje. ESJN će omogućiti praćenje cjelokupnog toka javne nabavke, od planiranja do izvršavanja ugovorenih obaveza, na koji način će se po prvi put obezbijediti egzaktni i sveobuhvatan monitoring i preventivna kontrola u svim fazama.

PREDLOG ZAKONA O PUTEVIMA

Imajući u vidu da je od donošenja važećeg Zakona o putevima došlo do značajnih promjena zakonske regulative u Crnoj Gori, stvorila se potreba usaglašavanja propisa u oblasti puteva kojim će se urediti oblast koja se odnosi na pravni položaj puteva, uslove i načine upravljanja, njihovu zaštitu i održavanje, kao i izvore i načine finansiranja, a posebno uslove izgradnje i rekonstrukcije puteva i inspekcijiskog nadzora. S obzirom da je u toku primjene važećeg Zakona o putevima dolazilo do određenih nedoumica, spornog tumačenja pojedinih odredbi (član 20, koji se odnosi na naknade za korišćenje javnog puta) i primjene zakona od strane određenih opština, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je prepoznalo problem i Predlogom zakona predložilo nova rješenja u cilju jasnijeg tumačenja.

Predlogom Zakona o putevima su predviđene naknade koje plaćaju korisnici javnih puteva (državnih i opštinskih), a koje su bile sadržane i u važećem Zakonu o putevima. Naime, u Predlogu Zakona o putevima u članu 20 stav 1 u odnosu na važeći Zakon ukinute su četiri naknade, i to: naknada za izgradnju komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa puta, godišnja naknada za korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa puta, naknada za postavljanje komercijalno-tržišnih, komercijalno-individualnih i komercijalno informativnih natpisa na putu i pored puta i naknada za inostrana drumska vozila, čime su se stvorili bolji poslovni uslovi.

Kao otvoreno pitanje ostalo je tumačenje člana 20 (član 22 važećeg Zakona), kojim se bavio i Savjet stranih investitora kroz preporuke u Bijeloj knjizi 2018. Savjet je ponovo dostavio komentare, sa sugestijama koje su se odnosile na isto pitanje (naknadu za korišćenje javnog puta) imajući u vidu tumačenje pojedinih opština ovog

člana Zakona, pa je predložena izmjena kako bi se spriječila zloupotreba primjene zakona i proizvoljno tumačenje konkretne odredbe od strane opština.

Iako je Zakon usvojen, vrlo je važno kako će se implementirati u praksi, imajući u vidu dosadašnje iskustvo i razlike u tumačenju među opštinama. S tim u vezi, Savjet za konkurentnost je u svom Planu rada za 2020. godine ponovo prepoznao ovaj zakon kao ključan, pa je za IV kvartal planirano da se na Savjetu razmatra Izvještaj o primjeni Zakona o putevima na lokalnom nivou, kada će se sagledati efekti definisanih normi u Zakonu.

PREDLOG ZAKONA O RADU

Osnovni ciljevi izrade novog teksta Zakona o radu su: suzbijanje sive ekonomije, fleksibilnost na tržištu rada i zaštita prava zaposlenih. Prema mišljenju članova Savjeta stranih investitora, Zakon o radu je jedan od najvažnijih sistemskih zakona kada je u pitanju konkurentnost privrede. Njegova uloga je veoma značajna u pronalaženju produktivne ravnoteže između zaposlenih i poslodavaca. Zaštita (prava) zaposlenih ne bi trebalo da ide na uštrb stimulacije tržišta, privatnog biznisa i privlačenja investitora.

Rad na tekstu ovog zakona je bio dugotrajan i u posljednjoj fazi uz učešće pet privrednih udruženja koji su članovi Savjeta za konkurentnost, a koji su svoje komentare i predloge dali kao jedinstvene. Slijede zajednički predlozi koji su dostavljeni relevantnim adresama, sa ciljem poboljšanja, odnosno korekcije određenih normi predmetnog zakona kojima se uređuju sljedeća pitanja:

- ▶ Zarade (način utvrđivanja, minuli rad, radni učinak i ugovorena zarada);
- ▶ Obaveznosti akta o sistematizaciji;
- ▶ Ovjere sporazumnog raskida radnog odnosa i otkaza od strane zaposlenog kod notara, suda ili organa lokalne uprave;
- ▶ Nepunog radnog vremena;
- ▶ Obračuna zarada (u dijelu kojim se obračun tretira kao izvršna isprava);
- ▶ Obaveze posjedovanja odobrenja za rad i ugovora o radu na mjestu izvršenja poslova;
- ▶ Isplata otpremnine bez obzira na dužinu trajanja radnog odnosa kod poslodavca;
- ▶ Otkaz od strane poslodavca.

Dio komentara je usvojen i time je tekst Zakona unaprijeđen. Ipak, ostaju pojedina pitanja koja će kroz implementaciju pokazati da li su efikasno definisana i da li će njihovo sprovođenje biti moguće. Dodatna tumačenja usvojenih normi od strane resorne institucije koja je pripremala tekst zakona će biti neophodna.

PREDLOG ZAKONA O ELEKTRONSKOJ UPRAVI

Savjet stranih investitora je i tokom 2019. godine posebnu pažnju posvetio digitalnoj transformaciji i analizi stanja u Crnoj Gori. Kao važan segment ističe se razvoj elektronske uprave i Zakon o elektronskoj upravi (usvojen u Skupštini u decembru 2019. god sa odloženom primjenom od jula 2020. godine) koji je dodatno uredio oblast elektronske uprave i detaljnije regulisao upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija u organima na svim nivoima, kako u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti, tako i u komunikaciji sa građanima, privrednim društvima, drugim pravnim licima i preduzetnicima. Osnovni cilj je da se omogući i podstakne brže, efikasnije i ekonomičnije poslovanje državnih organa kada u vršenju poslova iz svoje nadležnosti upotrebljavaju informaciono-komunikacione tehnologije. Usvojeno rješenje će omogućiti građanima i privredi lakši i sigurniji pristup uslugama organa, elektronskim putem i teži unapređenju ambijenta u kojem će javna uprava biti servis građana i privrede, a istovremeno najbolji način za eliminisanje administrativnih barijera.

Kroz zaključke Savjeta za konkurentnost iz decembra 2019. godine, Ministarstvo javne uprave je zaduženo da u rad Savjeta za elektronsku upravu, koji će biti osnovan u skladu sa novim zakonom, uključi predstavnike privrednih udruženja, a da, u najranijoj fazi, uključi predstavnike privrednih udruženja i u izradu prve Strategije za digitalnu transformaciju u Crnoj Gori.

ZAKON O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI

Svrha novog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, čija priprema je u toku, jeste harmonizacija propisa sa EU zemljama, a u cilju zaštite prava fizičkih lica i kažnjavanja pravnih lica koja krše ta prava. Takozvana GDPS uredba se primjenjuje i izvan Evrope, imajući u vidu da je primjena obavezujuća za svakoga ko posluje sa građanima Evropske unije. Dosljedna primjena GDPR-a je od velike važnosti za kompanije s obzirom na enormno visoke kazne koje se plaćaju za kršenje pravila o zaštiti podataka o ličnosti.

Dvije veoma važne novine koje su ugrađene u GDPR su: ugrađena privatnost (privacy by design) i podrazumijevana privatnost (privacy by default). Ugrađena privatnost je pristup izgradnji programiranju, oblikovanju, razvoju hardvera i softvera, sa integrisanom zaštitom privatnosti korisnika kao integralnim dijelom uređaja, programa ili sistema. Unaprijed podrazumijevana privatnost je predefinisana privatnost, pristup prodaji ili distribuciji koja podrazumijeva da su standardna po-

dešavanja proizvoda ili usluge postavljena tako da štite privatnost.

Kao jedna od prednosti je obezbjeđivanje novih prava i veće kontrole ličnih podataka građana. To se posebno odnosi na: a) lakši pristup svojim podacima, a što uključuje više informacija o tome kako se podaci obrađuju i osigurava da je ta informacija dostupna na jasan i razumljiv način; b) novo pravo na prenosivost podataka, što podrazmijeva prenošenje ličnih podataka između pružaoca usluga; c) jasnije pravo na brisanje („pravo da budeš zaboravljen“), u slučaju kada lice više ne želi da se njegovi podaci obrađuju i ne postoji opravdan razlog da se čuvaju, podaci će biti obrisani; d) pravo da znate kad je neki podatak o vama hakovan, kompanije i organizacije će morati blagovremeno da obavještavaju pojedince o ozbiljnim kršenjima koja se odnose na podatke.

Osim usvajanja novog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti koji će biti usklađen sa GDPR-om, posebno izazovan proces u Crnoj Gori može biti usklađivanje ostalih propisa kojih će biti i više desetina. Uporedne prakse govore da je implementacija ovog zakona vrlo složen proces za sve strane, da je neophodno planirati dovoljno vremena za usaglašavanje ostalih propisa (ne manje od dvije godine) od stupanja na snagu novog Zakona, da je neophodno podizanje svijesti, kapaciteta, edukacije prvenstveno javnog sektora o važnosti ovog pitanja.

Pored toga, neophodno je uspostavljanje registra poslovnih procesa, donošenje internih procedura i uvođenje standarda.

OSTALE BARIJERE

Kao dodatni dio izdanja Bijele knjige, ukratko ćemo navesti primjere „ostalih barijera“ sa kojima se naši članovi suočavaju. Pitali smo članove koje su to barijere, a evo i njihovih odgovora:

1. Izdavanje građevinske dozvole – Zakonski rok za izdavanje građevinske dozvole u Ministarstvu održivog razvoja i turizma jeste 60 dana u slučaju da je potrebna izrada Studije o procjeni uticaja na životnu sredinu, ili 30 dana ukoliko izrada Studije nije potrebna. Ovaj rok se dosta često ne poštuje. „Jedan šalter za sve“ za izdavanje dozvola ne funkcioniše kako treba. Ministarstvu treba puno vremena da dobije sve saglasnosti od ostalih državnih institucija (ministarstava) i opštinskih preduzeća i komunalnih preduzeća jer se dokumentacija šalje poštom. Ipak, možda je najveći problem što veliki broj institucija ne odgovara MORT-u, a po Zakonu, ukoliko se odgovor ne dobije u roku od 15 dana, smatra se da je institucija dala saglasnost. Na kraju se dobije građevinska dozvola koja nije potpuna jer nedostaju neke od

neophodnih saglasnosti, pa se nailazi na razne prepreke prilikom izvođenja radova koje se moraju usput rješavati što dovodi do dodatnih troškova i kašnjenja. Obično sve saglasnosti za koje u građevinskoj dozvoli stoji „da institucija nije odgovorila“ moraju da se dobiju u odvojenim postupcima, tokom tehničkog prihvatanja. Saglasnosti ne stižu od CEDIS-a (elektro-energetska saglasnost) i Ministarstva unutrašnjih poslova (Direktorat za vanredne situacije). Predlog: Problematično je što se podrazumijeva da je saglasnost data ukoliko nije bilo odgovora u roku od 15 dana. Sve strane bi trebalo da daju saglasnosti ili da navedu probleme. O ovome bi trebalo investitore obavijestiti na samom početku kako bi znali unaprijed kakvi se sve problemi i troškovi mogu pojaviti tokom trajanja radova.

Urbanističko-tehnički uslovi – UTU: Ovo je osnovni dokument za investitora i za arhitektu koji priprema izvođački projekat. Najveći problem kod UTU-a jeste loša definicija povezivanja na opštinsku infrastrukturu (vodovod, kanalizacija, struja itd). Stoga, dešavalo se nekoliko puta da se izvođački projekat realizuje u skladu sa UTU-ma, ali stanje na terenu nije stanje koje se vidi u uslovima. Kada se počne sa izgradnjom, investitor treba da posjeti lokalni Vodovod i/ili CEDIS kako bi se dogovorili oko priključivanja novog objekta nainfrastrukturu. Ovo može da potraje i dešavalo se da se izgradnja objekta završi, ali da nema priključka na vodovodnu i/ili električnu mrežu.

2. Visoki iznosi naknade za angažovani prenosni kapacitet koju plaćaju proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem – Od 01. januara 2014. godine izmjenama Metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema uspostavljena je obaveza proizvođača električne energije koji su priključeni na prenosni sistem da plaćaju angažovani mrežni kapacitet. Do 01. januara 2014. godine angažovani prenosni kapacitet naplaćivao se samo od kupaca električne energije, tako da se cjelokupan regulatorno odobreni prihod Operatora prenosnog sistema pokrивao naknadama naplaćenim od strane kupaca. Kako proizvodnja električne energije u Crnoj Gori od 2012. godine nije regulisana djelatnost to EPCG kao proizvođač električne energije nije u mogućnosti da navedeni troša direktno „uključiti“ u cijene svojih usluga. Iznosi naknada utvrđeni predmetnim metodologijama za 2019. godinu iznose 849,5877 €/MW/mjesec što ako se pretvori na bilansiranu proizvodnju EPCG za 2019. godinu iznosi 2,895 €/MWh. Prema odluci Regulatorne agencije za energetiku za 2020. godinu, proizvođači su u obavezi da plaćaju naknadu za angažovani prenosni kapacitet od 202,2765€/MW/mjesec za utrošenu energiju energetskog subjekta i 2.5281 €/MWh za proizvodnju. Ove cijene značajno prevazilaze iznos utvrđen Uredbom EC broj 838/2010 o utvrđivanju smjernica

koje se odnose na mehanizam naknade između operatera prenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prenosa.

3. Nova lokalna ekološka naknada za TE Pljevlja – U decembru 2019.godine, Opština Pljevlja je objavila Odluku o iznosu i načinu plaćanja naknade za zaštitu i unapređenje životne sredine za opštinu Pljevlja koju je usvojila Vlada Crne Gore. U Odluci se navodi sljedeće: “Naknada za pravna lica i preduzetnike koji posluju u opštini Pljevlja iznosi 1.7% godišnjeg prihoda po osnovu prodaje sirovina, poluproizvoda i proizvoda u zemlji i inostranstvu, za godinu koja prethodi godini za koju se naknada utvrđuje”. Ovakva odluka će uticati na TE Pljevlja i predviđa se da će dodatni trošak biti između 1 milion eura i 1.5 milion eura godišnje.

4. Neefikasan rad Uprave za nekretnine – Neophodno je da se područne jedinice Uprave za nekretnine pridržavaju zakonskog roka za donošenje odluke o upisu prava vlasništva (probijanje roka duže i od 6 mjeseci).

5. Dalja deregulacija tržišta rada – Sve je teže naći kvalifikovanu radnu snagu posebno u građevinskom sektoru, a važeći zakon je anahron i ne obezbjeđuje niti promovise fleksibilnost ili kulturu radnog učinka koji je potreban da bi se vodila efikasna i konkurentna privreda. Odliv radne snage iz zemlje mora se hitno regulisati kroz liberalizaciju radnih viza za strance.

6. Proces izmjena i dopuna planske dokumentacije (državne studije lokacije, lokalni planski dokumenti vi-

šeg reda, detaljni urbanistički planovi) je prespor, i često se odlaže zbog nefleksibilnih organa i / ili lica koja izgleda ne razumiju složenost velikih projekata koji se sprovode i zbog vremenskih ograničenja koja utiču na poslovanje i zbog neodgovaranja odgovornih lica usljed neblagovremenog reagovanja. Jasni i transparentni rokovi treba strogo da se poštuju za sve procese.

7. Uvođenje neradne nedjelje u trgovinama ne promovise zemlju kao ozbiljnu turističku destinaciju i mora se hitno revidirati takva odluka. Deregulacija i liberalizacija tržišta rada ključno je rješenje za ovaj problem.

8. Potpuna primjena digitalnog potpisa – omogućavanje online otvaranja računa u banci i apliciranja za druge bankarske usluge bez odlaska u banku.

9. Zajedničko usklađivanje pravnih rješenja kako bi se promovisalo elektronsko poslovanje – Na primjer, Zakonom o privrednim društvima propisano je da korišćenje pečata privrednog društva nije obavezno. S druge strane, Zakonom o PDV-u propisuje se da izdavalac faktura mora da potpiše i pečatira fakturu.

10. Porezi su nesrazmjerno visoki u odnosu na zarade. Takođe, neophodno je smanjiti brojnost lokalnih poreza i njihov iznos.

STATUS IMPLEMENTACIJE PRIHVAĆENIH PREPORUKA IZ BIJELE KNJIGE 2018¹

ZAKON O FINANSIRANJU LOKALNE SAMOUPRAVE

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Uvažavajući stavove Savjeta stranih investitora, ali i ostalih analiza udruženja poslodavaca, preporučuje se Vladi da kreira politiku fiskalnih obaveza na lokalnom nivou kroz jednostavniji sistem, uz značajno smanjenje broja fiskalnih nameta.

ODGOVOR MINISTARSTVA FINANSIJA:

Zakon o administrativnim taksama i Zakona o lokalnim komunalnim taksama donijeti su u cilju smanjenja, usaglašavanja i konsolidacije administrativnih i lokalnih komunalnih taksi na državnom i lokalnom nivou. U procesu pripreme ovih akata Ministarstvo finansija, kao predlagač, sprovelo je sveobuhvatnu analizu postojećih i rješenja predloženih od strane nadležnih institucija, koja je bila dio pratećeg materijala uz navedene predloge propisa.

Zakonom o administrativnim taksama ukinuto je 49 taksi (7% od ukupnog broja), smanjen je iznos za 72 takse (11% od ukupnog broja, dok nijedna taksa nije povećana). Zakonom o lokalnim komunalnim taksama, ukinuto je devet osnova za utvrđivanje taksi, dok je ukupno tri zadržano uz utvrđivanje limita za njihovu visinu.

Oba zakona stupila su na snagu 30. marta 2019. godine, i sadrže odredbe kojima se opštine obavezuju da svoje propise usaglase sa ovim zakonima do 31. jula 2019. godine, kao i da u procesu donošenja lokalnih Odluka iste dostave Vladi CG na saglasnost. Cilj ovih odredbi bio je da se obezbijedi dosljedna primjena zakona i na lokalnom nivou. Do 25. decembra 2019. godine, Vlada Crne Gore je dala saglasnost na Prijedlog odluke o lokalnim administrativnim taksama i Prijedlog odluke o lokalnim komunalnim taksama za sljedeće opštine: Glavni grad Podgorica, Nikšić, Tuzi, Danilovgrad, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, i Prijestonica Cetinje.

U vezi sa navedenim, utvrđeno je da je veći broj taksi zadržan na nivou ili niži od tarifnih stavova važećih Odluka o lokalnim administrativnim taksama. Naime, novom odlukom o lokalnim administrativnim taksama izvjestan broj taksi je ukinut. Procenat ukinutih taksi za navedene opštine kreće se u rasponu od 32% do 78% u odnosu na važeću odluku. Na taj način uzimajući u obzir procentualno smanjenje iznosa taksi po opštinama, došlo se do podatka da se prosječno smanjenje iznosa taksi kreće u rasponu od 35% do 54%.

Takođe, kod Prijedloga odluka o lokalnim komunalnim taksama izvjestan broj taksi je ukinut u rasponu od 48% do 85% u odnosu na važeću odluku. Uzimajući u obzir procentualno smanjenje iznosa taksi po opštinama, došlo se do podatka da se prosječno smanjenje iznosa taksi kreće u rasponu od 7% do 60%.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Prilikom donošenja Zakona o putevima, smanjiti broj fiskaliteta kojima je dat osnov za utvrđivanje na lokalnom nivou. Navedeno posebno uvažavajući uvodne napomene koje se odnose na postojanje dvostrukog osnova za plaćanja, nepostojanje jasnih odredbi koje upućuju koje su radnje protivusluga za izvršeno plaćanje i sl. (kao primjer u ovom dijelu navodimo naknade koje privredni subjekti plaćaju po više osnova za istu namjenu: a) već visoka naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta u postupku pribavljanja građevinskih dozvola, u okviru građevinskog opremanja podrazumijeva se da investitor dobije i putnu infrastrukturu, b) naknada za izgradnju komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta (za navedeno nije jasna namjena fiskalne obaveze, jer se podrazumijeva da svaka privredna aktivnost nužno zahtijeva pristup objektu putem), c) dodatno na godišnjem

1 Odgovori resornih institucija na dan 31. decembar 2019. godine

nivou naknada za korišćenje komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa opštinskog puta (nije jasna namjena fiskalne obaveze, dodatno navedeno kod preporuke br.1).

ODGOVOR MINISTARSTVA SAOBRAĆAJA I POMORSTVA:

U Predlogu zakona o putevima u članu 20 stav 1, u odnosu na važeći zakon ukinute su četiri naknade, i to: naknada za izgradnju komercijalnih objekata kojima je omogućen pristup sa puta, naknada za postavljanje komercijalno-tržišnih, komercijalno-individualnih i komercijalno-informativnih natpisa na putu i pored puta, naknada za priključenje prilaznog puta na javni put i naknada za inostrana drumska vozila, čime su se stvorili bolji poslovni uslovi. Naime, prve tri navedene naknade su ukinute uzimajući u obzir činjenicu da su iste regulisane Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, kroz naknadu za komunalno opremanje zemljišta i kroz odredbe koje utvrđuju postavljanje privremenih objekata, te se na ovaj način eliminiše mogućnost dvostruke naplate. Naknada za inostrana drumska vozila predstavlja diskriminatornu naknadu i ista je ukinuta, odnosno nije se ni primjenjivala u praksi, a na osnovu bilateralnih sporazuma sa drugim državama. Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je prilikom izrade Predloga zakona o putevima detaljno sagledalo i analiziralo zahtjeve svih zainteresovanih strana i predložilo najbolje rješenje u cilju ukidanja administrativnih i biznis barijera, a pri tome vodeći računa da se omogući nesmetan razvoj, izgradnja i održavanje javnih puteva.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

U cilju kreiranja transparentnijeg rada lokalnih službi preporučuje se uspostavljanje jedinstvenog regulatornog okvira za sve administrativne postupke za sve lokalne samouprave (rokovi, dostupnost informacija, praćenje i izvještavanje o zahtjevima). Navedeno je vrlo važno kako investitori ne bi bili u poziciji da se suočavaju sa različitim iskustvima u istim administrativnim postupcima zavisno od jedne do druge lokalne samouprave.

ODGOVOR MINISTARSTVA JAVNE UPRAVE:

Regulatorni okvir za administrativne postupke, u pogledu ostvarivanja prava i pravnih interesa fizičkih i pravnih lica i drugih stranaka, čine Zakon o upravnom postupku ("Sl.list" br. 56/2014, 20/2015, 40/2016 i 37/2017) i posebni zakoni kojima se propisuju određenja odstupanja u odnosu na Zakon o upravnom postupku, zbog specifičnosti prirode upravnih stvari u određenim upravnim oblastima.

Naime, Zakonom o upravnom postupku uređena su pravila po kojima su, u cilju ostvarivanja zaštite prava i pravnih interesa fizičkih lica, pravnih lica ili drugih stranaka, kao i zaštite javnog interesa, dužni da postupaju državni organi, organi državne uprave, organi lokalne samouprave, organi lokalne uprave, ustanove i drugi subjekti koji vrše javna ovlašćenja. Zatim, odredbama posebnih zakona kojima se, zbog specifične prirode upravnih stvari u pojedinim upravnim oblastima, propisuju neophodna odstupanja od pravila upravnog postupka ne mogu biti u suprotnosti sa načelima i ciljem ovog zakona, niti umanjivati nivo zaštite prava i pravnih interesa stranaka propisanih ovim zakonom. Dalje, Zakonom o lokalnoj samoupravi ("Sl.list", br. 2/18 i 34/19), odredbom člana 5, između ostalog propisano je da poslove iz svoje nadležnosti opština vrši u skladu sa zakonom, statutom i drugim aktima.

Imajući u vidu izloženo proizilazi da su organi lokalne samouprave, organi lokalne uprave, ustanove i organizacije čiji je osnivač jedinica lokalne samouprave, dužni da se pridržavaju pravila upravnog postupka koje propisuje Zakon o upravnom postupku, u svim upravnim stvarima. Takođe, u postupcima koji su regulisani posebnim zakonima, opštine su dužne da se pridržavaju pravila koja su propisana tim posebnim zakonima.

Dakle, u Crnoj Gori je uspostavljen jedinstveni regulatorni okvir, odnosno jednaka pravila prema kojima su dužne da postupaju sve jedinice lokalne samouprave u administrativnim postupcima koji se vode pred njihovim javnopravnim organima i organizacijama čiji su osnivači, u cilju ostvarivanja prava i pravnih interesa fizičkih i pravnih lica, i drugih stranaka.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Preporuku iz Bijele knjige 2016/17 o neophodnosti pravog tumačenja Zakona o puteva, a posebno člana 22 (kojim se definiše osnovica naknade za korišćenje puteva i postavljanje infrastrukture), podržali su Ministarstvo saobraćaja i pomorstva i Ministarstvo ekonomije, što je izuzetno dobro prihvaćeno u sektorima telekomunikacija i energetike. Vjerujemo da će novi Zakon o putevima koji je bio predmet javne rasprave prošle godine (trenutno u fazi usklađivanja) i njegova podzakonska akta, dovesti do nove ere u eliminisanju poslovnih barijera. Operatori koji posluju u sektorima telekomunikacija i energetike, kao i Savjet stranih investitora Crne Gore, dostavili su komentare i predloge na nacrt zakona kojima će se, ako se usvoje u konačnoj verziji zakona, potpuno eliminisati ova barijera koja predstavlja nelegalno finansijsko opterećenje koje pojedine lokalne uprave godinama nameću ovim sektorima. Na osnovu našeg iskustva, najbolji način da se eliminiše ova prepreka i pogrešno tumačenje Zakona od strane lokalnih uprava jeste da se Zakonom jasno zabrani ovakva praksa.

ODGOVOR MINISTARSTVA SAOBRAĆAJA I POMORSTVA :

Predlogom zakona o putevima su predviđene određene naknade koje plaćaju korisnici javnih puteva (državnih i opštinskih), a koje su bile sadžane i u važećem Zakonu o putevima. S obzirom da su postojećim zakonom propisane određene naknade, koje se za državne puteve naplaćuju od strane nadležnog organa za puteve, odnosno za opštinske puteve od strane opština, te da je u toku primjene odredi ovog zakona dolazilo do određenih nedoumica i pogrešnog tumačenja i primjene zakona od strane pojedinih opština, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je prepoznalo problem i Predlogom zakona predložilo određene odredbe u cilju jasnijeg tumačenja.

Naime, Predlogom zakona o putevima dodatno je precizirana definicija elektronski komunikacioni vod na način: “elektronski komunikacioni vod sastoji se od elektronskih komunikacionih kablova, njihovih elemenata i sa njima povezane opreme koja je tehnološki i funkcionalno neodvojivi dio vodova i zajedno čine jednu funkcionalnu cjelinu” (izvodni ormarići, outdoor kabineti, okna, stubovi, šahtovi), čime se dodatno pojašnjava da jednu tehničku i funkcionalnu cjelinu pored kablova čine i dodatni elementi kao npr. stubovi, šahtovi...

Takođe, utvrđena je definicija komercijalnog objekta na način: “komercijalni objekat je stanica za snabdijevanje motornih vozila gorivom, stanica za punjenje vozila na električni pogon, auto-servis, objekat za provremeni smještaj onesposobljenih vozila, ugostiteljski objekat, trgovinski objekata, sportsko-rekreativni objekat i drugi objekti u kojima se po osnovu kupovine/prodaje robe i usluga vrše novčane transakcije”, čime se isključuje dosadašnja praksa da su pojedine opštine u komercijalne objekte svrstavale trafostanice ili bazne stanice, tj. objekte u kojima se ne pruža usluga tj. nijesu komercijalni objekti.

Kako bi se spriječila mogućnost zloupotrebe da se propisuju dodatne naknade ili iznosa koji su viši u odnosu na iznose naknada koje se naplaćuju za korišćenje državnih puteva, stavom 7 člana 20 Predloga zakona o putevima propisano je da visinu, način i uslove plaćanja naknade za opštinske puteve iz stava 1 tač. 3 do 9 ovog člana i djelove državnih puteva koji prolaze kroz naselje utvrđuje jedinica lokalne samouprave, uz prethodnu saglasnost Vlade.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Zakon o kinematografiji stupio je na snagu krajem jula 2015. godine. Članom 36 Zakona predviđa se (između ostalog) obaveza operatora elektronskih komunikacija, uključujući operatore pristupa internetu, da izdvajaju 0,9% godišnjih prihoda ostvarenih od usluga pristupa internetu, prenosa televizijskih kanala i iznajmljivanja kinematografskih djela radi finansiranja Filmskog fonda za finansiranje kinematografije. Savjet stranih investitora je već ukazivao na ovo finansijsko opterećenje operatora elektronskih komunikacija, posebno u segmentu koji se odnosi na prihode od pristupa Internetu koji su osnova za obračun naknade. Vrijedno je napomenuti da su u procesu javne rasprave o Nacrtu zakona obje regulatorne agencije (za elektronske komunikacije i elektronske medije) podržale operatore u osporavanju ove naknade. Međutim, ovi prijedlozi nisu prihvaćeni i obaveza je ostala. Ostajemo pri stavu da ove obaveze treba izbrisati iz Zakona o kinematografiji i zato je ovaj „posebni“ porez bio predmet prigovora u prethodnim izdanjima Bijele knjige. Preporuku iz Bijele knjige prihvatilo je Ministarstvo ekonomije nadležno za sektor telekomunikacija. Međutim, Ministarstvo kulture, odbacujući važnu predočenu argumentaciju, tvrdilo je da operatori elektronskih komunikacija pružaju pristup internetu krajnjim korisnicima i samim tim im omogućuju pristup svim kinematografskim djelima na različite načine, što ih čini poreskim obveznicima. Prema mišljenju Ministarstva, operatori, kada obezbjeđuju pristup raznim portalima, sajtovima sa kinematografskim sadržajem, omogućavaju njihovo korišćenje bez naknade i tako ugrožavaju pravo kinematografskog sektora da ostvari komercijalnu korist od svojih proizvoda, što je, mora se primjetiti, u najmanju ruku zabuna, jer operatori pružaju pristup internetu i ne mogu da utiču na to šta će neko tražiti i gledati na Internetu koji je po svojoj prirodi otvoren. Operatori ne mogu biti odgovorni za sadržaj koji je dostupan na Internetu. Operatori su odgovorni samo za sopstveni sadržaj, a uz to, Zakon o elektronskim komunikacijama definiše sadržaje koje treba zabraniti, a među tim sadržajima nema kinematografskih djela. I konačno, prava kinematografskih producenata u Crnoj Gori zaštićena su organizacijom „A prava“ kojoj operatori plaćaju 2% godišnjih prihoda od Pay TV usluge. Dakle, ovo treba smatrati dvostrukim oprezivanjem.

ODGOVOR MINISTARSTVA KULTURE:

Savjet za konkurentnost je na sjednici održanoj u oktobru 2019. godine, prilikom razmatranja inicijative Crnogorskog telekoma o preispitivanju člana 36 Zakona o kinematografiji, donio Zaključak kojim su zadužena Ministarstvo kulture i Ministarstvo ekonomije da u zajedničkom dijalogu pronađu prihvatljivo rješenje predmetnog pitanja.

Tim povodom dva resora su formirala radnu grupu koja će raditi na analizi uticaja navedenog propisa na poslovanje podnosioca inicijative, koju čine:

U ime Ministarstva ekonomije:

- Milan Srzentić, Državni sekretar
- Ratka Strugar, Generalna direktorica Direktorata za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio spektar
- Ivana Marković, Samostalna savjetnica I u Direkciji za elektronske komunikacije i radio-spektar

U ime Ministarstva kulture:

- Dražen Blažić, Državni sekretar
- Dragica Milić, generalna direktorka Direktorata za kulturno-umjetničko stvaralaštvo
- Sehad Čekić, direktor Filmskog centra Crne Gore

Radna grupa će sa radom početi u januaru 2020.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Imajući u vidu da je za razvoj mreža elektronskih komunikacija velikih brzina, pored značajnih ulaganja, potrebno i veliko vrijeme, operatori elektronskih komunikacija podržavaju namjeru Vlade Crne Gore da u svoje zakonodavstvo prenese Direktivu 2014/61/EU o mjerama za smanjenje troškova razvoja mreža elektronske komunikacije velikih brzina. Operaterima je stalo im je da se predmetni zakon uskladi i donese što je moguće prije, jer će se ovim zakonom stvoriti preduslovi za ograničenje određenih skupih građevinskih radova i trajanje administrativnih procedura, što će učiniti da uvođenje širokopojasne mreže bude efikasnije.

ODGOVOR MINISTARSTVA EKONOMIJE:

Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj dana 19. decembra 2019. godine usvojila Predlog zakona o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velike brzine u skladu sa Programom rada Vlade Crne Gore za 2019. godinu. Predloženim Zakonom propisuju se mjere za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velike brzine koje se odnose na: pristup i zajedničko korišćenje postojeće fizičke infrastrukture, podatke u vezi sa postojećom fizičkom infrastrukturom, koordinirano izvođenje građevinskih radova i procedure u vezi sa planiranim građevinskim radovima, kao i nadležni organi za rješavanje sporova i uspostavljanje informacionog sistema o prostoru, postupak rješavanja sporova, prikupljanje i zaštita tajnosti podataka, kao i vršenje nadzora nad ovim zakonom.

Cilj donošenja ovog zakona je smanjenje troškova, olakšavanje i podsticanje izgradnje elektronskih komunikacionih mreža velike brzine za potencijalne investitore koji mogu biti operator i država, kako bi se ubrzalo dostizanje ciljeva iz Digitalne agende za Evropu.

Takođe, napominjemo da je Nacrt ovog Zakona pripremljen 2017. godine kada je bilo planirano njegovo usvajanje. Međutim, zbog potrebe usaglašavanja sa novim Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata (donijet krajem III kvartala 2017.) i sa Uredbom o sadržaju i načinu vođenja dokumentacione osnove i informacionog sistema i indikatorima za praćenje sprovođenja planskih dokumenata (usvojena na sjednici Vlade 23.11.2017.godine) njegovo donošenje u IV kvartalu 2017. godine nije bilo moguće.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Kako bi se umanjio rizik od daljeg preklapanja sa važećim propisima i praksom i smanjila nemogućnost sprovođenja samog propisa, bilo bi jako korisno da se kreditnim institucijama dostave podzakonska akta, uz nacrt Zakona, kako bi imali jasniju sliku svega što će biti regulisano Zakonom. Uzimajući u obzir rješenja za nove zahtjeve za kapitalom koji su definisani novim zakonom, vjerujemo da će ti predlozi neizbježno uvećati cijenu kapitala što posljedično može negativno uticati na troškove finansiranja i umanjiti ekonomski rast. S tim u vezi, uvođenje novih obaveza treba da prati detaljna analiza najprije kvantitativnog uticaja kroz pripremu detaljne i transparentne Analize procjene uticaja propisa vezane za ovaj Zakon. Uvjereni smo da se ovo može realizovati samo na osnovu paralelno pripremljenih podzakonskih akata. Pored toga, smatramo da se mora preciznije i transparentnije definisati uvođenje novog Fonda za sanaciju banaka kako bi se vodilo računa o poštovanju principa pravične konkurencije na tržištu. Takođe, treba da se uvede adekvatno ponderisanje rizika određenih banaka za obračun doprinosa za sanaciju.

ODGOVOR MINISTARSTVA FINANSIJA:

Prilikom izrade teksta Zakona, Centralna banka je imala niz konsultacija sa predstavnicima kreditnih institucija, nakon čega je Nacrt zakona dostavljen Ministarstvu finansija, radi objavlj-

jivanja na javnu raspravu. Nacrt zakona je bio na javnoj raspravi od 20.01 do 04.03.2019. godine, tokom koje su banke/kreditne institucije dostavljale svoje sugestije i komentare na tekst Nacrta zakona.

Zbog velike zainteresovanosti banaka, Ministarstvo finansije je, u saradnji sa Centralnom bankom, organizovalo dva sastanka sa predstavnicima banaka i Udruženja banaka, i to: 27.03 (sastanak operativnog nivoa) i 29.03.2019. godine (sastanak sa menadžmentom banaka), tokom kojih je ostvaren visok stepen usaglašenosti između banaka i regulatora. Dogovoreno je da će se podzakonski akti pripremati fazno i dostavljati kreditnim institucijama, od strane Centralne banke, kao nadležne institucije za donošenje svih podzakonskih akata, radi davanja mišljenja, kao i neposrednog učešća predstavnika banaka u raspravi pri razmatranju svih propisa.

Zakon o kreditnim institucijama i Zakon o sanaciji kreditnih institucija su usvojeni od strane Skupštine Crne Gore 2.12.2019. godine

Prilikom izrade Nacrta zakona pripremljen je Izvještaj o sprovedenoj analizi uticaja propisa, koji je zajedno sa izvještajem sa javne rasprave, objavljen na sajtu Ministarstva finansija, na sledećem linku http://www.mif.gov.me/rubrike/javne_rasprave/197806/Izvjestaji-sa-javnih-rasprava.html

Dodatno, u cilju detaljnog sagledavanja uticaja Zakona o kreditnih institucija i podzakonskih akata koji treba da budu doneseni u skladu sa tim Zakonom, Centralna banka, u saradnji sa bankama, prikuplja podatke koji su od značaja za sprovođenje QIS (quantitative impac study), kojom će se identifikovati potencijalni negativni efekti na banke i utvrditi način njihovog ublažavanja, odnosno eliminisanja, u okvirima usklađenim sa relevantnim propisima EU.

U odnosu na Zakon o sanaciji kreditnih institucija, konkretno na uspostavljanje Sanacionog fonda, Centralna banka će, uz potrebne konsultacije i pribavljanje mišljenja banaka u 2020. godini pripremiti podzakonski akt kojim će se utvrditi metodologija za izračunavanje sredstava koje će banke pojedinačno izdvajati za Sanacioni fond, a koja će, kao korektivni element, uvažavati stepen rizičnosti banke i rezultirati različitim iznosima doprinosa za Sanacioni fond, zavisno od rizičnog profila svake pojedinačne banke.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

OTPIS POTRAŽIVANJA

Član 17 (1) Izvršeno ispravljanje (otpis vrijednosti) sumnjivih potraživanja priznaje se na teret rashoda, pod uslovom: - Nije usklađena terminologija u članu 17 i članu 18 Zakona o porezu na dobit pravnih lica, koja se odnosi na ispravke vrijednosti. U članu 17 se poistovjećuje ispravka vrijednosti i otpis vrijednosti, a što knjigovodstveno obuhvata dvije kategorije.

- Knjigovodstveni otpis vrijednosti je moguće izvršiti, direktnim otpisom kada se potraživanja isknižavaju na teret troškova ili indirektnim otpisom kada se potraživanje isknižava na teret već formirane ispravke vrijednosti.

Član 18 - Potrebno je izbrisati "Izvršeno ispravljanje" i ostaviti "Otpis vrijednosti", - Potrebno je definisati da li se isknižavanje potraživanja na teret ispravke vrijednosti koja je izdvojena u prethodnom periodu ne smatra otpisom potraživanja u poreske svrhe (otpis pokriven ispravkom vrijednosti), pod uslovom da je ispravka izdvojena u skladu sa članom 18 Zakona.

1) da se nesumnjivo dokaže da su ta potraživanja bila prethodno uključena u prihode poreskog obveznika;

PREDLOG: - Potrebno je modifikovati ovaj stav za banke i ostale finansijske institucije, a koji se odnosi na otpis glavnice. Glavnica nikada nije priznata kao prihod banke i/ili finansijskih institucija. - Treba predvidjeti način otpisivanja potraživanja (za koje pravno lice zadužuje klijenta) po osnovu izvršenih plaćanja (na primjer: troškovi notara, advokata, pokreta nje stečaja i sl.). Ova potraživanja takođe nisu nikad bila prihod u knjigama pravnih lica. Predlažemo da se ovaj uslov preciznije definiše i da način knjiženja ne bude uslov poreskog tretmana.

2) da je to potraživanje u knjigama poreskog obveznika otpisano kao nenaplativo;

PREDLOG: - U okviru pojma otpisano kao nenaplativo, potrebno je definisati da li se radi o prenosu potraživanja u vanbilansnu evidenciju, kada pravno lice planira dalju naplatu

potraživanja ili je u pitanju otpuštanje (konačan otpis) duga, kada pravno lice u potpunosti oslobađa klijenta od obaveze.

- Da "Otpisano kao nenaplativo" uključuje samo konačan otpis duga, dok prenos potraživanja u vanbilansnu evidenciju nema uticaja na poreskog obveznika.

3) da poreski obveznik pruži dokaze da su ta potraživanja utužena, odnosno da je pokrenut izvršni postupak radi naplate potraživanja, ili da su potraživanja prijavljena u likvidacionom ili stečajnom postupku nad dužnikom;

PREDLOG: - Za potraživanja male vrijednosti nema ekonomske logike pokretanja izvršnog postupka. Potrebno je definisati iznos beznačajne vrijednosti tj. limit, za koje neće postojati obaveza ispunjenja ovog stava. - Kao primjer beznačajne vrijednosti navodimo potraživanja do 50 eura. Priprema dokumentacije i pokretanje izvršnog postupka košta značajno više.

4) da je to potraživanje starije od 365 dana.

(2) Sumnjiva potraživanja koja su priznata kao rashod, a zatim naplaćena, uključuju se u prihode poreskog obveznika u momentu njihove naplate.

ODGOVOR MINISTARSTVA FINANSIJA:

Ministarstvo finansija je pripremio Predlog zakona o izmjenama i dopunama zakona o porezu na dobit pravnih lica, koji treba da bude poslat Evropskoj komisiji u Briselu. Navedenim Predlogom zakona vrši se usklađivanje važećeg zakona sa Direktivom Savjeta EU 32011L0096 o zajedničkom sistemu oporezivanja koji se primjenjuje na matična i zavisna društva iz država članica EU i Direktivom Savjeta EU 32003L0049 o zajedničkom sistemu oporezivanja isplata kamata i autorskih naknada između povezanih društava iz država članica EU. U cilju sprječavanja izbjegavanja plaćanja poreza, odnosno smanjenja poreske evazije, a uzimajući u obzir sve veći broj poreskih obveznika koji imaju transakcije sa povezanim licima, ukazala se potreba za izmjenama i dopunama važećeg zakona u dijelu koji se odnosi na oporezivanje prihoda od transakcija između povezanih lica u oblasti transfernih cijena.

Ukazujemo da je prilikom izrade, Nacrt navedenog zakona bio upućen Savjetu za konkurentnost, Privrednoj komori Crne Gore, Uniji poslodavaca, Montenegro biznis alijansi i Američkoj privrednoj komori, radi davanja komentara i sugestija.

Imajući u vidu da se u ovom trenutku usvaja novi zakonski okvir za rad banaka, odnosno kreditnih institucija u Crnoj Gori u kojima će biti pretpostavljamo blize definisani pojmovi ispravka vrijednosti i otpis vrijednosti i pojam sumnjivih potraživanja, a kako je postojeće zakonsko rješenje is stava 1 čl 17 Zakona o porezu na dobit u primjeni od 2002. godine, mišljenja smo da u ovom trenutku nije potrebno mijenjati predmetni stav 1 čl 17.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

OSNOVICA - Član 4 Zakona o računovodstvu pravna lica su u obavezi sastavljati finansijske iskaze po MRS, odnosno po MSFI koje je objavio IASB i utvrdio i objavio organ državne uprave nadležan za poslove finansija odnosno drugo pravno lice kojem je povjereno vršenje tih poslova. Članom 93 Zakona o bankama banka je dužna da vodi poslovne knjige, sastavlja knjigovodstvene isprave, vrednuje imovinu i obaveze i sastavlja finansijske iskaze u skladu sa ovim zakonom, propisima donesenim na osnovu ovog zakona, Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

PREDLOG: - Imajući u vidu gore navedeno, potrebno je definisati oporezivu dobit za pravna lica koja su u obavezi primjenjivati MRS, odnosno MSFI i oporezivu dobit za pravna lica koja nisu u obavezi primjenjivati navedene standarde sve do objavljivanja istih od strane nadležne institucije.

ODGOVOR MINISTARSTVA FINANSIJA:

Mišljenja smo da ne treba praviti velika odstupanja u vidu korekcije poreske osnovice za efekte izmene međunarodnih računovodstvenih standarda. Iskustva pokazuju da se usljed prilične dinamike izmjena u međunarodnim računovodstvenim standardima sve privremene razlike između poreske osnovice i rezultata utvrđenog bilansom uspjeha znatno komplikuju uz mogućnost pojave takozvanih trajnih razlika. Prelazna rješenja koja pokušavaju da usk-

lade osnovicu poreza na dobit za efekte izmjene međunarodnih računovodstvenih standarda najčešće rezultiraju u komplikovanim rješenjima koja stvaraju priliku za dvostruko oporezivanje ili neoporezivanje.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Poslovi faktoringa, finansijskog lizinga, otkupa potraživanja i sl. mogu smatrati poslovima pozajmljivanja jer kao cilj imaju ustupanje sredstava klijentu. Smatramo da kamata koja se plaća u vezi sa poslom faktoringa ima sva obilježja naknade za finansiranje klijenata za koja je članom 27 stav 1, tačka 4a ZPDV predviđeno oslobođenje. - U okviru gore navedenog stava u članu 27, potrebno je dodati usluge koje banke i finansijske institucije mogu obavljati, a koje su definisane po Zakonu o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno garantnim poslovima.

ODGOVOR MINISTARSTVA FINANSIJA:

U dijelu predloženih rješenja koja se odnose na izmjenu Zakona o porezu na dodatu vrijednost, odnosno definicije finansijskih usluga i oslobođenja od plaćanja PDV-a, ista će biti detaljno razmotrena nakon usvajanja novog Zakona o kreditnim institucijama, kojim će biti definisane takve usluge. Mišljenja smo da usluge iz ove preporuke možemo da propišemo kroz podzakonska akta Zakona o porezu na dodatu vrijednost.

ZAKON O ZDRAVSTVENOM OSIGURANJU

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Pravo na naknadu za bolovanje - Ministarstvo zdravlja će prilikom izmjena Zakona o zdravstvenom osiguranju koje su planirane ove godine, razmotriti mogućnost kontrole korišćenja ovog prava, uz učešće poslodavaca, imajući u vidu da je Zakonom o radu propisano da poslodavac može da otkaz ugovora o radu zaposlenom za slučaj zloupotrebe prava na odsustvo za vrijeme spriječenosti za rad.

ODGOVOR MINISTARSTVA ZDRAVLJA:

Poslednje izmjene Zakona o zdravstvenom osiguranju stupile su na snagu 19.12.2019 godine. Izmjenama Zakona smo uvažili stav dijela privrede, ali i Fonda za zdravstveno osiguranje, da izabrani doktor utvrđuje privremenu spriječenost za rad do 30 dana, umjesto 15 dana kako je predviđao prethodni Zakon. Nakon 30 dana, privremenu spriječenost će utvrđivati nadležna ljekarska komisija. Kako je izabrani doktor neko ko u kontinuitetu prati pacijenta, odnosno ima jasnu sliku o njegovom zdravstvenom stanju, te uvažavajući činjenicu da pojedine dijagnostičke procedure ne mogu biti gotove u roku od 15 dana, Ministarstvo zdravlja je prihvatilo navedeni predlog i dalo mandat izabranom doktoru da utvrđuje privremenu spriječenost za rad do 30 dana. Sve ovo je u duhu reforme primarne zdravstvene zaštite, odnosno jačanja pozicije, ali i odgovornosti izabranog doktora.

Sa druge strane, u slučaju zloupotrebe tog ovlašćenja, odnosno nepravilnog i nedokumentovanog utvrđivanja činjenica za ostvarivanje prava na privremenu spriječenost za rad, pored ranije definisane ocjene tog prestupa kao teže povrede radne obaveze, uvedene su i novčane kazne za izabranog doktora, članove komisija, zdravstvenu ustanovu i direktora zdravstvene ustanove.

ZAKON O STEČAJU

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

U prethodnom izdanju Bijele knjige sugerisana je izmjena Zakona o stečajnom postupku, tako da se uvede obaveza stečajnog upravnika da podijeli dokaze koje podnosi drugi povjerilac kada stečajni upravnik proglasi potraživanje osporenim. Nadalje, potrebno je zakonom propisati rokove na osnovu kojih stečajni sudija mora donijeti odluku u postupku za osporeno potraživanje, imajući u vidu hitnost stečajnog postupka.

U vezi sa preporukom kojom je predložena izmjena Zakona o stečaju, kako bi se dodala odredba kojom se propisuje obaveza za stečajnog sudiju da, prije glasanja o planu, na osnovu zahtjeva jednog ili više dužnika koji imaju minimum 30% prijavljenih potraživanja, odredi nezavisnog eksternog finansijskog savjetnika ili finansijskog eksperta, čije troškove snosi dužnik koji podnosi plan, i koji bi ocijenio izvodljivost predloženog plana, realnost primijenjenih pretpostavki i održivost predloženih mjera jer u nekim slučajevima ovi planovi nemaju nikakvog osnova, niti poslovne racionalnosti ili realnosti,

Takođe, u prethodnom izdanju Bijele knjige konstatovano je da je jedan od problema sa kojima se banke u Crnoj Gori susrijeću situacija kada se pojavljuju u ulozi različitih povjerilaca u stečajnim postupcima, u kojima se sprovodi reorganizacija striktnom primjenom odredbi Zakona o stečaju. Naime, radi se o pitanjima koja direktno utiču na status povjerilaca, prvenstveno finansijskih institucija, koje se u velikom broju slučajeva javljaju kao nosioci založnih prava na imovini stečajnog dužnika.

Primjenom odredbi Zakona o stečaju koje se odnose na usvajanje Plana reorganizacije, direktno se utiče na status banaka, čime se ugrožavaju, ograničavaju i obesmišljavaju prava i mogućnosti povjerilaca da na najefikasniji način, a ponekad i jedini mogući način, naplate svoje potraživanje. Na ovaj način se gubi i obesmišljava status različitog povjerioca, te ovakvo rješenje ima krajnje negativan efekat na cjelokupnu pravnu sigurnost u sistemu, a posebno u finansijskom sektoru, te da je neophodno inicirati izmjene istog, bilo u pravcu povećanja glasačkih prava različitih povjerilaca (uvažavajući njihovu izloženost), bilo u pravcu omogućavanja namirenja različitih povjerilaca nezavisno od izglasanih planova.

ODGOVOR MINISTARSTVA EKONOMIJE:

Koristimo priliku da obavijestimo da ostajemo pri ranije datim odgovorima u dijelu koji se odnosi na Preporuku br. 27 i Zakon o stečaju, uz napomenu da se usvajanje najavljenog zakonskog akta – Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o stečaju na Vladi očekuje najkasnije do kraja I kvartala 2020. god.

OSTALE BARIJERE

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Poreska revizija/kontrola – razviti strukturisaniji revizorski proces u Poreskoj upravi koji ne bi zavisio od stava pojedinih kontrolora. Uvođenje formalne direktive sa detaljnim procedurama i smjernicama o rezultatima kontrole koji bi bili dostupni javnosti bilo bi idealno za povećanje povjerenja i transparentno okruženje sa jasnim obavezama, ali i načinima odbrane kad osjećaju da su oštećene.

ODGOVOR PORESKE UPRAVE:

Shodno odredbama Zakona o poreskoj administraciji, poreska revizija/kontrola, odnosno inspeksijski nadzor predstavlja postupak provjere i utvrđivanja činjenica bitnih za oporezivanje poreskog obveznika i drugih lica. U prvoj polovini oktobra mjeseca, realizovana je posjeta Poreskoj upravi od strane experta MMF-a g-dina Johna Buchanana, koja je imala za cilj pružanje podrške Poreskoj upravi u dijelu jačanja funkcije inspeksijskog nadzora. Uz pomoć dokumenata o različitim pristupima kontroli, koje je expert tokom posjete dostavio, a u okviru postojeće zakonske regulative koja se odnosi na postupak inspeksijskog nadzora, sačinjena su Interna pravila Sektora za operativu u oblasti inspeksijskog nadzora. Takođe, donesen je Priručnik za vršenje inspeksijskog nadzora u oblasti građevinarstva i Plan za unapređenje poštovanja poreskih obaveza 2020.godine, kojim su definisani ključni rizici za primjenu poreskih propisa i tretman istih prema stepenu, djelatnosti i ključnim poslovnim procesima.

Napominjemo u drugom kvartalu 2020.godine, planirana je izrada Internih pravila za kontrolu poreza na ugljovodonike.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Visoki iznosi naknade za angažovani prenosni kapacitet koju plaćaju proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem – od 01. januara 2014. godine izmjenama Metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema uspostavljena je obaveza Proizvođača električne energije koji su priključeni na prenosni sistem da plaćaju angažovani mrežni kapacitet. Do 01. januara 2014. godine angažovani prenosni kapacitet naplaćivao se samo od kupaca električne energije, tako da se cjelokupan regulatorno odobreni prihod Operatora prenosnog sistema pokrivaio naknadama naplaćenim od strane kupaca. Kako proizvodnja električne energije u Crnoj Gori od 2012. godine nije regulisana djelatnost to EPCG kao proizvođač električne energije nije u mogućnosti da navedeni trošak direktno „uključi“ u cijene svojih usluga. Iznosi naknada utvrđeni predmetnim metodologijama za 2019. godinu iznose 849,5877 €/MW/mjesec što ako se pretvori na bilansiranu proizvodnju EPCG za 2019. godinu iznosi 2,895 €/MWh. Ova cijena značajno prevazilazi iznos utvrđen Uredbom EC broj 838/2010 o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prenosa.

ODGOVOR MINISTARSTVA EKONOMIJE:

Plaćanje naknade za korišćenje prenosnog sistema od strane proizvođača električne energije je praksa koju su regulatorna tijela u Evropi počela da primjenjuju i prije 2010. godine. Ista se zasniva na principu „korisnik plaća“, pri čemu su korisnici prenosnog sistema fizička ili pravna lica koja iz sistema preuzima električnu energiju, kupci, ili u sistem isporučuju električnu energiju, proizvođači.

Glavni razlog za uvođenje ovog koncepta je činjenica da se prenosni sistem razvija kako zbog potreba konzuma tako i zbog potreba proizvođača električne energije što između ostalog podrazumijeva i otklanjanje fizičkih barijera za prekograničnu razmjenu energije u cilju razvoja tržišta. Dakle, važno je istaći da ovaj regulatorni pristup nastaje, razvija se i usavršava paralelno sa razvojem tržišta električne energije. Činjenica je da se isti primjenjuje i danas u državama članicama EU koje su među prvima napustile koncept regulisanja proizvodnje električne energije i istovremeno promovisale proizvodnju električne energije na tržišnim principima. Stoga, ističemo da EPCG, poput mnogih drugih proizvođača električne energije u Evropi koji su priključeni na prenosni sistem i posluju na tržišnim principima, plaća naknadu za korišćenje prenosnog sistema. Podsjećamo da EU model tržišta električne energije podrazumijeva transformaciju sektora i prije svega razdvajanje djelatnosti prenosa i distribucije, kao regulisanih mrežnih djelatnosti, od proizvodnje i snabdijevanja, kao tržišnih djelatnosti. Upravo je proizvodnja prva elektroenergetska djelatnost u Crnoj Gori koja se transformisala u ciljani oblik. Naime, Regulatorna agencija za energetiku (Agencija) od 2011. godine uvodi metod postepenog približavanja cijene proizvedene električne energije tržišnoj kada proizvodnja kao djelatnost prestaje da bude regulisana. Kako

proizvodnja električne energije u Crnoj Gori nije regulisana djelatnost, kao što se i navodi u predmetnom izvještaju, to ne postoji barijera da proizvođač prenese troškove svog poslovanja u cijenu svojih usluga.

Shodno prethodno navedenoj regulatornoj praksi u Evropi, Agencija 1. januara 2014. godine uvodi naknadu za korišćenje prenosnog sistema koju plaćaju proizvođači električne energije. Od tada ukupan trošak za korišćenje prenosnog sistema ne plaćaju samo kupci (domaćinstva, mala i velika privreda) već jedan dio tih troškova preuzimaju proizvođači električne energije kao korisnici sistema. Istorijsko kretanje i prognoze rasta potrošnje i proizvodnje električne energije su samo neki od parametara koji se uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja cijena za korišćenje prenosnog sistema.

U prethodnom periodu, Agencija je sprovedla javnu raspravu na Nacrt metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema koja je obuhvatala izmjene i dopune u dijelu alokacije troškova, koja je trajala od 23. Oktobra do 19. aprila 2019. godine.

Nakon sprovedene javne rasprave, donešena je nova Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema („Službeni list CG“, br. 32/19 i 50/19).

Agencija je 02. decembra 2019. godine donijela Odluku o utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema za period od 01.01.2020. do 31.12.2022. godine („Službeni list CG“, broj 66/19), kojom su utvrđene cijene po kojima proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem plaćaju korišćenje tog sistema. Prema navedenoj odluci, za proizvođače električne energije priključene na prenosni sistem utvrđene su tarife:

- za 2020. godinu za tarifni element maksimalno raspoloživa aktivna snaga, u iznosu od 202,2765 €/MW/mjesec i za tarifni element aktivna električna energija, u iznosu od 2,5281 €/MWh,
- za 2021. godinu za tarifni element maksimalno raspoloživa aktivna snaga, u iznosu od 200,9417 €/MW/mjesec za tarifni element aktivna električna energija, u iznosu od 2,7291 €/MWh i
- za 2022. godinu za tarifni element maksimalno raspoloživa aktivna snaga, u iznosu od 220,5185 €/MW/mjesec za tarifni element aktivna električna energija, u iznosu od 2,4636 €/MWh.

Efekti primjene nove metodologije u odnosu na Uredbu EC broj 838/2010 o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prenosa, biće poznati kada konačni podaci o realizovanoj proizvodnji električne energije u 2020. godini budu na raspolaganju.

PREPORUKA/KOMENTAR SSICG:

Strana lica koja vrše oporezive isporuke u Crnoj Gori ne moraju niti im je dozvoljeno da se registruju za PDV u zemlji. Strana lica mogu da imenuju svog PDV obveznika u Crnoj Gori, a i to imenovanje je opciono. Ako strano lice ne imenuje predstavnika, PDV za isporuku stranog lica plaća lokalni primalac robe i usluga, kroz prenos obaveze plaćanja. U praksi zato strana lica skoro nikada ne imenuju crnogorskog PDV obveznika već dozvoljavaju da PDV za isporuku stranog lica plaća lokalni primalac robe i usluga, kroz prenos obaveze plaćanja. Trebalo bi uvesti obaveznu poresku registraciju PDV-a za strana lica koja vrše oporezive isporuke u Crnoj Gori (npr. Srbija). (Ministarstvo finansija: Preporuka će biti razmotrena u 2019. godini).

ODGOVOR MINISTARSTVA FINANSIJA:

Poreska uprava je 2017. godine inicirala izmjene i dopune Pravilnika o primjeni Zakona o PDV u dijelu koji se odnosi na poreskog zastupnika. Po navedenom osnovu u 2017. godini su izvršene određene izmjene navedenog pravilnika. Ovo ministarstvo na predlog Poreske uprave ima u planu da i tokom sljedeće godine još detaljnije pojasni institut poreskog zastupnika za PDV, kako kod učesnika u PDV prometu i poreskog organa ne bi izazivalo nedoumice u primjeni PDV. Mišljenja smo da bi u ovom momentu uvođenje obavezne registracije stranog lica za PDV nije rješenje iz razloga što bi bilo neophodno za tako nešto stvoriti pravno tehničke pretpostavke kod poreskog organa i privrednih subjekata za novo zakonsko rješenje. Ovo ministarstvo će se u narednom periodu baviti vašim predlogom i nakon detaljne analize preporuke donijeti stav o čemu ćete biti blagovremeno informisani.

7. PRIORITETI VLADE CRNE GORE ZA 2020. GODINU

U dijelu ekonomske politike i daljeg unapređenja uslova za ekonomski rast, Vlada je na svojoj agendi za 2020. godinu utvrdila niz aktivnosti koje se u mnogome ogledaju u preporukama koje je Savjet stranih investitora i inicirao kroz svoje materijale prethodnih godina. Savjet stranih investitora prati aktivnosti vladinih tijela u nastojanju da mjere čija je predviđena implementacija obuhvate i preporuke koje članovi Savjeta upućuju. Navedeno prije svega sa ciljem kreiranja uslova poslovanja u zemlji na nivou koji imaju investitori i u matičnim zemljama razvijenih ekonomija. U tom dijelu je od posebne važnosti nastaviti sa mjerama unapređenja vladavine prava i efikasnosti pravne zaštite, unapređenja ekonomskih uslova i biznis klime, unapređenje infrastrukture i realizacija novih infrastrukturnih projekata, održavanja stabilnosti uz očuvanje povjerenja u finansijski sektor.

Mjere koje je Vlada utvrdila Programom rada za 2020. godinu reflektuju i interese članova Savjeta stranih investitora, uz očekivanja da će u ovim aktivnostima biti uvaženi stavovi i preporuke date u prethodnom periodu. Ohrabrujuće je da je Vlada za tekuću godinu predviđela i aktivnosti za realizaciju prioritarnih razvojnih projekata, što će u mnogome doprinijeti otvaranju novih mogućnosti za ulaganja kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, energetike, tako i turističke valorizacije.

Kako je navedeno u Programu rada Vlade za 2020. godinu, aktivnosti Vlade u 2020. godini posebno će biti usmjerene na dvije prioritarnosti: nastavak evropskih integracija i jačanje vladavine prava i dalje snaženje ekonomskog rasta uz rast zaposlenosti i jačanje konkurentnosti.

Krovni strateški dokument iz evropske agende u Programu rada Vlade za 2020. godinu koji će obilježiti napore Crne Gore u strukturnim reformama i fiskalnoj politici je Program ekonomskih reformi 2020-2022, koje države kandidati jednom godišnje dostavljaju Evropskoj komisiji kao trogodišnju projekciju ostvarivanja makroekonomske stabilnosti, ali i kao oglednu vježbu za učešće u Evropskom semestru danom sticanja članstva u EU.

Vladavina prava je ključni faktor dinamike reformi za brže članstvo u EU, kako zbog toga što predstavlja centralno pitanje pregovaračkog procesa sa EU, tako i zbog činjenice da ovo pitanje, više nego ikada do sad, dobija poseban značaj na nivou same EU. Na liniji dinamičnih aktivnosti u oblastima koje su predmet pregovaračkih poglavlja 23 i 24, dosadašnjih učinaka sistema za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, jačanja nezavisnosti i efikasnosti pravosuđa i unapređenja strateškog okvira donošenjem nove Strategije reforme pra-

vosuđa 2019-2023, te omogućavanja bržeg i jeftinijeg pristupa pravdi za građane i privredu kroz Program alternativnog rješavanja sporova 2019-2021, nastavljaju se naponi u ovoj oblasti i tokom 2020. godine.

Dakle, fokus ostaje na nastavku reforme pravosuđa, dalje snaženje njegove efikasnosti, kvaliteta rada i mjerenja učinka kroz unapređenje informacionog sistema i bolju statistiku. Takođe, ovim Programom rada Vlade nastaviće se aktivnosti na promociji i zaštiti temeljnih prava, zaokružiće se ciklus donošenja seta važnih medijskih zakona kroz usvajanje Zakona o audio-vizuelnim medijskim uslugama, a što će imati značajan uticaj na unapređenje medijskog ambijenta, jačanje medijskih sloboda, profesionalnosti i medijskih standarda.

Strateški cilj ekonomske politike Crne Gore je pameentan, održiv i inkluzivan rast koji će doprinijeti povećanju kvaliteta života svih građana, odnosno dostizanju evropskog standarda življenja.

U dijelu nove regulative posebno je važno imati u vidu sljedeće:

► **Predlog zakona o izmjenama Zakona o centralnom registru stanovništva** – Ovim zakonom izvršiće se izmjene i dopune važećeg zakona radi stvaranja uslova za pristup administrativnim izvorima podataka, što je osnov za proizvodnju rezultata zvanične statistike, kao i usaglašavanje sa drugim materijalnim propisima Crne Gore. Zakonom će se stvoriti pravni osnov za pristup Centralnom registru stanovništva od strane nadležnog organa, kako bi se mogao sprovesti Registarski popis stanovništva, jer prednosti korišćenja registara kao administrativnih izvora i njihovo međusobno povezivanje dovodi do proizvodnje kvalitetne statistike.

► **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o stečaju** – Ovim zakonom izvršiće se izmjene i dopune važećeg zakona u cilju stvaranja pretpostavki za unapređenje ekonomičnosti, racionalnosti i efikasnosti stečajnog postupka. Zakonom će se, takođe, dodatno unaprijediti pravni okvir u dijelu koji uređuje pitanje izbora stečajnih upravnika u cilju pružanja dodatnih garancija da će stečajni upravnici obavljati svoje dužnosti stručno i profesionalno.

► **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o energetici** – Ovim zakonom izvršiće se izmjene i dopune važećeg Zakona o energetici, u cilju daljeg usklađivanja sa pravnom tekovinom EU u oblasti energetike i unapređenja normativnog okvira u ovoj oblasti.

► **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata** – Ovim

zakonom izvršiće se izmjene i dopune važećeg zakona u dijelu odredaba koje se odnose na pitanje uklanjanja uočenih administrativnih barijera u predmetnoj oblasti, pitanje komunalnog opremanja građevinskog zemljišta, u periodu do donošenja Plana generalne regulacije i izvršiti druge izmjene radi otklanjanja problema prepoznatih u praksi, a sve u cilju efikasnijeg procesa planiranja prostora i izgradnje objekata.

► **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poreskoj administraciji** – Ovim zakonom izvršiće se izmjene i dopune važećeg Zakona u cilju usklađivanja sa Direktivom Savjeta 2011/16/EU o administrativnoj saradnji u oblasti oporezivanja (DAC 1), kao i izmjenama navedene direktive i to: Direktivom Savjeta 2014/107/EU u vezi obavezne automatske razmjene informacija u oblasti oporezivanja (DAC 2), Direktivom Savjeta 2016/881/EU u vezi obezbjeđivanja informacija o izvršenim transakcijama između povezanih lica (DAC 4) i Direktivom Savjeta 2016/2258 u vezi pristupa poreskog organa informacijama za sprječavanje pranja novca (DAC 5), čime se stvara pravni okvir za razvoj sistema razmjene informacija između nadležnih organa koji će doprinijeti jačanju nacionalnih poreskih sistema i poboljšanju naplate poreza.

► **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dodatu vrijednost** – Ovim zakonom će se izvršiti usklađivanje jednog broja postojećih rješenja u važećem zakonu sa pravnom tekovinom EU, a posebno sa Direktivom Savjeta (EU) 2006/112 EZ o zajedničkom sistemu poreza na dodatu vrijednost koji se odnose na: institut raspolaganja poslovnim sredstvima od strane poreskog obveznika i drugih lica, kao i upotreba proizvoda u neposlovne svrhe; bankarske i finansijske usluge- transakcije koje su oslobođene od plaćanja PDV; transakcije i isporuku poštanskih usluga; povraćaj PDV poreskom obvezniku koji nema sjedište ili stalnu poslovnu jedinicu u Crnoj Gori; uvođenje snižene stope PDV-a, za usluge pripremanja i usluživanja hrane, flaširane vode za piće i bezalkoholnih negaziranih pića u hotelima; podnošenje prijava za obračun PDV. Izvršiće se pravno-tehničko usklađivanje pojedinih pojmova iz Zakona o PDV sa drugim zakonskim rješenjima.

► **Predlog zakona o komunalnim djelatnostima** – Ovim zakonom će se urediti pitanja vezana za obavljanje komunalnih djelatnosti zajedničke i individualne komunalne potrošnje (osim regulisanih komunalnih djelatnosti); uslovi i način povjeravanja obavljanja komunalnih djelatnosti, izvori finansiranja (cijena usluge i komunalna naknada), prava i obaveze vršilaca komunalnih djelatnosti i korisnika usluga i druga pitanja kojima se preciznije uređuju odnosi u komunalnoj oblasti.

► **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju** – Ovim zakonom će se, u cilju održivosti penzijskog sistema, veće pravednosti i adekvatnosti penzijskih davanja, preispitati zakonski uslovi koji omogućavaju ranije penzionisanje. Navedeno bi trebalo da utiče na sprječavanje ranog napuštanja tržišta rada i ranijeg penzionisanja.

► **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskom dokumentu** – Ovim zakonom izvršiće se izmjene i dopune važećeg zakona u cilju dodatnog unapređenja pravnog okvira u ovoj oblasti, kako bi se kroz povećanje povjerenja u elektronski dokument stvorili uslovi za njegovu širu primjenu.

► **Predlog zakona o zaštiti podataka o ličnosti** – Ovim zakonom izvršiće se usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa novim zakonodavstvom EU i to: Uredbom Evropskog parlamenta i Savjeta (EU) 2016/679 o zaštiti fizičkih lica u vezi sa obradom ličnih podataka i Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta (EU) 2016/680 o zaštiti fizičkih lica u vezi sa obradom ličnih podataka od strane nadležnih organa u svrhe sprječavanja, istrage ili gonjenja za krivična djela ili izvršenje krivičnih sankcija, kao i o slobodnom kretanju takvih podataka.

► **Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2021 - 2025, s Akcionim planom za 2021 – 2022** – Strategija digitalne transformacije omogućiće podsticaj inovativnih rješenja, bilo da se radi o razvoju inovativnih proizvoda ili inovativnom pristupu poslovanju. Strategijom će se utvrditi strateški ciljevi, čija realizacija će omogu-

ćiti bržu i efikasniju transformaciju privrede, promjene u organizaciji i načinu tradicionalnog poslovanja korištenjem digitalnih tehnologija i primjenom novih poslovnih modela, s ciljem poboljšanja performansi organizacije i bržeg prilagođavanja u okruženju koje se stalno i brzo mijenja. Akcionim planom će se definisati mjere i aktivnosti, nadležne institucije, indikatori uspjeha, rokovi za realizaciju, potrebna budžetska sredstva, izvori finansiranja i druga pitanja od značaja za sprovođenje strategije, za period 2021-2022.

► **Predlog Carinskog zakona** – Ovim zakonom izvršiće se usklađivanje sa Uredbom Evropskog parlamenta i Savjeta (EU) br. 952/2013 kojom se utvrđuje Carinski zakon Unije. Donošenjem predmetnog zakona stvaraju se uslovi za prelazak na bespapirošno poslovanje i potpunu elektronsku razmjenu podataka sa carinom.

► **Predlog zakona o lukama** – Ovim zakonom urediće se postupak dodjele koncesija, odnosno javno-privatnog partnerstva u lukama, uskladiti institucionalna rješenja i nadležnosti u skladu sa novim Zakonom o javno-privatnom partnerstvu i unaprijediti pojedine odredbe za čijom izmjenom se ukazala potreba kroz primjenu važećeg zakona.

U dijelu spoljno-političkih aktivnosti koje doprinose promociji stranih investicija i ulaganju stranog kapitala u crnogorsku ekonomiju važan je dalji kontinuitet reformi u dijelu članstva u Evropskoj uniji, ali i saradnja u okviru NATO zajednice.

8. ANEKS

ČLANOVI SAVJETA

Addiko Bank

Addiko banka AD Podgorica u vlasništvu je Addiko banke AG, sa sjedištem u Beču, Austriji, i čini dio bankarske grupacije koja posluje u pet zemalja Jugoistočne Evrope. Grupu čini šest banaka u Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori, i Grupa pruža bankarske usluge klijentima kojih ima preko 1.1 milion. Nakon uspješne promjene brenda 2016.godine, Grupa posluje pod nazivom Addiko.

Kao dio finansijske grupacije koja je isključivo fokusirana na zemlje Jugoistočne Evrope, Addiko banka stavlja lokalne klijente u centar strategije: pažnja je usmjerena na neophodne proizvode i usluge koji su relevantni za lokalno ekonomsko okruženje, na efikasne procese, brže odlučivanje i jednostavnu komunikaciju.

Banka ima filijale u Podgorici, Nikšiću, Bijelom Polju, Herceg Novom, Pljevljima, Baru, Budvi, Kotoru i Tivtu.

www.addiko.me

Zahvaljujući neopisivoj ljepoti Crne Gore i povoljnom poslovnom okruženju,

Azmont Investments, kompanija osnovana u Crnoj Gori, ušla je na tržište 2012.godine. Azmont Investments je razvio Portonovi Resort, vrijedan 650 miliona eura, koji predstavlja najveći investicioni projekat Azerbejdžana van zemlje i mimo energetskeg sektora. Ovaj svjetski rizort sa najmodernijom marinom, prvim One&Only rizortom u Evropi, izgrađen je kao najsosfisticiranija destinacija na Jadranu. Kao odgovoran

građanin-pravni subjekat, kompanija ulaže napore da doprinese dobrobiti društva kroz dobro planirane i stalne programe društvene odgovornosti. Portonovi rizort ostaje glavni projekat Azmont Investments-a, a kao investiciona kompanija tražimo nove prilike da ulažemo još više u budućem periodu, ne samo u Crnoj Gori, nego i u ostalim zemljama.

www.azmont.com

Coca-Cola HBC je jedna od najvećih svjetskih punioca napitaka u okviru Coca-Cola kompanije. Coca-Cola HBC Srbija i Crna Gora proizvodi, prodaje i distribuira gazirana pića vodećih brendova kao što su Coca-Cola, Coca-Cola Zero, Fanta i Sprite.

Coca-Cola HBC Srbija i Crna Gora ulaže u razvoj zajednice i podržava projekte i inicijative u zemlji. U svaki dio poslovanja uključena je održivost i društvena odgovornost, kako bi se izgradila dugoročna vrijednost za sve naše kupce.

<https://rs.coca-colahellenic.com>

Crnogorska Komercijalna Banka AD Podgorica član je mađarske OTP bankarske i finansijske grupe, jedne od lidera u regionu Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope. Uz uspješno poslovanje od više od 60 godina, OTP grupa, sa 12 miliona klijenata u devet zemalja, 20.000 zaposlenih i preko 1.000 ekspozitura, obezbjeđuje siguran rast i razvoj Crnogorske komercijalne banke i garantuje svojim klijentima kvalitet usluga i stabilnost poslovanja.

CKB je univerzalna banka i klijentima sun a raspolaganju razni proizvodi i usluge. Da bi se zadovoljile sve bankarske i finansijske potrebe klijenata, tu je ljubazno osoblje, mreža od 28 filijala, preko 4.500 POS terminala i blizu 100 bankomata na teritoriji Crne Gore. CKB je najveća custody banka koja nudi usluge trgovine hartijama od vrijednosti.

www.ckb.me

Crnogorski Telekom se ponosi time što je dio djelatnosti koja istinski transformiše i uobličava svijet - telekomunikacije mijenjaju navike ljudi i njihov tempo života. Kao očigledan tehnološki lider, Telekom pomaže rast i razvoj crnogorske privrede i povećava kvalitet života građana Crne Gore kroz inovativne i sigurne tehnologije, nudeći proizvode i usluge koji odgovaraju novom, digitalnom stilu života. Osmišljavajući svoje poslovanje tako da odgovara zahtjevima svijeta koji se mijenja, stavljajući uvijek u prvi plan svoje korisnike, Telekom je tokom svih ovih godina uspio da sačuva

ulogu tržišnog lidera u Crnoj Gori. Telekom je najveći telekomunikacioni operator u Crnoj Gori koji pruža kompletan portfolio telekomunikacionih usluga fiksne i mobilne telefonije (usluge govornih servisa, poruke, internet, TV, iznajmljene linije, usluge prenosa podataka i ICT rješenja). Kompanija ima više od 354 hiljade korisnika u mobilnoj mreži i više od 143 hiljade brojeva u fiksnoj. Usluge rominga su omogućene u više od 140 zemalja, sa gotovo 300 mobilnih operatora.

www.telekom.me

Revizija & savjetovanje – revizija finansijskih izvještaja u skladu sa lokalnim i međunarodnim računovodstvenim standardima, korekcija finansijskih izvještaja, finansijska detaljna kontrola, savjetovanje i obuka iz računovodstva. Usluge poslovnog savjetovanja – kontrola računovodstvenih sistema i interna kontrola, usluge uspostavljanja kontrole, usluge interne revizije, upravljanje rizicima, integritet sistema i procesa, obezbjeđivanje kvaliteta projekata, usluge savjetovanja i implementacija IFRS standarda, reinženjering poslovnih procesa, sistem za izvještavanje o upravljanju, IT usluge (hardver i softver), upravljanje projektima, specijalizovano savjetovanje za specifične sektore (banke, elektro-

privreda, industrija nafte i gasa, itd.) Poreske i pravne usluge – naše usluge poreskog savjetovanja obuhvataju sve oblasti bitne za strane investicije i širenje poslovnih aktivnosti na domaćem tržištu, koje se javljaju u vidu privatizacije, spajanja i preuzimanja ili u vidu osnivanja novih kompanija. Naši savjeti imaju za cilj smanjenje poreskih opterećenja na poslovanje i operacije, i na ublažavanje povезanih poreskih rizika. Finansijsko savjetovanje – ocjena poslovanja, procjena imovine, restrukturiranje, strateški razvoj, priprema biznis plana, pomoć u privatizaciji, izvještaji detaljne kontrole, spajanja i preuzimanja i slično.

<https://www2.deloitte.com>

DHL je vodeći globalni brend u industriji logistike. Naša DHL porodica nudi jedinstveni portfolio logističkih usluga koje obuhvataju nacionalnu i međunarodnu isporuku pošiljki, trgovinu preko interneta, međunarodnu ekspresnu dostavu putem drumskog, vazdušnog i pomorskog saobraćaja do industrijskih lanaca. Sa oko 350.000 zaposlenih u više od 220 zemalja i teritorija, DHL povezuje ljude i poslovne operacije sigurno i pouzdano i omogućava globalne trgovinske tokove. Sa specijalizovanim rješenjima za rast tržišta i privrede, uključujući tehnologiju, prirodne nauke i zdravstvo, energetiku, automobilsku industriju i maloprodaju, dokazanom posvećenošću društvenoj odgovornosti i prisustvu bez konkurencije u razvojnim tržištima, DHL se odlučno pozicionira kao "logistička kompanija

za svijet". U januaru 2001.godine, DHL Express je registrovan u Crnoj Gori kao nezavisno pravno lice. Brojni ugovori su potpisani sa raznim poslovnim jedinicama o razvoju međunarodnog ekspresnog transporta u Crnoj Gori. Saradnja sa Upravom carina Crne Gore i JP Aerodromi Crne Gore dovela je do otvaranja DHL skladišta u sklopu podgoričkog aerodroma. DHL Express u Crnoj Gori ima važeće sertifikate ISO 9001 i ISO 14001 i kao član organizacije TAPA posjeduje sertifikat u skladu sa TAPA C standardom. Sa više od 1.000 redovnih klijenata i 400 potpisanih ugovora sa domaćim i stranim kompanijama, DHL je lider u Crnoj Gori u industriji ekspresne međunarodne isporuke.

www.dhl.com/en/me

doMEN doo je crnogorska kompanija, nastala 2008. godine zajedničkim ulaganjem Afilias Limited, GoDaddy.com i ME-net Ltd., koja posluje kao .ME Registry. Kompaniju je odabrala crnogorska Vlada da rukovodi nacionalnim internet domenom Crne Gore (.MEccTLD). Iako je .ME nacionalni internet domen, ubrzo je otvorio vrata međunarodnim registracijama i ostvario globalni uspjeh.

Zbog dubokog inherentnog značenja koje ima u raznim je-

zicima (engleskom, španskom, holandskom, italijanskom, portugalskom, bugarskom i jezicima koji se govore na području bivše Jugoslavije) i neograničenim mogućnostima za slogane, samo tri dana nakon zvaničnog pokretanja, domen .ME upisao je 100.000. korisnika. .ME je nizao uspjeh svih ovih godina uz stalan i stabilan rast korisnika, a sve više i više velikih brendova priključivalo se domenu .ME i njegovom razvojnom programu – neki od brendova su About.me, Facebook (fb.me, rooms.me, sling.me), Wordpress (wp.me), Time (ti.me), Mercedes (Mercedes.me) i drugi.

www.domain.me

Delta City je prvi pravi šoping-mol u Crnoj Gori, koji kao grad u malom obuhvata najraznovrsnije prodavnice, ali i zabavne sadržaje u kojima porodica može da uživa cijelog dana. Evidentno je da je ovaj koncept kupovine uticao na maloprodajnu mapu cijele države i tako postao svojevrsan društveni fenomen. Otvorivši svoja vrata za sve institucije, pojedince i organizacije, rastao je zajedno sa lokalnom zajednicom i izrastao u ono što se na razvijenim tržištima zove community centar.

Šoping-mol Delta City ima 80 zakupaca, od kojih polovinu

čine internacionalni brendovi, kao što su: Zara, Bershka, Stradivarius, Cineplexx, Cortefiel, Pull & Bear, Oysho, Intimissimi, Tommy Hilfiger, Guess, New Yorker, Mango, Antony Morato, OVS Industry, Cortefiel i mnogi drugi.

2016. godine šoping-mol Delta City postao je dio grupacije Hyprop Investments. Kompanija Hyprop Investments je najveći afrički fond specijalizovan za ulaganja u šoping-molove, a šoping-molom Delta City u Podgorici, upravlja novoosnovana kompanija Hystead Limited sa sjedištem u Londonu.

www.deltacity.me

Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) jeste međunarodna

finansijska institucija koja je osnovana 1991. godine. Prvobitno je svoje aktivnosti usmjeravala na zemlje bivšeg Istočnog bloka, a zatim je proširila poslovanje u cilju podrške razvoja u više od 35 zemalja, od Centralne Evrope do Centralne Azije i južnog i istočnog Mediterana. Kroz finansijska ulaganja, poslovne usluge i učešće u političkim dijalozima, banka podržava zemlje gdje posluje na njihovom putu ka održivoj tržišnoj ekonomiji, koja je konkurentna, propisno vođena, zelena, inkluzivna, otporna i integrisana.

U Crnoj Gori, EBRD je do sada potpisala finansijske ugov-

ore za 56 projekata, ukupne vrijednosti 538 miliona eura, a određene napore je uložila da pruži tehničku pomoć i inicira politički dijalog. Trenutni portfolio banke iznosi 352.8 miliona eura, od čega je 49% uloženo u projekte energetike, 25% u saobraćaj i opštinsku infrastrukturu, 14% u finansijske institucije, a ostatak u poljoprivredu i opštu industriju.

U narednom periodu, banka će nastaviti da podržava razvoj privatnog sektora u Crnoj Gori kao i dalju integraciju zemlje u Evropskoj uniji i regionu i agendi povezanosti Zapadnog Balkana.

www.ebrd.com

Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom osnovne su djelatnosti **Elektroprivrede Crne Gore**.

Elektroenergetske djelatnosti Društva propisane su Zakonom o energetici, licencama u energetskom sektoru i Statutom EPCG. Djelatnosti Društva su:

- proizvodnja električne energije,
- snabdijevanje električnom energijom,
- kupoprodaja električne energije,
- izgradnja i održavanje elektroenergetskih objekata,
- projektovanje i nadzor, i
- druge djelatnosti propisane Statutom EPCG.

Realizacijom osnovnih djelatnosti EPCG obezbjeđuje urjedno i kvalitetno zadovoljavanje potreba potrošača na svim naponskim nivoima.

Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić raspolaže kapacitetima za proizvodnju električne energije ukupne instalisane snage 867.5 MW, od čega se 649 MW (75%) odnosi na hidroelektrane "Perućica" i "Piva", a 218.5 MW (25%) na termoelektranu "Pljevlja"

www.epcg.com

Erste banka Crna Gora posluje pod ovim imenom od 2009. godine kada je Erste&Steiermaerkische Bank d.d. preuzela 100% kapitala Opportunity banke AD Podgorica. Dio je Erste grupacije, koja je osnovana 1819. godine kao prva austrijska štedna banka. Od 1997. godine, razvila se u jednog od najvećih pružalaca finansijskih usluga u istočnom dijelu Evropske unije, sa oko 46.700 zaposlenih koji opslužuju oko 15.9 miliona klijenata u 2.697 filijala u sedam zemalja (Austrija, Češka republika, Slovačka, Rumunija, Mađarska, Hrvatska,

Srbija). Nudimo široku lepezu finansijskih rješenja i usluga: depozite, kredite, investicije, savjetovanje i druge usluge. Fokusirani smo na crnogorsko tržište, a nudimo i usluge klijentima koji su aktivni i van zemlje preko podružnica Erste grupacije u regionu Centralne i Istočne Evrope. Banka održava dugoročne veze sa klijentima iz svih segmenata, nudeći im pristupačne i transparentne proizvode kao i personalizovane usluge savjetovanja.

www.erstebank.me

Sa svojim velikim iskustvom i profesionalizmom u osiguranju, priznatom finansijskom snagom i snažnim partnerstvom sa majkom kompanijom, Generali grupacijom, **Generali osiguranje Montenegro** nudi sve vrste proizvoda vezanih za neživotno osiguranje. Poslovanje Generali osiguranja Montenegro obuhvata raznovrsne proizvode i usluge, od proizvoda masovnih rizika (osiguranje od autoodgovornosti i osiguranje od nezgode) do osiguranja jako složenih industrijskih postrojenja, kao i od polisa porodičnog osiguranja do ugovora o osiguranju koji ispunjavaju složene potrebe kompanija.

Generali osiguranje Montenegro nudi dobra poslovna rješenja u oblasti osiguranja velikih kompanija, malih i srednjih preduzeća i institucija u svim poslovnim oblastima. Prepoznatljiva pojava Generali osiguranja na tržištu još više je ojačana efikasnošću kompanija u naplati šteta. Sa ciljem da postane lider na tržištu i u skladu sa odgovornostima koje je kompaniji dodijelila Grupa, Generali osiguranje Montenegro radi aktivno na razvoju novih proizvoda osiguranja koji do sada nijesu postojali na tržištu.

www.generali.me

Hipotekarna banka, sa svojom mrežom filijala i ekspozitura i multifunkcionalnih bankomata, elektronskog bankarstva (HB i mHB klik), obavlja sveobuhvatne finansijske usluge za pojedince i preduzeća, u rasponu od tradicionalnih bankarskih do savjetodavnih, kao i usluga investicionog bankarstva.

Sa svojim naprednim bankarskim tehnologijama uslugama, Banka je jasno fokusirana na budućnost. Naši prioriteti ostaju nepromijenjeni: to su sigurnost naših klijenata, kao i najbolje i najinovativnije usluge, po čemu smo prepoznatljiviji na crnogorskom bankarskom tržištu.

www.hipotekarnabanka.com

JUGOPETROL AD je najveća kompanija u Crnoj Gori koja se bavi trgovinom naftom i naftnim derivatima i koja upravlja najvećim postrojenjem u Baru. Kompanija ima mrežu od 40 EKO benzinskih pumpi i objekte za snabdijevanje u tri luke i na dva aerodroma. EKO maloprodajna mreža nudi Eurodizel i bezolovni 95 i 98, koristeći brenдове avio dizel i EKONOMY 95.

JUGOPETROL je osnovan u Kotoru 1947.godine. U oktobru 2002, HELLENIC PETROLEUM GRUPA kupuje 54.53% akcija JUGOPETROL AD Kotor preko HELLENIC PETROLEUM INTERNATIONAL AG. U decembru 2014, kompanija je prebacila svoje sjedište u Podgoricu, glavni grad Crne Gore, i promijenila ime u JUGOPETROL AD. JUGOPETROL AD se kotira na crnogorskoj berzi.

www.jugopetrol.co.me

Abu Dabi finansijska grupacija (ADFG) (i njena istočno-evropska podružnica Integrated EE Holdings) osnovana je 2011. godine i bavi se ulaganjima u nekretnine vrijednim milijarde dolara širom svijeta, sa sjedištem u Abu Dabiju, Ujedinjenim Arapskim Emiratom, i nudi raznovrsne finansijske usluge. Portfolio nekretnina ADFG čine stambeni i poslovni prostori u Ujedinjenom Kraljevstvu, Istočnoj Evropi i Ujedinjenim Arapskim Emiratom sa 7.000.000 m² nekretnina vrhunskog kvaliteta. Vrijednost projekata u razvojnoj fazi iznosi 4 milijarde dolara na raznim lokacijama u Londonu, Abu Dabiju, Dubaiju, Crnoj Gori i Crnom moru. U proteklih šest godina, ADFG je uspio da donese optimalni povrat investitorima na ulaganja i razvio se da bi odgovorio na po-

trebe investitora prilagođavajući se makroekonomskoj klimi i prateći dinamiku tržišta.

ADFG, preko svoje podružnice Integrated EE Holdings, jeste jedan od najvećih investitora u Crnoj Gori. Prepoznata po osnivanju i izvođenju projekata kao što su The Capital Plaza, Hard Rock Café, CentreVille Hotel i Lučice Montenegro, kompanija je postala investitor koji danas mijenja izgled modern Podgorice i Crne Gore. Uspješan investitor u nekretnine, vlasnik hotela i restorana, Integrated EE Holdings jeste organizacija koja je danas viđena u regionu kao jedan od dominantnih i priznatih poslovnih partnera

www.adfg.ae

karanovic/partners **Advokatska kuća Karanović & Partners** prisutna je na crnogorskom tržištu od 2006.godine, sa kancelarijom u centru Podgorice. Radeći zajedno sa iskusnim crnogorskim advokatima, naši pravni savjetnici u Crnoj Gori idealno su pozicionirani da pružaju razne korporativne i komercijalne pravne usluge doma-

ćim i stranim klijentima. Crnogorski tim je specijalizovan da investitorima, posebno onima iz sektora hotelijerstva i turizma, pruži pravnu podršku u oblastima kao što su privredno pravo, nekretnine, bankarstvo i finansije i razvoj infrastrukture.

www.karanovicpartners.com

Član grupe triglav

Lovćen osiguranje AD Podgorica, član Triglav grupe, vodeće finansijsko-osiguravajuće grupacije na Jadranu i jedne od vodećih grupa u Jugoistočnoj Evropi, prva je i jedina

osiguravajuća kuća u Crnoj Gori koja nudi sve vrste osiguranja. Kao lider na crnogorskom tržištu osiguranja, mi smo sinonim za sigurnost, odgovornost, profesionalizam, jednostavnost i savremenost.

Misija kompanije je IZGRADIMO SIGURNIJU BUDUĆNOST uz posvećenost odgovornom i održivom razvoju. Okosnicu kompanije čini tim od preko 350 zaposlenih, koji

ispunjavaju misiju Lovćen grupe (Lovćen osiguranje, Lovćen životna osiguranja i Lovćen auto) time što su posvećeni, stručni i predani. Kompanija je prepoznata zahvaljujući svom znanju, iskustvu i izuzetnosti u odnosu sa klijentima, zaposlenima, akcionarima i drugim stranama.

Vjerujemo da sa našim znanjem iz oblasti osiguranja možemo da pružimo klijentima, kako domaćim tako i regionalnim, proizvode i usluge koji će zadovoljiti njihove životne i poslovne ciljeve.

www.lo.co.me

Luštica Bay, najveća grinfild investicija u Crnoj Gori, zamišljena je da pruži zdravi, aktivni način života na obali Jadrana. Osmišljen tako da se

savršeno uklapa u okruženje, postaće stalni dom za nekoliko hiljada stanovnika. Sastoji se od raznovrsnih stambenih prostora, hotela i objekata, koji će pružati mir i privatnost, otkrića i avanturu.

Naši objekti su najmoderniji, i spolja i unutra, dizajnirani i opremljeni bez greške, i nude uslove svjetske klase. Njihova pozicija se uklapa sa topografijom brda pa se svi objekti mogu pohvaliti nevjerovatnim pogledom na zaliv i more. Okruženi su velikim otvorenim prostorom, čiji je prvobitni oblik netaknut. Zelene staze i stazice ukrštaju se kroz naselja i povezuju ih sa širom okolinom i glavnom marinom.

www.lusticabay.com

mastercard.

Mastercard (NYSE:MA) www.mastercard.com jeste tehnološka kompanija koja posluje u sektoru globalnih platnih usluga. Posluje u najbržoj mreži na svijetu za obradu plaćanja,

povezujemo potrošače, finansijske institucije, trgovce, vlade i kompanije u preko 210 zemalja i teritorija. Proizvodi i usluge Mastercarda olakšavaju svakodnevne trgovačke aktivnosti kao što su kupovina, putovanja, vođenje kompanije i upravljanje finansijama i čini ih sigurnijim i efikasnijim. Pratite nas na Twiteru @MastercardNews, priključite se diskusiji na blogu Beyond the Transaction Blog i prijavite se za posljednje vijesti na portalu Engagement Bureau.

Mastercard predvodi razvoj modernog, digitalnog i transparentnog platnog ekosistema u Crnoj Gori kroz izgradnju snažnog partnerstva sa javnim i privatnim učesnicima na lokalnom tržištu. U tom smislu, 2018. godina je bila izvanredna godina sa uvođenjem kartičnog plaćanja kod saobraćajne i granične policije prvi put na Balkanu. Godinu je obilježio i veliki rast korišćenja beskontaktno tehnologije od 133% godišnje, što je iznad evropskog prosjeka od 97%. Mastercard nastavlja da stavlja na raspolaganje svoje globalne tehnologije, iskustvo i stručnost kako bi se obezbijedilo da društvo bez novca u Crnoj Gori ostvari pun potencijal.

www.mastercard.com

Kompanija Montenegro Stars HG osnovana je 2003.godine. Početni kapital kompanije iznosio je oko 150 miliona eura. Kompanija posjeduje tri hotela

koji se nalaze u Budvi i u Bečićima:

- Hotel sa 5 zvjezdica **SPLENDID** sa smještajnim kapacitetom od 688 ležaja
- Hotel sa 4 zvjezdice **MONTENEGRO** sa smještajnim kapacitetom od 352 ležaja
- Hotel sa 4 zvjezdice **BLU STAR** sa smještajnim kapacitetom

od 54 ležaja

Kompanija ima 590 zaposlenih.

Kompanija je uvela standarde poslovanja HACCP i USA-LL, standarde za bezbjednost i sigurnost, kao i standarde za očuvanje životne sredine koji se sada primjenjuju u sektoru turizma. Montenegro Stars HG dobitnik je najznačajnijih domaćih i inostranih nagrada i priznanja u hotelijerstvu, i lider je u turizmu u Crnoj Gori.

www.montenegrostars.com

Kompanija m:tel je u aprilu 2007. godine dobila licencu za trećeg operatora na teritoriji Crne Gore. Vlasničku strukturu m:tel-a čine 51% Telekom Srbija i 49% Telekom Srbije.

Mreža je počela sa komercijalnim radom 9. jula 2007. godine i do sada je otvoreno 16 poslovnica u 14 gradova Crne Gore. Iako najmlađi operator mobilne telefonije u Crnoj Gori, m:tel ima najveći broj prodajnih mjesta.

Osim usluga mobilne telefonije, m:tel kompanija pruža Internet usluge i usluge fiksne telefonije. Kompanija takođe ima konkurentnu i kvalitetnu ponudu kablovskih usluga. Sa m:box paketima koji kombinuju fiksnu i mobilnu telefoniju, internet i digitalnu televiziju, klijenti dobijaju sve telekomunikacione usluge na jednom mjestu, sa jednim računom i odličnom cijenom.

Od ulaska na crnogorsko tržište, m:tel je prepoznat ne samo po kvalitetu usluga, prijemčivim cijenama, ljubaznom, otvorenom odnosu sa klijentima, nego i po vodećoj ulozi u uvođenju novih tehnologija i usluga.

M:tel stalno ulaže u razvoj tehnologija koje će omogućiti da usluge budu dostupne i u seoskim područjima. Pored daljeg razvoja mobilnih mreža, kompanija značajno ulaže i u fiksnu mrežu. Ulažemo u razvoj optičke infrastrukture i baznih stanica za LTE signal.

Kao društveno odgovorna kompanija, m:tel aktivno učestvuje u svakodnevnom napretku crnogorskog društva, dajući doprinos razvoju zajednice, pa se posebna podrška pruža socijalnim, kulturnim, obrazovnim, zdravstvenim i sportskim programima i inicijativama.

www.mtel.me

NLB Banka AD Podgorica članica je NLB Grupe, najveće slovenačke finansijske grupacije, sa 369 poslovnica, više od 6.000 zaposlenih i skoro dva miliona klijenata. NLB Grupa je osim Slovenije prisutna i na šest tržišta u Jugoistočnoj Evropi. Tradicija postojanja NLB Banke AD Podgorica duga je više od jednog stoljeća i datira od 1905. godine.

Danas je jedna od vodećih banaka na tržištu Crne Gore, na kojem preko 300 zaposlenih putem 19 filijala i isturenih šaltera

pruža usluge klijentima u 13 gradova širom zemlje. NLB Banka posluje kao univerzalna bankarska institucija, nudeći bankarske usluge stanovništvu, javnim ustanovama i velikim preduzećima. Banka je imala pionirsku ulogu u ponudi usluge mobilnog elektronskog bankarstva na tržištu Crne Gore, implementacijom mBanking rješenja, a inovacije i digitalizacija predstavljaju strateške vodilje i u budućnosti NLB Banke.

www.nlb.me

Kompanija Ocean Montenegro pruža lučke usluge tegljenja, potiskivanja, pilotaže i priveza i odveza brodova brodova.

Kao ćerka firma Luke Bar AD privatizovana je 2010. godine na javnom tenderu od strane konzorcijuma Interlog doo Bar i Ocean srl Trieste za 2,5 mil eura.

Investitori su u veoma kratkom periodu značajno poboljšali kvalitet sva tri servisa i ujedno sa cjenovnom politikom dali barskoj luci jednu novu dimenziju konkurencije, visoko profesionalne i prije svega sigurne luke.

Kompanija zapošljava 35 radnika i posluje u sklopu Ocean Team-a (16 kompanija) koje pored Bara, lučke usluge pružaju u Trstu, Kopru, Porto Nogaru i luci Monfalkone.

Ocean Montenegro je član Evropske asocijacije privezivača, Evropske asocijacije vlasnika remorkera i Evropske asocijacije lučkih pilota.

www.ocean-montenegro.com

Grupa Payten SEE jedan je od najvećih operatora u Jugoistočnoj Evropi u smislu prihoda koji stvara od prodaje softvera i usluga. Nastala je kao rezultat spajanja iskustva, znanja i rješenja iz velikih vodećih IT kompanija u regionu.

Naša vizija je da postanemo broj jedan pružalac informatičkih rješenja tako što ćemo razumjeti i moći da podržimo i na kraju potpuno preuzmemo čitave poslovne procese klijenata.

Danas, ASEE grupa uglavnom posluje u ovim segmentima informatičkog tržišta:

Bankarska softverska rješenja i usluge uključujući rješenja za mnogostrukne kanale, integrisani osnovni bankarski sistem zasnovan na Oracle i Microsoft platformama kao i autentifikacija rješenja za sigurnost, sistema za izvještavanje prema

regulatorima i menadžmentu, kao i sistema za upravljanje rizicima.

Rješenja za platnu industriju, usluge i preuzimanje poslova za nefinansijske i finansijske institucije, uključujući rješenja vezana za elektronsku trgovinu, mobilna plaćanja, obrade kao i usluge vezane za bankomate i POS terminale.

Rješenja za integrisanje sistema i usluge za finansijske institucije, javnu upravu, sektore telekomunikacija i komunalnih djelatnosti: razvoj IT infrastrukture, implementacija i podrška, obezbjeđivanje funkcionisanja poslovnih procesa, automatizacija operacija i razvoj softvera po mjeri.

www.payten.com

su posvećeni pružanju kvalitetnih savjetodavnih i poreskih usluga. U kompaniji PwC Montenegro, organizovani smo u

U **PwC kompaniji**, cilj je da se izgradi povjerenje u društvo i da se riješe važni problemi. Mi predstavljamo mrežu koja je prisutna u 157 zemalja sa više od 223.000 zaposlenih, koji

nekoliko službi koje pružaju usluge vezane za reviziju, savjetovanje, ljudske resurse, poreze, procjene i strategiju, upravljanje porezima i računovodstvo i upravljanje rizicima. U svakoj službi imamo visoko kvalifikovane i iskusne saradnike koji teže da pomognu klijentu da izgradi vrijednost, upravlja rizikom i poboljša rezultat.

www.pwc.com

AD "**Port of Adria**" je članica „Global Ports Holding“-a. Osnovna djelatnost kompanije je pretovar i skladištenje kontejnera i svih vrsta generalnih tereta na površini od 520.000m². Raspoloža se potpuno opremljenim tehnološkim cjelinama – kontejnerskim terminalom, terminalom za generalne terete, drvnim terminalom, Ro Ro terminalom i kruz terminalom, sa ukupno 9 vezova. Posjeduje 12 zatvorenih skladišta ukupne površine 76.732m², kao i ot-

voreni skladišni prostor ukupne površine 163.390m². Na svim dokovima moguće je istovremeno vezati različite tipove brodova po međunarodnim uzansama. Kompletno područje je ograđeno, pokriveno video nadzorom, čime je obezbjeđena visoka sigurnost za robu i obavljanje pretovarnih manipulacija. Kompanija posluje u skladu sa međunarodnim standardima – IMS (ISO 9001, ISO 14001 i OHSAS 18001) i ISPS.

www.portofadria.me

Marina Super Jahte od udruženja TYHA (Udruženje luka i jahti) za period od 2015. do 2017. Nalazi se u Tivtu, na jugozapadnoj crnogorskoj obali, u jednoj od najpoželjnijih destinacija što se tiče nekretnina u Evropi. Ova inovativna luka za jahte i gradić-marina posebno su dizajnirani da zadovolje najsitnije potrebe svih jahti, njihovih vlasnika, gostiju i posade, sa specifičnom infrastrukturom za najveće jahte.

Adriatic Marinas, koja posluje kao Porto Montenegro, jeste luksuzna, više puta nagrađivana marina, koja je dobila priznanje

Uz marinu, tu su i prostrani stambeni prostori, tik uz more, internacionalni restorani, butici, razni sportski i kulturni sadržaji, internacionalna škola i hotel sa 5 zvjezdica, Regent Porto Montenegro.

Porto Montenegro je preuzela Investicioni korporacija Dubajja (ICD) 2016. godine, a ona predstavlja glavni investicioni ogranak Vlade Dubajja sa investicijama koje se odnose na finansijske usluge, transport, energetiku i industriju, nekretnine i maloprodaju

www.portomontenegro.com

fizičkim i pravnim licima pruža širok spektar bankarskih usluga preko svoje mreže.

Podgorička banka je moderna i dinamična finansijska institucija koja

orjentisana na klijenta, značajno je povećala svoj tržišni udio, što dokazuje visok nivo povjerenja klijenata.

Banka svojim klijentima pruža najkvalitetnije bankarske usluge zasnovane na standardima OTP Grupe. Budući da je banka

www.podgorickabanka.me

hoda od rijeke. Hotel se nalazi pored tržnog centra Mall of Montenegro i udaljen je 15 minuta od aerodroma Podgorica. Ramada Podgorica City Hotel je prvi međunarodni lanac hotela u Podgorici i kao takav okuplja ključne figure iz poslovnog i javnog miljea, kao i iz medija koji dolaze iz cijelog svijeta.

Ramada Podgorica nalazi se u centru Podgorice, na tri minuta vožnje od centra grada i na pet minuta laganog

Naši zaposleni, koji dolaze iz Crne Gore, ali i iz inostranstva, kao i kvalitetna usluga koju pružamo učiniće vaš boravak u Podgorici prijatnim. Ramada Podgorica ima 110 modernih soba dizajniranih prema Ramada standardima.

Sa preko 550 m² konferencijskih sala, Ramada Podgorica je najtraženije mjesto u gradu za organizaciju konferencija, sastanaka, inicijativa i proslava. Hotel ima i balsku dvoranu, dvije konferencijske sale i dvije sale za sastanke.

www.ramadapodgorica.me

Riana Montenegro Holdings doo je u osnovi kompanija koja se bavi nekretninama, investicijama i razvojem i koja je osnovana u Crnoj Gori.

Riana Montenegro Holdings doo je u potpunom vlasništvu Riana Group Holdings Limited (rianagroup.com) koja takođe posjeduje brojne kompanije i međunarodne poslove koji se odnose na vazduhoplovstvo (obuka pilota i obrazovanje, izleti i razgledanja iz vazduha), turizam i hotelijerstvo, iznajm-

ljivanje jahti, nekretnine i filantropija.

Kompaniju Riana Group Holdings Limited osnovao je Romy Hawatt, sa sjedištem u Dubaiju, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, koja je jedinstveno pozicionirana da širi svoje poslovanje i prilike za investicije u Crnoj Gori, ali i u svijetu.

Etos Riana grupe je održivi razvoj koji uzima u obzir životnu sredinu, dobar korporativni građanin i globalno razmišljanje, a lokalno djelovanje. Riana grupa teži da ostvari pozitivan uticaj na lokalne zajednice gdje god da posluje.

www.rianagroup.com

Kompanija S&T se bavi realizacijom kompletnih IT rješenja, integracijom sistema, pružanjem usluga in-

formatičkog konsaltinga, servisa i podrške u cilju rješavanja poslovnih problema svojih klijenata. S&T je u Crnoj Gori osnovan avgusta 2002.godine sa 100% kapitalom S&T Group AG. S&T Crna Gora posluje u okviru poslovnih jedinica: Infrastrukturalna rješenja (network & security, enterprise systems i outsourcing) i Business solutions (SW razvoj).

U Crnoj Gori nudimo rješenja bazirana na proizvodima naših partnera, renomiranih svjetskih brendova kao što su: Microsoft, Oracle, Check Point, Juniper, Entrust, SafeNet, Trend Micro, Digi, ArcSight, Iron Mountain, VmWare, McAfee, Cisco, EMC, HP, IBM, Fujitsu, Hitachi, Imperva, Bosch, CrossMatch, MaxData...

S&T Crna Gora je jedinstveni IT sistem integrator u Crnoj Gori, sa reputacijom pouzdanog partnera, zahvaljujući bro-

jnim uspješno realizovanim projektima u telekomunikacionim kompanijama, finansijskim institucijama, državnom i javnom sektoru, kao i privatnom sektoru, među kojima se posebno ističu projekti koji su od strateškog značaja za dalji informatički napredak Crne Gore:

- Glavni web portal Vlade Crne Gore www.gov.me,
- Konsolidacija DC i DR u NLB Montenegro,
- Centralna korporativna informatička sigurnosna rješenja T-Com Crna Gora,
- Web portal za Online servise Vlade Crne Gore www.eup-rava.me,
- SW rješenje za Projekat stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem,
- Implementacija državnog GOV CA i centralnog javnog POSTA
- CA PKI sistema, Implementacija SWIS, integralnog HW i SW-a rješenja za sistem socijalnog staranja u Crnoj Gori.

Akcionarsko društvo Sava osiguranje uspješno posluje na crnogorskom tržištu već 18 godina i pruža kvalitetno i sigurno neživotno osiguranje.

Sava osiguranje je u 100% vlasništvu društva za reosiguranje Sava Re, koji je najveći reosiguravač u Sloveniji i u regionu. Ključne prednosti kompanije su četrdesetogodišnje iskustvo, međunarodna reputacija, dobar učinak i stabilnost poslovanja.

U okviru kompanije Sava osiguranje, pored Uprave, postoje filijale koje posluju u Herceg Novom, Kotoru, Tivtu, Budvi, Baru, Ulcinju, Podgorici, Nikšiću, Danilovgradu, Cetinju, Bijelom Polju, Beranama, Rožajama i Pljevljima.

Kompanija Sava osiguranje nudi proizvode ličnog osiguranja i

osiguranja imovine. Proizvodi osiguranja imovine obuhvataju osiguranje domaćinstva; lično osiguranje obuhvata osiguranje od nezgode i putno-zdravstveno osiguranje; a osiguranje motornih vozila obuhvata osiguranje od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima i auto kasko osiguranje.

Svi klijenti dobijaju jedinstveno rješenje koje je prilagođeno njihovim uslovima i očekivanjima. Prilagođavanjem pokrivača, Sava osiguranje obezbjeđuje najbolju moguću zaštitu svim klijentima. Sava osiguranje je posvećeno zaštiti interesa klijenata i izgradnji partnerstva koje će trajati generacijama.

www.sava.co.me

Već više od 165 godina, ime **Siemens** je sinonim za međunarodno i globalno prisustvo. Siemens je teh-

nološka kompanija sa osnovnim djelatnostima na polju elektrifikacije, automatizacije i digitalizacije kao i na polju efikasne upotrebe električne energije, uključujući oblasti medicinskog snimanja i laboratorijske dijagnostike. Na dan 30. septembar 2016. godine, Siemens ima oko 351.000 zaposlenih u više od 200 zemalja. Poslujemo u 289 većih postrojenja za proizvodnju širom svijeta. Pored toga, imamo kancelarije, skladišta, istraživačke i razvojne centre i prodajna mjesta u skoro svakoj zemlji na svijetu. Elektrifikacija, automatizacija i digitalizacija su dugoročna polja rasta Siemens. Kako bi se u potpunosti

iskoristio potencijal tržišta u ovim oblastima, naše poslovanje je podijeljeno na osam divizija, u oblasti zdravstva i eolske energije, kao i posebnim poslovnim jedinicama.

Imajući u vidu i stručne potencijale u Crnoj Gori, Siemens nastoji da u što većoj mjeri angažuje domaće znanje, potvrđujući svoju orijentaciju da crnogorske kompanije steknu neophodno znanje i stručnost, čime će misija kompanije dobiti svoj puni smisao.

www.siemens.com/me

Saga CG d.o.o. Podgorica, koju je osnovala Saga d.o.o. Beograd, posluje od aprila 2007.godine uz punu podršku majke kompanije. U saradnji sa Saga d.o.o. Beograd, klijentima nudi najbolja rješenja iz IT oblasti. Godine 2009, Saga postaje dio New Frontier grupe – ICT kompanije koja najviše obećava u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Naši klijenti su iz sektora telekomunikacija, finansijskog i javnog sektora i proizvodnje.

Osnovna djelatnost: projektovanje, izgradnja, integracija i održavanje IT sistema, mrežna i telekomunikaciona rješenja (Telco/ Carrier/Enterprise), sistemi za podršku operativnih i poslovnih procesa telekom operatera (OSS/BSS), kontakt centri, poslovna rješenja (ERP, CRM, Content & Document Management, DWH/BI), razvoj poslovnih aplikacija (elektronsko bankarstvo, sistemi za plaćanja...).

www.saga.me

Telenor je postao dio crnogorskog telekomunikacionog tržišta 1996. godine, kao prvi mobilni operator u zemlji. Sa preko 20 godina rada, kompanija je postepeno uvodila tehnološke inovacije, počev od glasovnih poruka do LTE tehnologije. Telenor je među prvima uveo napredne digitalne usluge kao i 4G tehnologiju. Jačanje i digitalizacija društva ključna su pokretačka sila svakodnevnih operacija kompanije, i vođene su principom jednostavnosti, održavanjem obećanja, inspiracije i poštovanja. Telenor Montenegro je dio Telenor grupe, jednog od najvećih svjetskih mobilnih operatera sa više od 211 miliona klijenata

na 13 tržišta. U protekle dvije decenije, Telenor je značajno investirao u razvoj mrežne infrastrukture i implementaciju modernih tehnologija. Telenor Crna Gora je lider na tržištu mobilne telefonije sa 376.6 klijenata i tržišnim udjelom od 36.23%. Telenor pokriva 97% Crne Gore brzim internetom i nastavlja da uvodi 4G mrežu u svim djelovima zemlje. Tokom 2017.godine, mreža Telenora je modernizovana zamjenom postojeće opreme tehnologijom posljednje generacije, na 350 lokacija u Crnoj Gori.

www.telenor.me

Terna Crna Gora realizuje aktivnosti vezane za implementaciju i upravljanje električnom povezanošću između Italije i Crne Gore, i unapređuje razvojne prilike u industriji prenosa električne energije na Balkanu.

Kompanija je u vlasništvu Terna SpA, najboljeg nezavisnog operatera u Evropi, šestoj u svijetu po dužini prenosnih kablova kojima upravlja.

www.terna.it

Pivara Trebjesa doo Nikšić, proizvođač jednog od najpoznatijih crnogorskih brendova – Nikšićkog piva, dio je kompanije Molson Coors Brewery, trećeg po veličini proizvođača piva u svijetu. Porijeklo onoga što danas znamo kao Nikšićko pivo datira još iz 1896.godine. Trebjesa proizvodi lokalna piva: Nikšićko Pivo, Nikšićko Gold, Nikšićko Cool Lemon, Nikšićko Cool Grapefruit, Nikšićko Nefiltrirano i Onogošt. Ima licencu za proizvodnju Jelen piva i Apatinskog piva, a portfolio obogaćuju

i poznati svjetski brendovi piva kao što su Staropramen, Corona, Becks, Leffe, Hoegaarden, Stella Artois i Löwenbräu.

Trebjesa igra ključnu ulogu u nacionalnoj privredi i doprinosi njenom razvoju kroz razna sponzorstva, donacije i projekte lokalne zajednice.

Privredna komora nagradila je pivaru Trebjesa kao najuspješniju kompaniju u Crnoj Gori u 2016. godini.

www.pivaratrebjesa.com

UNIQA osiguranje je dio UNIQA grupe, jedne od vodećih osiguravajućih grupa u Austriji i srednjoj i istočnoj Europi. Sa aktivnostima na crnogorskom tržištu UNIQA je počela kroz kompanije UNIQA životno osiguranje a.d. Podgorica i UNIQA neživotno osiguranje a.d. Podgorica u februaru 2008. Od ulaska na crnogorsko tržište, poslovni imperativ obje kompanije je stvaranje kvalitetnih i inovativnih proizvoda namijenjenih pravnim i fizičkim licima kao i visoki nivo usluge. UNIQA ima široku lepezu proizvoda osiguranja počevši od

imovinskog osiguranja, osiguranja od nezgoda, osiguranja automobila, zdravstvenog osiguranja i različitih proizvoda životnih osiguranja. Posebna pažnja se posvećuje uvođenju novih tehnoloških rješenja, usavršavanju poslovnih procesa te kvalitetnoj i brzom isplati šteta.

UNIQA je postala simbol pouzdanosti, odgovornosti i drugačijeg, pozitivnog pogleda na svijet. Svakoga dana pažnju usmjeravamo na želje i potrebe ljudi, hrabreći ih da krenu za svojim snovima i da otkrivaju sve što ih ispunjava i čini srećnim. UNIQA tim u Crnoj Gori trenutno čini više od 120 zaposlenih i sve veći broj posrednika.

www.uniqa.me

**BIJELA KNJIGA
INVESTICIONA KLIMA U CRNOJ GORI 2019**

Izdavač:

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori
Novaka Miloševa 29/II, Podgorica
www.mfic.me

Za izdavača:

Ivan Radulović
Izvršni direktor Savjeta

Prevod:

Jasmina Čeranić

Dizajn:

Ana Đurković

Tiraž: 100

Štampa: Obod, Cetinje

Podgorica, mart 2020. godine

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council